शिवराज

१९८०-८

शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज

डी. एम. सुरंगे
४ मे, ८१.

'शिवराज'

नियतकालिक १९८०–८१

शिवराज महाविद्यालय,
गडहिंग्लज.

★★

संपादन – समिती

अध्यक्ष :
प्राचार्य बलवन्त देशमुख

प्रमुख संपादक :
प्रा. कृ. मे. केसरकर

सह. संपादक :
प्रा. सौ. एम. एन. कोटीभास्कर
प्रा. जी. जी. गुळवणी
प्रा. सौ. एस. एम. जगताप

जाहिरात विभाग :
प्रा. सी. एस गवसणे
प्रा. एन. डी. खिचडी

रचना – कला
प्रा. चंद्रहास धुमाळ

मुखपृष्ठ :
श्री. महादेव नाडगोंडे
बी. कॉम भाग तीन

★★

मुद्रक :
झुंजार प्रिंटींग प्रेस, निपाणी

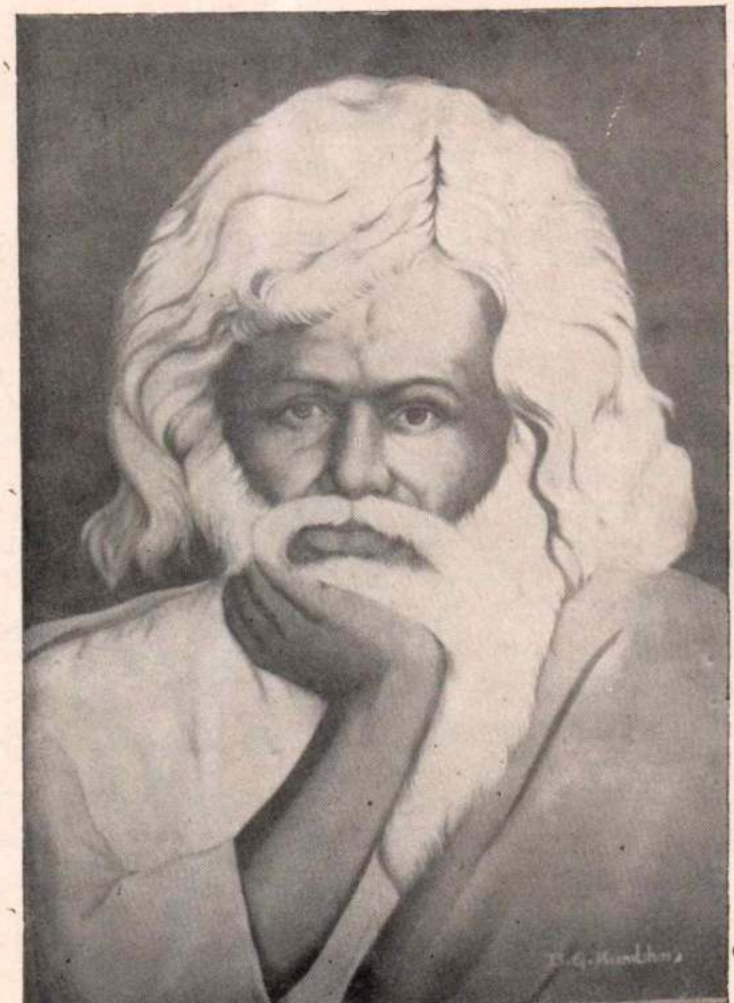

कर्मवीर कै. विठ्ठल रामजी शिंदे

संस्थापक – अध्यक्ष

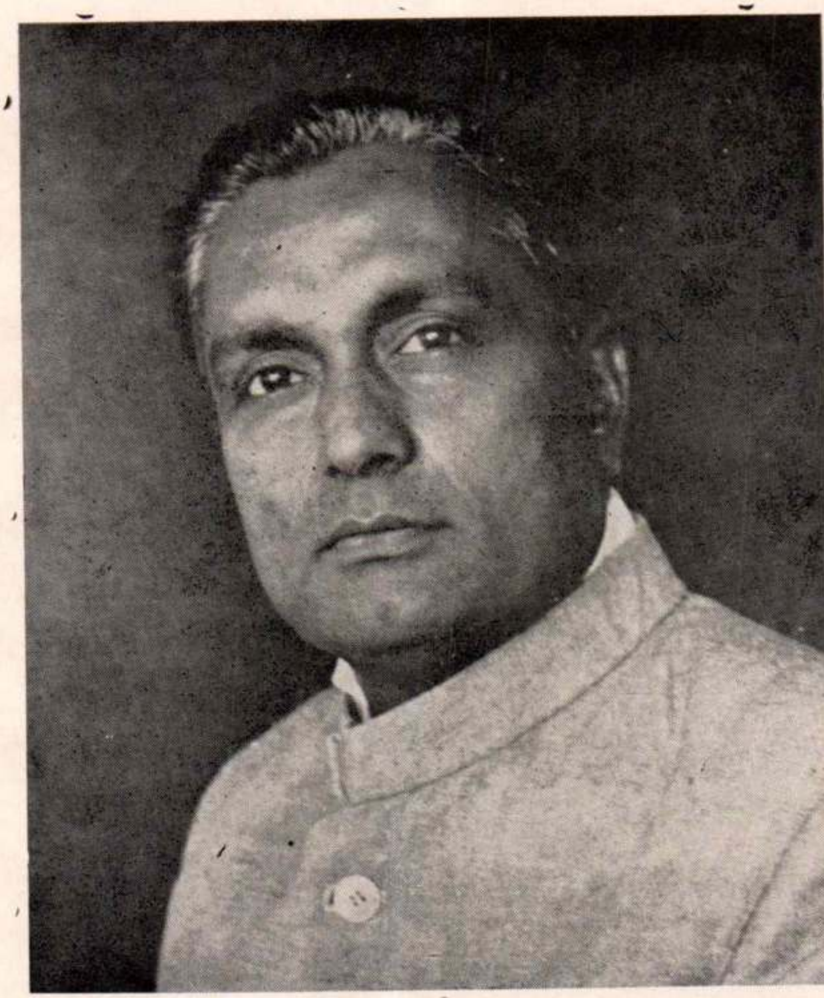

खासदार बाळासाहेब माने

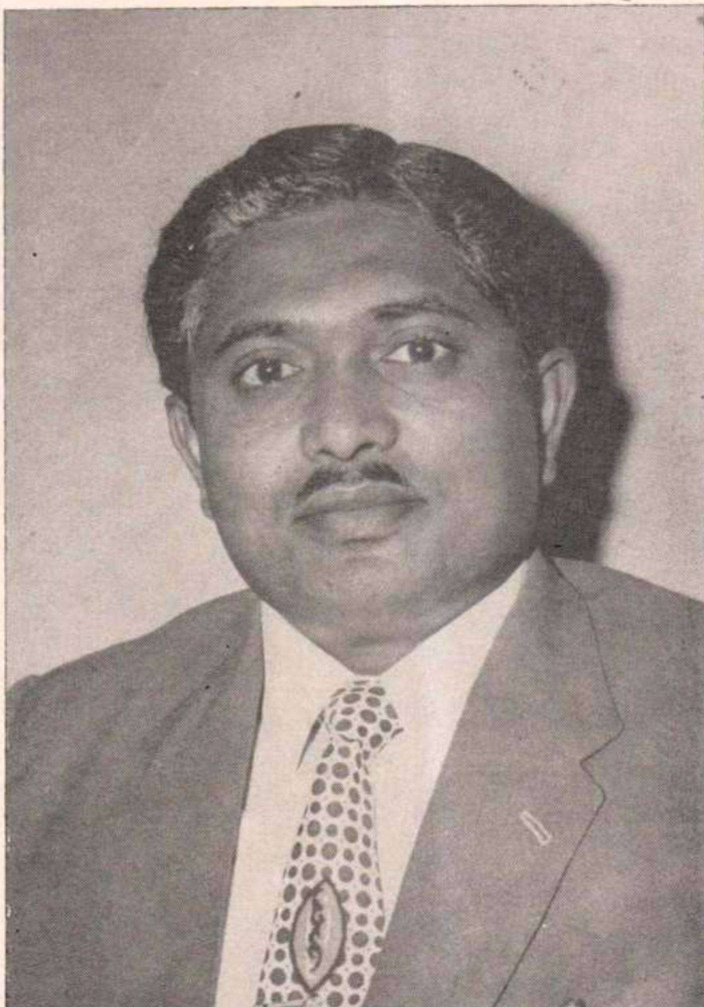

प्राचार्य बलवंत देशमुख

'संपादकीय'

महाविद्यालयाचा वार्षिक अंक हे कॉलिजने त्या वर्षी अनुभवलेले कला, क्रीडा व साहित्य विश्वातील एक स्वप्न असते असे म्हणायला हरकत नाही. या वर्षी " शिवराज " वार्षिक अशाच प्रकारचे रंग-गंध घेऊन आपल्यासाठी प्रसिद्ध होत आहे, वेळेत प्रसिद्ध होत आहे, म्हणून आम्हास आनंद! हा अंक वेळेत व चांगला निघावा म्हणून प्राचार्य देशमुख यांच्या प्रेरणा, योग्य सूचना व त्यानी मला दिलेले पूर्ण स्वातंत्र्य याबद्दल मी त्यांचा प्रथम ऋण-निर्देश करू इच्छितो. अंक सजविण्यासाठी विभाग प्रमुख प्रा. सौ. मधुमालती कोटीभास्कर, प्रा. श्री गजानन गुळवणी व प्रा. सौ. सुहासिनी जगताप यानी मोलाचे साहाय्य केले आहे.

शिवराजच्या " छोटया साहित्यकांनी " आपल्या हृदयाची स्पंदने देखण्या शद्बात मांडली आहेत. त्यात कथा, कविता, लघु-निबंध, प्रवास वर्णने व टीकात्मक निबंध या सर्वांचा साज आहे. शिवराजचे बुद्धि-वैभव

मैदानावरचं यश आणि कला क्षेत्रातलं कौशल्य यांचसुद्धा दर्शन आपल्याला " शिवराज " मध्ये होईल. अंकासाठी आलेल्या सर्व साहित्याला अंकाच्या मर्यादेमुळे समाविष्ट करता आले नाही ही खंत! अंकाच्या मुखपृष्ठाचे डिझाईन आमचा बी.कॉम. भाग तीन मधील गुणी विद्यार्थी श्री महादेव नाडगोंडे याने कष्ट घेऊन तयार केले आहे त्याच्या कष्टाचे व कलेचे कौतुक केवळ शब्दांनी करता येणार नाही. गडाच्या शेजारी राजा शिवरायाचे नाव धारण करून प्रस्थापित झालेल्या आमच्या महाविद्यालयाची घोड–दौड चित्रकाराने अचूक टिपली आहे.

अंक वेळेवर व "चांगला" निघावा म्हणून प्रा. चंद्रहास धुमाळ व त्यांच्या निपाणी येथील "झुंझार" मुद्रणालयातील कामगारांनी खास परिश्रम घेतलेले आहेत अंकातील सर्व छाया चित्रांचे ब्लॉक्स " श्री लक्ष्मी प्रोसेस " कोल्हापूर यांनी वेळेत तयार करून दिले. या अंकासाठी अडी–अडचणीच्या वेळी महाविद्यालयाच्या कार्यालयीन कर्मचाऱ्यानी खूप मोठे सहकार्य दिले आहे.

अर्थात्, जाहिरात विभाग प्रमुख प्रा. गवसणे यांचे आभार शेवटी मानून मी त्यांचे महत्त्व कमी करीत नाही. शिवराज वार्षिकाची आर्थिक बाजू सांभाळण्याची फार मोठी जबाबदारी प्रा. गवसणे, प्रा.खिचडी व आमच्या गुणी विद्यार्थ्यांनी उचलली याबद्दल आम्हास धन्यता वाटते. ज्यानी उदार मनानी जाहिराती दिल्या त्या जाहिरातदारांचे शतशः आभार! हा सर्वांच्या कष्टाचा मोर–पिसारा आपल्या हाती सोपवताना मला आनंद होत आहे. आपण तो गोड मानून स्वीकाराल अशी आशा.

संपादक

प्रा. कृ. भैं. केसरकर

○○

'हृद्गत'

नील नभाच्या पार्श्वभूमीवर हिरवीगार, लुसलुशीत चैत्र पालवी फुलते. नूतन वर्षाच्या स्वागत–सोहळयासाठी कळया-फुलांतून गंधगीते उमलू लागतात. रेशमी झगझगीत उन्हे कधी कधी मावळतात नि आसुसलेल्या सृष्टीवर पावसाचे अमृततुषार पडताच, ओठी–पोटी तृप्त झालेली पृथ्वी, मृद्गंधातून आशिर्वच उधळू लागते. नववर्षाचा स्वागत-सोहळा पक्षोपक्षांच्या गळयात स्वरबद्ध होतो. तृप्ती–अतृप्तीच्या अनोख्या भावविश्वात सारी सृष्टीच डोलू लागते. अगदी अशाचवेळी शिवराज महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या भावविश्वाचे दर्शन घडविणारे 'शिवराज' हे वार्षिक रसिकांना सादर होते.

सागरात अवघ्या आकाशातील रंग–रूपाचे नितळ प्रतिबिंब सामावलेले असते त्या प्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या हृदयसागरातील आशा.आकांक्षांची प्रतिबिंबे या वार्षिकात प्रतिबिंबित झालेली असतात वर्षभरातील चैतन्याने

रसरसलेले जीवनच सौंदर्याचा साज लेवून येथे आकाराला आलेले असते.

राजर्षि शाहू राजांच्या पदरजाने पूनित झालेल्या, महर्षि वि. रा. शिंदे यांच्या कृपामयी दृष्टीने शैक्षणिक जाण लाभलेल्या व शिवराजाच्या पराक्रमाचा डंका ऐकलेल्या, गडहिंग्लज नगरीतील या महाविद्यालयाला दिव्य भव्य इतिहासाचा तेजस्वी वारसा लाभलेला आहे.या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना म्हणूनच पराक्रमाची शौर्यगाथा लिहिण्याचा हव्यास आहे. यावर्षी अशीच पराक्रमगाथा, यशोगाथा खऱ्या अर्थाने 'शिवराज' ने लिहिली. विद्यापीठाच्या परीक्षेतील यश हेच खरे महाविद्यालयाचे यश. विद्यार्थी जीवनाला तेच प्रेयस नि श्रेयस.

"याचसाठी केला होता अट्टाहास! शेवटचा दीस गोड व्हावा"! ही विद्यार्थिमनाची धारणा व मूक प्रार्थना असते. या वर्षी मराठी विभागातील बी. ए. भाग ३ चा मराठी स्पेशलचा श्री. राजन गवस हा विद्यार्थी शिवाजी विद्यापीठात सर्वप्रथम आला. शिवराज कॉलेजच्या स्थापनेपासून हे महाविद्यालय ज्या यशाची आतुरतेने वाट पहात होते ते यश या वर्षी या गुणी विद्यार्थ्याने मिळवून दिले व तो 'शिवराज भूषण' ठरला.

तसेच कलेच्या क्षेत्रातही सन्मानाचा तुरा यावर्षी कलामंडळाने मिळविला.सांगलीच्या आकाशवाणी केंद्रावर कार्यक्रम सादर करून रसिकांची त्यानी वाहवा मिळविली. स्नेहसंमेलनात सादर केलेल्या नाटक करमणुकीने कलेचा सुंदर ताज उभा करून गडहिंग्लजच्या पंचक्रोशीतील गुणीजनांना, मनरंजनाची उत्तम पर्वणीच निर्माण करून दिली. बऱ्याच काळानंतर एवढा देखणा नाटयप्रयोग, त्यांच्याच विद्यार्थ्यांनी केलेला या नगरवासियांनी पाहिला व तृप्ततेची पोच पावतीही दिली.

बदामी–हम्पी ही प्राध्यापकांची दक्षिण भारताची सहल व दिल्ली आग्रा ही विद्यार्थ्यांची उत्तर भारताची सहल यामुळे तर हे शैक्षणिक वर्ष आनंदात न्हावून निघाले. विद्यार्थ्यांचे विविधांगी व्यक्तिमत्त्व विकसित करण्यासाठी या महाविद्यालयाने प्रयत्नांची पराकष्ठा चालविलेली आहे. त्यांना अधिकाधिक सोई सवलती देण्याचे प्रयत्न येथे चालले आहेत केवळ अर्ध तपाच्या वाटचालीत क. वि. रा. शिंदे शिक्षण संस्थेने उभ्या केलेल्या या महाविद्यालयाच्या वास्तू पाहिल्या तरी कोणत्याही सुजाण व्यक्तीला आश्चर्य वाटावे एवढी ही प्रगती निश्चितच आहे. या संस्थेचे अध्यक्ष माननीय खा. बाळासाहेब माने यांची प्रभावी प्रेरणा व कुशल आणि आपुलकीचे मार्गदर्शन, संस्थेचे पदाधिकारी, सदस्य व असंख्य हितचिंतक यांचे उदार सहकार्य आम्हास लाभले. त्या मुळेच या अलपकाळात ग्रामीण भागातही हे यश आम्ही मिळवू शकलो. प्राध्यापक, कर्मचारी व विद्यार्थीजन यांच्या सहभागाने व सामंजस्यानेच हा प्रगतीचा लेख लिहिला गेला. 'शिवराज' च्या पुढील वाटचालीत सर्वांचे सततचे सहकार्य लाभेल व या महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा आलेख उंचावला जाईल असा मला विश्वास वाटतो.

प्राचार्य बलवंत देशमुख

श्रद्धांजली

"पराधीन आहे जगतीपुत्र मानवाचा"

साहित्य, कला, समाजकारण, राजकारण व इतर क्षेत्रातील खालील महनीय–व्यक्तींचे दुःखद निधन झाले, त्याना आमची भावपूर्ण श्रद्धांजली.

थोर कामगार नेते व माजी राष्ट्रपती	– व्ही. व्ही. गिरी
युवक नेते	– संजय गांधी
ध्येयवादी साहित्यिक व आग्रही विचारवंत	– पु. भा. भावे
नट-सम्राट	– सतिश दुभाषी
विख्यात पार्श्वगायक	– महमंद रफी
महान कांदबरीकार	– र. वा. दिघे.
थोर कायदे-पंडीत, विचारवंत राजनीतिज्ञ न्यायमूर्ती	– एम. सी. छगला
आमच्या कॉलेजचा बी. ए. भाग तीन मधील विद्यार्थी	– पावलू बार्देस्कर
आमच्या कॉलेजची बी.ए.भाग तीन मधील विद्यार्थिनी	– जयश्री एकबोटे
शिवराजचे माजी प्राचार्य	– गोपाळराव उपलेकर

-संपादक.

शिवराज महाविद्यालय गव्हर्निंग कौन्सिल

१)	मा. खासदार बाळासाहेब माने	अध्यक्ष
२)	,, डी. एस. कदम	उपाध्यक्ष
३)	,, बी. बी. देशमुख	सेक्रेटरी
४)	,, शंकरराव बाबूराव चव्हाण	सदस्य
५)	,, वाय. आर. मोहिते	,,
६)	,, एन. जी. बटकडली	,,
७)	,, व्ही. व्ही. फडणीस	,,
८)	,, अॅड. एस. डी. शिंदे	,,
९)	,, टी. आर. मोकाशी	,,
१०)	,, धोंडीराम पताडे	,,
११)	,, गणपतराव तथा दादा देसाई	,,
१२)	,, कृष्णराव पाटील	,,
१३)	,, एस. टी. जाधव	,,
१४)	,, एन. आर. डुंडगेकर	,,
१५)	,, जे. ए. सबनीस	,,

आमचा प्राध्यापक वर्ग.

मराठी

प्राचार्य बी. बी. देशमुख
प्रा. व्ही. एस. बन्ने
प्रा. एम. एन. कोटीभास्कर

हिंदी

प्रा. डॉ. ए. जी. गोकाककर
प्रा. सौ. एस. एम. जगताप

इंग्रजी

प्रा. एन. आर. दुंडगेकर
प्रा. के. बी. केसरकर
प्रा. जी. जी. गुळवणी
प्रा. सौ. एस. ए. मुजुमदार

अर्थशास्त्र

प्रा. एस टी. जाधव
प्रा. ए. ए. पोवार
प्रा. कु. एस. सी. फडके

समाजशास्त्र

प्रा. व्ही. एन. गजेंद्रगडकर
प्रा. के. व्ही. कुराडे
प्रा. कु. एस. एस. जोशी

राज्यशास्त्र

प्रा. सी. ई. धुमाळ

मानसशास्त्र

प्रा. बी. के. सोरटे
प्रा. डी. व्ही. बिराजे

वाणिज्य

प्रा. सी. एस. गवसणे
प्रा. एन. डी. खिचडी
प्रा. डी. के. दंडगे
प्रा. ए. एस. मुधोळे
प्रा. आर. एन हरगुडे
प्रा. व्ही. के. पाटील

प्रा. वाय. पी. कोले

शारिरिक शिक्षण

प्रा. ए. एस. नाळे

आमच्या कार्यालयातील व ग्रंथालयातील कर्मचारी

सुपरिटेंडेंट

जे. ए. सबनीस

ग्रंथपाल

टी. ए. पाटील

कार्यालयातील कर्मचारी

व्ही. एम. गवळी
बी. एस. मोहिते
बी. डी. रेगडे
वाय. डी. पाटील
कु. पी. जी. चोथे
एम. एच. देसाई
ए. जी. कदम
एल. जी. गाडीवड्ड
बी. डी. मोरे

शिपाई वर्ग

बी. आय. रामपूरे
एस. एस. गवळी
पी. के. जाधव
डी. एम. मोरे
बी. एस. सावंत
पी. जी. पोवार
एस. बी. मुसळे
एम. ए. कावणेकर
सी. एल. गोरुले

मराठी विभाग

मानसापरी मानूस
राहतो रे येडजाना
अरे होतो छापीसनी
कोरा कागद शहाना

—बहीनाबाई चौधरी

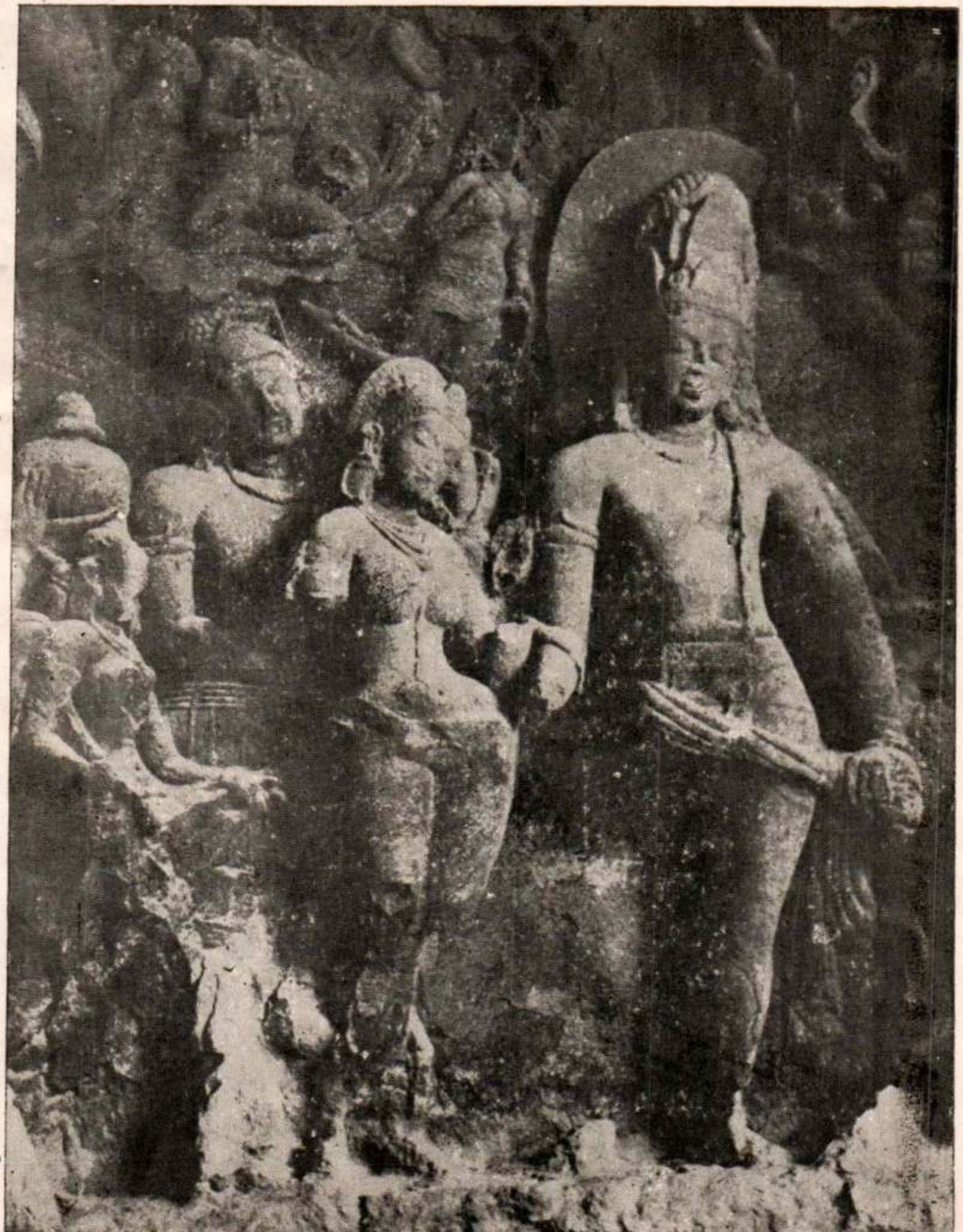

स्नेहसंमेलन

प्रमुख पाहुणे : उपकुलगुरु रा. कृ. कणबरकर व
अध्यक्ष : खासदार बाळासाहेब माने

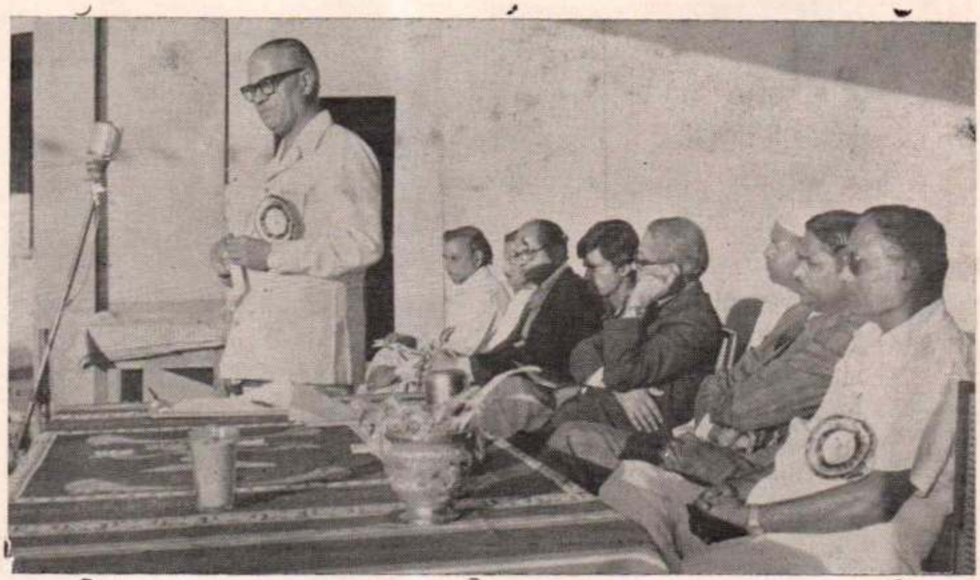

स्नेहसंमेलन

जनरल चॅंपियनशिप स्विकारताना बी. ए. भाग तीन-खेळाडू

ॲथलेटिक लेडीज चॅंपियन

प्राध्यापक वर्ग

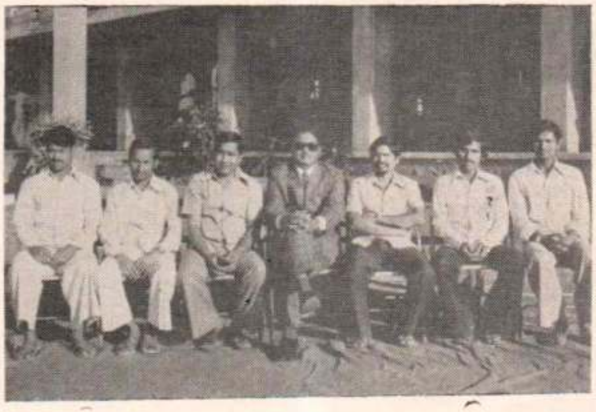

ग्रंथालय – विभाग

२६ जानेवारी संचलन – पाहुणे डी. एस. कदम

स्वातंत्र्योत्तर भारतीय स्त्री

सुभाष शेळके,
प्रथम वर्ष, साहित्य.

जग नि जीवन यांच्या लपंडावाच्या खेळात जीवन धावते बदलते आहे. या बदलातील आपण खरे घटक आहोत. एक काळ असा होता की या देशातील स्त्री चूल नि मूल या कार्याशिवाय उंबरठ्याबाहेर पडत नसे 'पण काळ चालला पुढे पुढे' या न्यायानुसार बदलत्या काळाबरोबरच स्त्री भोवती जो बंधनाचा पाश गुरफटलेला होता त्यातून स्त्री मुक्त झाली.

काळ्या कभिन्न मेघखंडाला रुपेरी कडा असतेच. दुसरे महायुद्ध झाले. नंतर १९४७ ला भारत स्वतंत्र झाला. दुसऱ्या महायुद्धासारख्या भयानक अरिष्टातूनही जगात समता स्थापण्याचा प्रयत्न झाला. भारतातील आणि त्याच बरोबर सर्व जगातील स्त्रीवर्गाला समान नागरी हक्क मिळाले आणि ती न्यूनगंडातून मुक्त झाली. विशेष म्हणजे भारतासारख्या आपल्या देशात एक आवश्यकता म्हणून स्त्रीच्या मातृत्वाला मर्यादा घालण्यात आली.

स्त्रीचे स्वातंत्र्य म्हणजे अखिल मानव जातीचे स्वातंत्र्य होय म्हणून स्त्रीला खऱ्या अर्थाने स्वातंत्र्य मिळायचे असेल, समान हक्क प्राप्त व्हायचे असतील तर स्त्री सुसंस्कृत बनली पाहिजे याची जाण समाजसुधारकांना झाली. त्यामुळे शिक्षणाची सोय खेड्यापाड्यापर्यंत पोहचविण्यात आली. आणि त्या दृष्टीने अजूनही प्रयत्न सुरु आहेत. तरीसुद्धा भारतीय स्त्रीचे जीवन अजूनही असुरक्षित आहे, आणि महा–राष्ट्राच्या बाबतीत तर ते अधिकच आहे.

दवाखान्यातून उपलब्ध असलेली आकडेवारी पाहिली तर असे दिसून येते की बाळंतपणातील मृत्यूंची संख्या जास्त आहे. शिवाय अलिकडे स्त्रियांना पळवून नेणे किंवा त्यांच्यावर जबरदस्ती करणे, अत्याचार करणे, बलात्कार होणे हे स्वतंत्र भारतातील स्वतंत्र

स्त्रियांचे दुर्दैव होय. हजारो भगिनीना सक्तीने किंवा फूस लावून पळवून नेले जाते, त्या पैकी काहींची वर्दी पोलिसात दिली जाते. परंतु अशा अगदी थोड्याच जणींचा पत्ता लागतो संयुक्त राष्ट्राने स्त्रिया व मुली यांच्या अनैतिक व्यापारास बंदी घातलेली आहे. अशा या संघटनेचा भारत सभासद आहे. असे असतानाही स्त्रियांच्या बाबतीत वरील गोष्टी घडतात हे किती खेदास्पद आहे.

जातीतच लग्न करण्याची प्रथा अजूनही आपल्या देशात बऱ्याच प्रमाणात आस्तित्वात आहे. विवाह व कुटुंब अशा सामाजिक संस्थांशी स्त्रिया अजूनही निगडीत आहेत. पण अलिकडे यामध्ये कांही प्रमाणात बदल घडून येत आहे, परिवर्तन होत आहे आंतरजातीय विवाह प्रेमविवाह यांचे प्रस्थ कांही प्रमाणात का होईना वाढत असल्याचे दिसून येते. जरठ-कुमारी विवाह, बाल विवाह यासारखे कायदे करण्यात आले पण तरीसुद्धा भारतातील सरासरी २० मुलींची लग्ने १४ ते १५ व्या वर्षी झालेली आहेत. महाराष्ट्रात हे प्रमाण सरासरी १८ म्हणजे सरासरीपेक्षा २ ने कमी आहे.

खेड्यातील आणि शहरातील मुलींच्या विवाहाची असलेली परिस्थिती कांहीशी चमत्कारीक आहे. ग्रामिण विभागातील मातापित्यांना आपल्या कन्येचा विवाह ती वयात येण्यापूर्वीच उरकून टाकावा असे वाटते. शहराच्या बाबतीत ही स्थिती जरा वेगळी आहे शहरातील मुली या सामान्यतः सुशिक्षीत असतात आणि या सुशिक्षित वर्गातील मुलीना 'सावधान' ऐकण्याची वेळ येणे ही सोपी गोष्ट राहिलेली नाही कारण जात, हुंडा, दर्जा यासारखी भयंकर विघ्ने आ वासून उभी आहेत. परिणामतः सुशिक्षीत मुलींचे विवाहाचे वयोमान जवळ जवळ २३ ते २४ इतके वाढले आहे त्यामुळे नैसर्गिक वृत्तींना वाव देण्यास कांहीजणी अनैतिक मार्गाचा अवलंब करताना दिसतात.

स्वातंत्र्यानंतर औद्योगिक क्रांतीस सुरवात झाली या औद्योगिकरणाचा खोलवर परिणाम झाला तो कुटुंबसंस्थेवर, संयुक्त, अथवा एकत्र कुटुंबातून विभक्त कुटुंब उदयाला आले. कुटुंबातील सदस्यसंख्या आपोआपच मर्यादित झाली. त्यामुळे स्त्रीच्या स्थानात परिवर्तन घडून आले. कांही अंशाने स्त्री स्वयंनिर्णय घेवू लागली. कुटुंबातील स्त्रीचे स्थान आपोआपच उंचावले गेले.

" उतरंडीला नसावी केळी,
घरात नसावी नणंद खेळी "
" सासूची झाली होळी,
सून वाजवे टाळी. "

वरील म्हणीतून व्यक्त केलेले सासू–सून, नणंद, भावजय यातिल संबंधाचे वर्णन दिसून येते त्यामध्येही आता परिवर्तन घडून आले आहे. पूर्वी सासूचा उल्लेख करताना सून 'सासूबाई' असा करी, तर आता ती सासूबाईला 'आई' म्हणू लागली आहे. तर सासू सुनेला 'सूनबाई' म्हणण्याऐवजी नावाने बोलवू लागली आहे.

स्वातंत्र्यपूर्व कालात शिक्षण घेणाऱ्या मुलींची संख्या अत्यल्प होती. पण स्त्री शिक्षणाच्या प्रसारामुळे आणि प्रचारामुळे शालेय आणि उच्च शिक्षण घेणाऱ्या मुलींची संख्या वेगाने वाढली आहे. पण त्या त्या वयोमान गटातील संख्येशी तुलना केली तर ही वाढ कमी आहे. शिवाय विविध पातळीवरील मुलांच्या मानाने मुलींची संख्या कमीच आहे.

स्त्रियांच्या दृष्टीने शिक्षकाचा पेशा हा अर्थार्जनाचा योग्य मार्ग आहे. विशेषतः बालवाडी व प्राथमिक शाळेत मानसशास्त्राच्या दृष्टीने स्त्रियांच अध्यापनाचे काम यशस्वी करू शकतील. सध्या शिक्षकाची टंचाई असूनही शेंकडा ३०% स्त्रियाच शिक्षक म्हणून काम करताना दिसतात. डॉक्टरी व्यवसायाची पदवीही स्त्रियांनी मिळवली आहे. ज्ञानसंपादनाच्या चुरशीत मुलीही आघाडीवर आहेत. असे असले तरी त्यांचा कल प्रामुख्याने साहित्य शाखेकडेच आहे. १९६१ च्या अहवालानुसार ४०% स्त्रिया अर्थार्जन करतात तर ६०% स्त्रिया अर्थार्जन करीत नाहीत

स्वातंत्र्योत्तर स्त्री आपल्या संघटनाद्वारा समाजकल्याणासाठी जागतीक रंगमंचावरही आपल्या परीने प्रयत्न करीत आहे. अशा चळवळीत व राजकीय भूमीकेतही भारतीय स्त्री इतर पुढारलेल्या राष्ट्रांच्या

मानाने मागेच आहे.

भारतीय स्त्रीने बरीच प्रगती केली असली तरी ती आपल्या आयुष्यात धरसोडीने वागते आहे. एक निश्चित भूमिका ती घेत नाही. वेदपूर्व कालात स्त्रीला पुरुषाइतकेच अधिकार मिळाले होते. गार्गी सारख्या स्त्रिया राजदरबारी बसून अनेक विषयावर चर्चा करीत असत. पण मधल्या काळात स्त्रियांनी आपले स्वातंत्र्य हरविले. समाजाने त्यांना अनेक बंधनात बांधून टाकले स्त्रीच्या व्यक्तीत्वाचा कोंडमारा केला या बंधनाना झुगारुन परत स्त्रियांना स्वातंत्र्य व समान हक्क मिळण्यासाठी संघटना उभ्या कराव्या लागल्या. आपल्याला स्वातंत्र्य, अधिकार मिळावेत यासाठी स्त्रियांनी आवाज उठविला आणि स्वतंत्र भारताचा एक स्वतंत्र नागरिक म्हणून स्त्रीला समान अधिकार मिळाले. पण स्वातंत्र्यानंतर मात्र स्त्री पुन्हा पारतंत्र्याकडे झुकलेली आहे. ती आपले स्वातंत्र्य कुणाला बहाल करु लागली आहे. त्यामुळे साहजिकच असा प्रश्न निर्माण होतो की खऱ्या अर्थाने स्वतंत्र मानव म्हणून स्त्रीला समानतेचे स्थान मिळाले आहे का ? की अजूनही भारतीय स्त्रीच्या मनातील न्यूनगंड कायम आहे ? तात्विक दृष्टया उत्तर 'होय' असेच द्यावे लागते. पण या आदर्शांपासून ती अजूनही दूर आहे. अशा स्त्रियांचे प्रमाण भारतात सर्वाधिक आहे आणि त्यातही मध्यम आणि कनिष्ठ दर्जाच्या समाजात तर ते अधिकच आहे.

नोकरी करणाऱ्या दोन स्त्रियांमधील संभाषणावरुन स्त्रीच्या स्थानाची कल्पना येईल.

पहिली– " मी माझा पगार किनई यांच्या स्वाधिन करते आणि मला ते पॉकेट मनी देतात "
दुसरी– " मला खर्चाला लागणारे पैसे ते देतात "

यावरुन स्त्री ही अर्थार्जन करीत असली तरी घरच्या खजिन्याची ती सहमालकीन नाही. वस्तुस्थिती आणि आदर्शवाद यातील बरेच अतंर तिला तोडावयाचे आहे. स्त्रीही मातृत्व घेवून जन्माला आली आहे. आणि त्याच मातृत्वाच्या विशाल भावनेतून मानवजात घडविणार आहे. स्त्रीने राष्ट्राच्या विधायक प्रगतीला हातभार लावला पाहिजे. एक स्त्री नव्हे तर एक मानव म्हणून ते तिचे कर्तव्य आहे. त्यादृष्टीने तिचे स्थान उंचावत आहे हे सुचिन्हच होय.

O O O

' नि य ती '

काळोख्या रात्रीचा गार वारा अंगाला झोंबत होता. काजव्यांचा कीरऽऽ असा आवाज ऐकू येत होता. मोगरीचा सुवास सर्वत्र पसरला होता. शांत-अशांत अशा वातावरणात ती निश्चल अशी उभी असतानाच, पाठी-मागे कुणाची तरी चाहूल लागली. मागे वळून पाहिलं तर उजेडापासून अंधाराकडे एक सावली – – – – पुढे – – पुढे – – येत अंधारात लोपून जात होती. पावलांच्या आवाजावरुन येणाऱ्याच आगमन कळत होत – – – – पण – – – तरी ती तशीच उभी होती.

" काश्मिरा, अग कोण आलय ते पाहिलस का ? "

" दादा. अरे सांगितल्या शिवाय कसं – – – – – – – कळणार – – – ? "

काश्मिरनं आपल बोलणं अर्धच सोडलं – – – तिचं लक्ष समोर गेलं आणि ती गप्प उभी राहीली. समोर तिचा भावी पती अनीत उभा होता. तिने आपली नजर त्याच्या नजरेला मिळवली आणि लाजून खाली पाहू लागली.

" पाहिलस ना कोण आलय ते ? आता स्वारी खुष ! – – – अरे अनीत बसना. बोला तुम्ही. मी येतोच "

त्या दोघांना एकांतात बोलायला मिळाव म्हणून अभय खाली जावू लागला – – – तसा अनीत म्हणाला ,' अरे तू का खाली चाललास ? थांबना ! काश्मिरा बोलायची नाही, शिवाय कांही खाजगी नाही. "

" बर बोल तर मग. काय काम होतं ? "

" मी माझ्याबरोबर काश्मिराला शॉपिंगला न्यायचं म्हणत होतो. आप्पांची परवानगी काढली आहे, पण काश्मिरा तयार – – – आहे. – – – "

कु. नंदिनी जयवंत सबनीस,
तृतीय वर्ष साहित्य.

" अरे अनीता. आप्पानी तुला परवानगी दिली आहे. मग तिला काय विचारतोस – – – असं सतत विचारु लागलास नं – – – तर ती तुझ्या डोक्यावर बसेल हं. आणि – – एक माझी ही परवानगी आहे हं. पण तू न मागता मी तुला दिलीय " – – – " काय ग – – – मग जाणार ना अनीत बरोबर – – ? "

काशिमरा लाजून उभी होती तिची साजरी मूर्ती अनीत आपल्या हृदयात साठवत होता. किती तरी वेळ अभय अनीतच्या गप्पा चालल्या होत्या. काशिमराही मधून मधून भाग घेत होती. – – – मधूनच घड्याळ-कडे पाहून अनीत उठला. दोघे भाऊ-बहीण त्याला गेट पर्यंत पोहचवून परतले.

दुसऱ्या दिवशी ब्रेकफास्ट तयार करताना अनी–तने अभयला मारलेली हाक तिने ऐकली दोघे गप्पा मारु लागले.

" काय अनीत, मला नेणार आहेस का ? अरे तू काशिमराला नेणार आणि हाकमात्र मला मारणार – – – !.

" अभय अप्पा आहेत ना. त्यांच्या समोर मी तिला कशी हाक मारु – – – "

दोघांच्या अशा गप्पा चालल्या असताना आप्पा आले. अनीतने त्याना नमस्कार केला.

ब्रेकफास्ट नंतर काशिमरा तयार झाली देवाला आप्पनां आणि अभयला नमस्कार करुन ती अनित बरोबर निघाली.

किती तरी वेळ आप्पा आणि अभय दोघे उभे होते. काशिमरा वाचून सार घर सुनं – – वाटत होत. आता नुसती फिरायला गेली तर घर सुनं झाल होत – – – – मग लग्नानंतर काय ? – – – या विचाराने त्यांचे डोळे पाण्यांनी भरले – – – – काशिमरा लहान असतानाच तिची आई वारली. आप्पानी तिला लाडात वाढवल होतं. अभय-अप्पांच्या मायेच्या उबेत ती वाढली. हसत – – – बागडत ती मोठी झाली होती. अठरा वर्ष कशी संपली ते दोघानाही कळत नव्हत.

काशिमरा दिसायला स्वरूपा, वागायला शालीन आणि हुषार होती – – ती आपल्या जवळ असावी म्हणून गावातल एक स्थळ पाहिल होत. अभयला देखील तिच्या बद्दल प्रेम होतं. तो तिला खूप जपायचा – – – तसा काशिमरालाही त्याच्या बद्दल आदर होता ती आपल्या दादाचा एकही शब्द खाली पडू द्यायची नही. त्याची पसंती तिला आवडायची. त्याला जे पसंत ते – – – ते तिला पसंत. ती दोघ भावंडं अशी होती, अगदी जगावेगळी.

अप्पा आणि अभयनी अनीतला पसंत केल होतं. आणि तो होता ही तसाच – – – काशिमराला शोभेसा तिला जपणारा आणि शिवाय गावातलाच. अनीतला प्रथमच काशिमरा आवडली होती. तिच्या चोरट्या नजरेला अनीतने आपल्या नजरेने सम्मती दिली होती. काशिमराही आनंदली होती – – – अनुरुप पती लाभला. – – – – शिवाय अप्पा आणि अभयदादा पासून तिला दूर जावे लागणार नव्हते. त्यांच्या नजरे समोरच तिचा संसार फुलणार होता. अनीत सर्वांना आवडला होता. त्याला कसलीच प्रौढी नव्हती तो मन-मोकळे करुन बोलायचा. अप्पांच्या बरोबर विनयाने वागायचा. अप्पाना मनाजोगा आणि शिवाय गावा–तलाच जावयी मिळाला आणि अभयला त्याचा दोस्त.

तसेच दोघे विचार करत उभे होते. दोघेही आनंदात होते. अभयने अप्पांना त्यांच्या खोलीत नेले. सुख आपल्या दोन्ही हातानी दान देण्यास उभे होते – – – – पण ते दान घ्यायला हात मात्र अपुरे पडत होते.

" अभय, तू ही लग्न कर. एक मुलगी चालली आहे तिची जागा घ्यायला कुणी हवचं – – तेव्हा – –

" अप्पा इतकी घाई कशाला ? काशिमराचं आधी होवू दे. पुढे पाहू.

" माझ्या डोळ्यासमोर व्हाव अस वाटतय. मी

आज आहे – – – उद्याच काय – – – ?

त्यांच्या ओठावर आपले हात ठेवून अभय म्हणाला. " आप्पा, का अस बोलताय अजून सार पहायचंय – – – अनुभवायचंय. मग अस अशुभ – – – – का ? "

" अभय, मरण कुणाला टळलं आहे का ? कधी तरी मरायचं ना ? अरे. तेच जगातलं सत्य आहे. मला सारं काही मिळालंय. आता फक्त सून पाहू दे – – – तुझ सुख बघू दे बस्स् – – – आणखी काही नको. "

" ठिक आहे आप्पा. तुमच्या मनासारख होईल. असं म्हणून अभय बाहेर गेला. त्याने गड्याच्या हातातले कॉफीचे कप घेतले आणि पुन्हा तो खोलीत गेला. कॉफीचा एक कप त्याने आप्पाना दिला आणि दुसरा कप स्वतः घेणार इतक्यात फोनची घंटी वाजली. हातातला कॉफीचा कप ठेवून अभय फोन जवळ गेला आणि 'हॅलो' म्हणून त्याने फोनवर विचारणा केली. फोनवरच बोलणं ऐकून तो मती खुंटल्यासारखा उभा राहीला. फोन बंद केला. तेवढ्यात – – – –

" कायरे अभय, काय झाल ? तू असा का उभा आहेस ? आत्ता कुणाचा फोनआला होता ? "

" आप्पा – – फोन – – दवाखान्यातून आला होता – – – अनीतच्या कारला अॅक्सीडेंट झालाय. दोघेही सिरीयस आहेत. आता दवाखान्यात जायला हव – – – – – "

" काय रे देवा, हे काय झाल ? काश्मिरा माझ्यापासून दूर-सासरी – – जाणार म्हणून मी दुःखी होतो – – पण – – हे काय ? अप्पांवर एकदम आघात झाला. त्या आघातामुळे – – – पुढे एक शब्द ते बोलू शकले नाहीत. ते बेशुद्ध झाले. अभयने गड्याकडे जावून – – त्याला आप्पांकडे लक्ष द्यायला सांगितले. आणि तो दवाखान्याकडे गेला.

कॉटवर अनीत-काश्मिराला झोपवले होते. दोघांच्याही श्रांत-निष्पाप चेहऱ्याकडे बघताना डोळ्यातून अश्रू ओघळले. अश्रू पुसून त्यांनी हाक मारली दोघानी डोळे उघडून अभयकडे पाहिले काश्मिरा म्हणाली. – " अता आप्पांना आधार दे – – – दादा – – – तू अश्रू – – – – " तिला नीट बोलताही येत नव्हते. अनीत–काश्मिराकडे पहाताना अभयच्या डोळ्यातून अश्रूंच्या धारा वाहत होत्या. दोघांच्या चेहऱ्यावर क्षणभर हास्य दिसले – आणि दुसऱ्या क्षणाला ते हास्य नाहीसं झाल. आता पर्यंतचा आवरलेला उमाळा त्यांच्या हुंदक्यातून बाहेर पडत होता. किती तरी वेळ तो तसाच बसला होता अचानक तो भानावर आला आणि घराकडे निघाला.

घरी सर्व शेजारी गोळा झाले होते. अभयचा आधारवृक्षच उन्मळून पडला होता. कलीकेच अकालीच कोमेजण – – – तो सहन करु शकला नाही. अभय आता एकाकी होता. डोळ्यातून अश्रू वहात होते – – पण ते पुसायला कुणीच नव्हते. नियतीने आपला खेळ पूरा केला होता. – – – अभय नियतीचा खेळ पहात मूकपणे अश्रू गाळीत होता –.

● ● ●

" ज्याना विचार करण्याची पात्रता नसते त्यांचे खरे सुख
केवळ करमणुकीत भरलेले असते " — पोप.

" एखाद्याला पाहताच आपल्या मनावर जो पहिला संस्कार
होतो त्याला फार महत्व आहे. " -- कॉनग्रेव्ह

जीवनावश्यक वस्तूंची टंचाई

कारणे व उपाय

सी. वाय. पाटील
तृतीय वर्ष, वाणिज्य.

सद्या भारतात भाववाढीबाबत व ती कशी रोखता येईल या संदर्भात चर्चा चालू आहे. या समस्येबाबत सामान्य व्यक्तीच्या मनात अनेक गैरसमज आढळतात, पण तज्ञ व्यक्तीही गोंधळताना आढळतात. ही समस्या फारच गुंतागुंतीची आहे हे मान्य आहे. तरीही या सबंधातील काही सर्वसामान्य कल्पनांचा येथे थोडक्यात विचार करण्याचे मी योजले आहे.

भाववाढ ज्याला इंग्रजीत Inflation व मराठीत चलनवृद्धी असे म्हणण्यात येते – म्हणजे नक्की काय ? जर वस्तूंच्या व सेवांच्या किंमती फार वेगाने व मोठ्या प्रमाणात वाढल्या तर त्याला सर्वसाधारणपणे भाववाढ म्हणतात. जीवनावश्यक वस्तूंच्या बाबतीतही वस्तूंची टंचाई निर्माण होणे व त्यामुळे वस्तूंच्या किंमती वाढणे यामुळेच भाववाढ होते. भाववाढ व चलनवाढ हे अर्थव्यवस्था कुडतरणारे दोन भयानक रोग आहेत. सर्वसाधारणपणे ज्यावर्षी जीवनावश्यक वस्तूंच्या किंमती सामान्य पातळीवर असतात ते वर्ष आधारभूत धरूण त्या प्रमाणात इतर वर्षी त्या किंमती किती प्रमाणात वाढल्या हे ठरविले जाते, सर्वसाधारणपणे १९७०–७१ हे वर्ष आधारभूत धरले तर १९७९–८० या वर्षात किंमत दुप्पट व अडीचपट वाढलेल्या आहेत. उत्पन्न कमी आणि खर्चात वाढ म्हणजे वाढत्या किंमतीला निमंत्रणच या बरोबरच व्यापारी वर्ग आपल्या स्वार्थी कारखान्यानी ही परिस्थिती तीव्र करतात व वाढलेल्या किंमती आणखी वाढवितात. म्हणूनच किंमती कमी करा अन्यथा कडक कारवाई करु असा प्रकारचा इशारा प्रंतप्रधानानी व्यापारी वर्गाला दिला आहे.

वास्तविक किंमती वाढणे व जीवनावश्यक वस्तूंची टंचाई होणे हा प्रश्न सर्वसंबंधितांचा आहे. शासनाची चुकीची आर्थिक धोरणे आणि आर्थिक व्यवहारात कोणत्याही प्रकारची शिस्त नसणे या गोष्टी सुद्धा भाव–

वाढीला व जीवनावश्यक वस्तू टंचाईला कारणीभूत आहेत. सरकारचा अनुत्पादक खर्च आणि तुटीचे अर्थ–संकल्प ही तर भाववाढीचे खरी कारणे आहेतच. याखेरीज हजारो अनुत्पादक सल्लागार समित्या व त्यावर होणारा खर्च हा भाग निश्चितपणे टाळता येणे शक्य आहे. राजकीय कारणासाठी ज्यावेळी अर्थ–कारण राबविण्यात येते त्यावेळी निश्चितपण भाववाढ होणे अपरिहार्य ठरते. माजी केंद्रिय रेल्वे मंत्री मा. मधु दंडवते यानी रेल्वे विभागाच्या अनुत्पादक समीत्या या कारणासाठीच रद्द केल्या होत्या.

एकंदरीत वाढता पतपुरवठा, तुटपुंजे उत्पादक, आवश्यक वस्तूंची निर्यात, वाढता सरकारी खर्च, मुद्रा विषयी चुकीची धोरणे व्यापारी वर्गाने घेतलेला टंचाई-चा गैरफायदा, आंतरराज्य व्यापारबंदी या सर्व कारणामुळे सद्याची भाववाढ निर्माण झाली आहे. वाढत्या किंमतीचा प्रश्न नवीन केंद्रिय शासनासमोर उभा आहे. तसे पाहिलेतर स्वातंत्र्योत्तर काळात देशात हा आर्थिक पेचप्रबंग कायम स्वरुपाचाच उभा आहे. तसे पाहिले तर स्वातंत्र्योत्तर काळात देशात हा आर्थिक पेचप्रसंग कायम स्वरुपाचाच उभा ठाकल्याचे आढळते. प्रत्येक योजनेच्यावेळी व प्रत्येक निवडणु–कीच्या वेळी किंमती स्थिर राहतील. असा अंदाज कर-ण्यात आला होता परंतु पहिल्या योजनेपासून किंमती वाढू लागल्या व त्या कायमच्या वाढत गेल्या.

देशातील वाढत्या किंमतीची व जीवनावश्यक वस्तूंच्या टंचाईची कारणे व स्वरूप समजावून घेतल्या-नंतर या किंमती कशा प्रकारे कमी करता येतील हा महत्वाचा प्रश्न आहे व्यापारी वर्गाने स्वच्छेने किंमती कमी कराव्यात या पंतप्रधानांच्या आवाहनाला प्रति–साद मिळालेला दिसत नाही. याचाच अर्थ असा की केवळ सदिच्छेच्या भावनेतून हा प्रश्न सुटणार नाही. या करिता निश्चित प्रकारची उपाययोजना हमी. किंमती कमी करण्या करिता दोन प्रकाराचे धोरण निश्चित करावे लागेल.

एक ' त्वरीत कार्यवाहीचे ' आणि दुसरे ' दिर्घ मुदतीचे. यामध्ये १) राज्य, केंद्र सरकारच्या अनुत्पादक खर्चाला कात्री घटनात्मक तरतुदीने लावता येते उदा.– छोटया गाडया, छोटी घरे, नेहमीच्या व्यापारी कंपनीच्या विमानातून प्रवास, अनुत्पादक सल्लागार समित्या रद्द करणे, खाजगी कामासाठी वाहनांचा उपयोग, मंत्र्यांच्या संख्येवर निश्चित बंधन इत्यादी गोष्टी होणे आवश्यक आहे. राजकारणाकरिता मंत्री–मंडळात वाढ करुन अनुत्पादक खर्च भरमसाठ वाढून इतर उत्पादक कार्याकरिता पैसा उपलब्ध होत नाही.

२) मालाची सक्तीची वसुली– ज्याप्रमाणात शेतकऱ्या-कडून सक्तीने धान्याची वसुली केली जाते व ते धान्य शिधा वाटप दुकानातून वितरित केले जाते, त्याचप्रमा-णे जीवनोपयोगी वस्तूंच्या उत्पादकांकडून वस्तुंची सक्तीची वसूली करण्यात यावी. अशा एकत्रित केलेल्या वस्तू रेशन कार्डधारकाना त्यांच्या युनिटप्रमाणात वाटप करण्यात याव्यात म्हणजे त्या वाजवी किंमतीत ग्राहकांना मिळू शकतील उदा. – गोडे तेल, वनस्पती तूप, कापड डाळी, इंधन, अन्नपदार्थ इ.

३) धाऊक व्यापाऱ्यांवर छापे– वसुलीकरिता शेतकऱ्यां-च्या घरावर विषेशतः ग्रामीण भागात महसूल अधि–कारी छापे टाकतात व अतिरिक्त धान्याची वसुली केली जाते. परंतु दुर्दैवाने अशा प्रकाराचे छापे मोठया व लहान शहरातील घाऊक व्यापाऱ्यांच्या गुदामावर टाकले जात नाहीत. साठेबाजी व कृत्रिम टंचाईला आळा घालण्यासाठी अशा प्रकारचे छापे देशभर टाकण्यात यावेत व मिळालेल्या वस्तूंचे वाटप यंत्रणेमार्फत कर–ण्यात यावे. या उपायामुळे तावडतोब वस्तूंची उपल–ब्धता व कृत्रिम टंचाईला आळा या दोन गोष्टी शक्य होतील.

३) ग्राहकोपयोगी मालाची निर्यात नको– जीवनो–पयोगी वस्तूंची निर्यात त्वरीत थांबवणे हा सुद्धा उपाय टंचाई कमी करण्याकरिता होदू शकतो. देशातील जन-तेला उपाशी ठेवून परदेशात वस्तू पाठवणे हे धोरण आपल्या देशाला परवडणार नाही. गेल्या काही वर्षात रशिया व इतर कांही राष्ट्रांना कमी किंमतीत शेंगदाणा तांदुळ, व अन्य वस्तू पाठविण्यात आल्या. त्याचबरोबर जीवनोपयोगी वस्तूंचे उत्पादन करणाऱ्या उत्पादकावर काही जाचक नियंत्रणे असतील तर ती कमी करण्यात यावीत.

दिर्घकालीन उपाय – याचबरोबर काही दीर्घकालीन उपाय योजणे आवश्यक आहे. उदा.– बँकांचे पतपुरवठा नियोजन, गरजेप्रमाणे पतपुरवठा, साठेबाजीला आळा, बँकांकडून मिळणाऱ्या कर्जाची कसून तपासणी व फेर आखणी करणे इत्यादी गोष्टी करणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे गांधीवादी अर्थव्यवस्था निर्माण करणे आजच्या काळात आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे अन्न–धान्याचीच नव्हे, तर इतर आद्यौगिक वस्तूंची चोरटी आयात निर्यात थांबवण्याकरिता कडक उपाय योजना करावी लागेल. त्याचप्रमाणे नाणेपुरवठा कमी करून राष्ट्रीय उत्पन्नामध्ये वाढ केली पाहिजे.

यासाठी नागरीकांनीही जीवनावश्यक वस्तूंची टंचाई व भाववाढ टाळण्यासाठी साठेबाजीची प्रवृती निकालात काढली पाहिजे म्हणजे गरजे इतक्याच वस्तूंची खरेदी करणे हे होय.

○ ○ ○

एस् एस् दड्डी, " दड्डी ऑइल मिलस् "
गडहिंग्लज यांचेकडून –

गरीब विद्यार्थी सहाय्य निधी म्हणून
३२५ रुपये मिळाले.

– शिवराजतर्फे धन्यवाद –

' जीवन लेणी '

राजाराम पाटील
तृतीय वर्ष, वाणिज्य.

जीवनाचे बहुतेक क्षण हे पाऱ्याप्रमाणे निसटणारे ओघळणारे असतात. त्या क्षणांचे ठसे म्हणून उटत नाहीत. ह्या उलट काही क्षण असे असतात की ज्यांचा ठसा त्यांच्या पश्चात् कायमचा आपल्या मनावर उमटून राहतो. हे मोजकेच क्षण जीवनाचा काही वेगळाच आशय सांगतात. अेरव्हीचे निरर्थक, सामान्य व व्यावहारिक जीवन त्यावेळी साक्षात्कारी व चैतन्यमय होऊन जाते. जीवनाची लेणी अशा अमर क्षणांच्या स्मृतीने क्षणभर का होईना पण झळाळून निघतात. या क्षणांची स्मृति घेऊनच भावी काळ आपण घालवत असतो.

ज्युनिअर कॉलेजच्या वर्गात शिकत असताना आमची सहल रायगड, महाबळेश्वर, प्रतापगड इ. प्रदेश पहाण्यासाठी गेली होती. रायगडच्या ऐतिहासिक महत्वाचे, शिवरायांच्या वास्तव्याने पावन झालेल्या सर्वच किल्याचे व प्रदेशाचे आपणास आता प्रत्यक्ष दर्शन घेता येणार म्हणून मी आनंदीत झालो होतो. तरीही मनाला थोडी शंका वाटत होती की आपण आतापर्यंत देवालयातील मूर्तीला श्रद्धामय अंतःकरणाने नमस्कार करु शकलो नाही. मनामध्ये विशिष्ट हेतू ठेवून देवाला नवस करणाऱ्या देवाच्या भक्तगनांकडे व देवाची पूजा करणाऱ्या आणि स्वतःची आर्थिक प्राप्ती करून घेणाऱ्या पुजाऱ्याकडे पाहीले म्हणजे माझे मनाचे पावित्र्य संपुष्टात येते. म्हणून मला मनात वाटत होते की आपण शिवरायांच्या पवित्र ठिकाणी जावून त्यांच्या बाबत अंतःकरणपुर्वक मनात आदर ठेवू शकेन की नाही.

अशी मनाची एकीकडे बैचेन अवस्था असतानाच आम्ही सर्व विद्यार्थी व विद्यार्थिनी एस. टी. बसमधून रायगडचा प्रवास करीत होतो. आम्ही सर्वच मुले

आपल्या महाराष्ट्राची एकेकाळी असलेली राजधानी पाहण्यास उत्सुक होतो. प्रवासात बरेच मोठे चढउतार दऱ्याखोरी, पर्वतरांगा व नदीनाले असा सर्वच प्रदेश, पाहून खरोखरच आपण शिवकाळात जात आहोत असा भास होत होता. मनाच्या एका कप्यात शिवरायांची थोर माता, त्यांचा तेथे झालेला राज्याभिषेक सोहळा, त्यांचे एकनिष्ठ सवंगडी, मंत्रिमंडळ, शिवरायांचे एकंदर कर्तृत्वच मनःपटलावरून एकामागोमाग एक असे जात होते. सभोवतालचा सर्वच प्रदेश अतिशय रमणीय आल्हाददायक वाटत होता. एस. टी. मध्ये सर्वच वातावरण आनंदाने फुलले होते. टेपरेकॉर्डवर हिंदी चित्रपटातील तरुण मनाला धुंद करणारी भावमधुर गाणी मुले ऐकत होती. काही मुले मुली गाण्यांच्या तालात नाचून आनंदात भर घालत होती महाराष्ट्रातील इतर अनेक ठिकाणहूनही बरीच मंडळी रायगड दर्शनासाठी आलेली दिसत होती.

काही वेळातच रायगडची भक्कम तटबंदी दिसू लागली. तेव्हा मुलांचे मन उत्साहाने भरून आले. गडाच्या पायथ्याकडे गाडी जाताना अधून मधून मोर लांडोरी यांचीही नजरभेट सभोवतालच्या जंगलातून होत होती. अखेर आमची बस गडाच्या पायथ्याशी आली. सर्व विद्यार्थी, विद्यार्थिनी व सरांनी गडाच्या पायऱ्या चढण्यास सुरवात केली. वर चढण्यास दीड एक हजार पायऱ्या वरवर चढत्या प्रमाणात असल्याने प्रथमतः ही गोष्ट जमणे अवघड वाटत होते. पण उत्साहाने सर्वजण जवळजवळ धावतच गडाच्या पायऱ्या चढत होते अनेक अबालवृद्धही तरुणांना लाजवावे अशा उत्साहाने प्रेरित होऊन भरभर चढताना व गड उतरताना दिसत होते. अखेर आम्ही सर्वजण गडाच्या मुख्य दरवाजाशी येऊन पोहोचलो. गडाच्या प्रशस्त प्रवेशद्वारातून गडाची माची व विशाल बुरूज पाहून आम्ही नतमस्तक झालो. किल्ल्यावरील प्रत्येक मातीचा कण शिवकालाची आठवण करून देत होता. सभोवार दिसणारी किल्ल्याची मजबूत तटबंदी, उंच व उंच बुरूज, अनेक जुन्या इमारती, देवालय व शिल्पे पाहून मन भारावून जात होते. काही वेळातच शिवरायांच्या सिंहासनारुढ पुतळ्याचे दर्शन झाले त्यांच्या चेहऱ्यावर भव्यपणा, करारीपणा व उदात्तता अशा सर्वच गुणांचे भाव दिसून येत होते. त्यांच्या मूर्तीसमोर वंदन करण्यासाठी माझे हात आदराने जोडले गेले. पुढे जाऊन आम्ही शिवरायांचा एकेकाळचा दरबार पाहिला. आज तो मोडकळलेल्या स्थितीत आहे. परंतु तेथे उभे राहिल्यावर माझ्या डोळ्यासमोर राजांचा अविस्मरणीय राज्याभिषेक सोहळा साकार झाला. सर्वच मुले व सर तो भाग गंभीरपणे व एकाग्रतेने पहात होते. पुढे आम्ही राजांच्या महालाचे दर्शन घेतले, तेथूनच शिवरायांनी आपला पुत्र संभाजी राजे यांना राष्ट्रनिष्ठेचा व सद्वर्तनाचा मोलाचा उपदेश केला पण अखेर शिवरायांना आपल्या पुत्रासाठीच तेथे अश्रू ढाळावे लागले. बाजूस असलेला तोफखान्याचा परिसर पाहिला. किल्ल्याच्या सभोवारच्या सर्व प्रदेशावर देखरेख व शत्रूची टेहळणी करण्यासाठी मजबूत तटबंदीमध्येच अनेक लहानमोठी प्रमाणबद्ध छिद्रे ठेवण्यात आल्याची दिसत होती. शत्रूकडून होणारा मारा थोपवून धरता यावा म्हणून अशा ठिकाणी बुरूज व माच्यांची मजबूत व अवघड बांधणी केलेली दिसत होती. शिवरायांच्या काळापासून अनेकवेळा शत्रूनी रायगडावर हल्ला करुन जिंकण्याचा प्रयत्न केला. पण रायगड आपल्या अद्वितीय राजांच्या पराक्रमाची साक्ष ठेवून नेहमीच अजिंक्य राहिला आहे. त्याने अनेक शत्रूना भुईसपाट करुन पळवून लावले आहे. या सर्वांची साक्ष आजही कणखर व अतिशय मजबूत दिसणाऱ्या किल्ल्याच्या तटबंदी व उंचच उंच दिसणारी अवघड कडे यातून दिसून येते. आम्ही महालाचे दर्शन घेतले, तेथून शिवरायांच्या समाधीचे दर्शन घेण्यासाठी सर्वजण गेलो. " येथेच ते तेजस्वी व्यक्तीमत्त्व विलीन पावले " सर्वांचीच मने समाधीचे दर्शन होताच दुःखाने भरुन आली. मनात आत कोठेतरी फारच कालवाकालव झाली. शिवरायांच्या, आपल्या महाराष्ट्राच्या लाडक्या राजाच्या मृत्यूने त्यावेळची जनता किती शोक सागरात बुडाली असेल ! राजांच्या समाधीजवळच त्यांच्या इमानी ' वाघ्या ' कुत्र्याची समाधी आहे त्याच्या आत्यंतिक स्वामिभक्तीचे ते प्रतीक आहे बिचारे ते मुके जनावर पण आपला प्रिय धनी आपणांस सोडून जात आहे. हे समजल्यावर होणारे दुःख असावर होऊन तोही राजांच्या चिताग्नीमध्ये उडी मारुन विलीन झाला. जवळच राजांचा अश्वारूढ पुतळा आहे. गडावर अनेक ठिकाणी आम्ही सर्वांनी आपले व तेथील भागांचे फोटो

काढून घेतले होते. पण अधिक उत्साहाने व आनंदाने शिवरायांच्या पुतळ्याशेजारी आम्ही अनेक ग्रुप फोटो काढून घेतले. शिवरायांची ती स्वराज्य रक्षणासाठी रणांगणाकडे सुसाट वेगाने जात असतानाची घोड्याव-रील मूर्ती पाहून शरीर शौर्यभावनेनें संचारले गेले. प्र-खर स्वराज्यप्रेम, दूरदृष्टी, गंभीरपणा व सदैव पराक्र-माची साथ त्यांच्या अश्वारूढ पुतळ्याकडे पाहिल्यावर दिसून येत होती. स्वराज्याचे रक्षण करण्यासाठी राजे सदैव दक्ष असत. आम्हा विद्यार्थ्यात आज शूरपणा, धाडस व प्रखर राष्ट्रप्रेम यांचा अभाव आहे. पण ते सर्व गुण शिवरायांच्यामध्ये ओतप्रत भरलेले होते. तो विशाल राजांचा पुतळा जणू मला सांगत होता, वृत्ती अशी खंबीर असावी जशी आंमची आहे. जीवनाचा पाया खंबीर असावा, मनाची भरारी उंच असावी आ-णि त्यास पराक्रम व स्वदेशप्रेम यांची सदैव साथ असावी.

मी पाहिलेल्या या सर्वच दृष्यांचा माझ्या मना-वर खोलवर परिणाम झाला. भारावलेल्या आणि सद्-गदीत झालेल्या माझ्या श्रद्धाळू मनाने माझे हात पुन्हा एकदा राजांच्या मूर्तीस वंदन करण्यास जुळले. आपल्या हिंदवी स्वराज्याच्या वंदनीय शिवरायांची स्मृती माझ्या मनात अखंड कोरली गेली. किल्यावरील शिव-कालातील अजूनही मोडकळीस आलेली मोठी बाजार-पेठ, बाजारपेठेची एकंदर रचना पहाताच मी आश्च-र्याने थक्क झालो. बाजारपेठेची रचना अतिशय प्रमा-णबद्ध, चौथऱ्यावर दुकाने ओळीने कौशल्यपूर्ण मांडलेली दिसत होती. बाजारपेठ पाहिल्यावर इतकी उत्कृष्ट रचना, मधून प्रशस्त मार्ग, या कल्पना तेव्हा कशा सु-चल्या याचे आश्चर्य वाटते. सध्या त्या ठिकाणी केवळ पडझडीच्या स्वरूपात दुकानांच्या भिंती, दूरपर्यन्तचा असलेला दुकानांचा मजबूत चौथरा इतकाच भाग पाहण्यास मिळतो. किल्यावरील त्यावेळची पाण्याच्या साठ्याची व्यवस्थाही पाहण्यासारखी आहे. पाण्यासाठी प्रशस्त असा तलाव बांधलेला दिसतो. तलाव भरपूर खोल असून आजही पाणी वापरण्यास योग्य आहे. किल्यावरील या तलावात राजांचे ३६ मण सोन्याचे रत्नजडीत सिंहासन टाकल्यात आले आहे. अशी समजूत होती; पण प्रत्यक्ष पहाणी केल्यानंतर सिंहासन आढळून आलेले नाही. किल्याच्या एका टोकास असणारा वाघ जबडाही पाहण्यासारखा आहे. खाली वाघ जबड्यात पाहिल्यावर अतिशय गर्द झाडी व प्रचंड खोली आहे हे दिसून आले. किल्यावरील सभोवतालचा बराचसा परिसर, अनेक लहानमोठी खेडी दिसत होती. किल्यावर युद्धप्रसंगी पाण्याचा राखीव साठा करण्यासाठी काही गुप्त विहीरी बांध-ल्याचे दिसून आले. तसेच इतर किल्यावर जाण्यासाठी तयार करण्यात आलेले भूमिगत मार्गही पाहिले युद्ध-कैदी व गुन्हेगार याना कोंडून ठेवण्यासाठी जमिनीत गुप्त ठिकाणी मोठे कैदखाने बांधल्याचे दिसले. युद्धप्र-संगी दीर्घकाळ धान्य साठवून ठेवण्यासाठी भूमिगत धान्यकोठारे बांधलेली पाहणीमध्ये दिसून आली. ही एकंदर सर्व कल्पकता, नियोजन, सर्वत्र असलेली मजबूत व अवघड बांधणी पाहून शिवराय व त्यांचे सवंगडी यांच्या कर्तृत्वाची कल्पना येईल. किल्यावर शिवरायांचे भक्तिस्थान व प्रेरणादाती भवानीमाता, आजही भवानीमंदीर पाहण्यासारखे आहे. किल्यावर सर्वत्र मला दिसून आलेले खोदकाम, हस्तकलाकुसर, मजबुत बांध-काम, देवालये व इमारतीमधील कोरीवकाम या गोष्टी हिंदवी स्वराज्याचा पाया व त्याची जडणघडण यांची कल्पना आणून देतात. आमच्याच बांधवानी एकेकाळी केलेले ते महान कार्य व आजच्या पिढीतील त्यांच्या वंशजांचे आजचे निरर्थक जीवन पाहून अंतःकरणात कोठेतरी खटकू लागते.

मला रायगडावर पाहिलेल्या सर्वच दृष्यानी शिवकालाची मोठी ओळख करून दिली, तो ज्युनिअर कॉलेज मधील सहलीचा प्रसंग माझ्या जीव-नात अत्यंत मोलाचा आहे. कृतज्ञपणे मी तो प्रसंग जतन करून ठेवला आहे. कितीवेळा तरी ती रायगड-वरील दृष्ये मला शिवरायांच्या कर्तृत्वाची, त्यांच्या शूर मावळ्यांची व हिंदवी स्वराज्याची आठवण करून देतात, मला सुखवून जातात. सहलीच्या निमित्ताने माझ्यावर साक्षात्कार घडविणारे हे गवसलेले क्षण, 'इतिहासाचा वारसा असाच पुढे चालावा,' असे सांग-तात. जीवनाचे ते दीपगृह आहेत आणि हे प्रसंग काही कालावधीतच घडतात. पण कायमचे असे काहीतरी मागे ठेवून जातात.

जेंव्हा मी कंटाळलेला असतो, रिकामा असतो तेंव्हा गावाबाहेर हिरण्यकेशीकाठी निसर्गाच्या सान्नि-ध्यात फिरावयास जातो. जीवनातील स्मृतीचा उजाळा अशा शांतवेळी मनात तरंगू लागतो, तेंव्हा ह्या सोनेरी क्षणांची दृष्ये मांडून मी त्यांच्याशी हितगुज करण्यात रमून जातो. ● ● ●

' बेकार '

महादेव नाडगोंडे
(महागांवकर)
तृतीय वर्ष, वाणिज्य.

" बेन्बा, पेट और पेट के नीचेवाला ये तुकडा जो न होता, तो ये दुनिया कितनी हसिन बन जाती!" काल रात्रीच एका कादंबरीत वाचलेलं वाक्य केराप्पानं आपल्या मनाशी परत एकदा घोळलं आणि गोधडी कांबळीचं अस्ताव्यस्त झालेलं अंथरूण घाईघाईन गुंडाळायला सुरुवात केली. त्याला आज उठायला खूपच उशीर झाला होता. म्हाताऱ्या आईनं त्याला हलवून उठविल नसतं; तर तो आणखी तासभर उठला नसताही कदाचित; पण त्याला तसं करून चालणार नव्हतं. पदवीपर्यंत शिकूनही नोकरी न मिळाल्यानं आपण म्हाताऱ्या आईच्या पोटाला घास घालू शकत नाही याची खंत त्याला सतत वाटत होती. पण आज त्यानं मनाशी एक निर्णय घेतला होता आणि आईच्या हाकेला त्यान डोळे उघडले होते. – – –

बिछाना गुंडाळून तो घराच्या ठेंगण्या घरातून बाहेर आला; तेव्हा पिवळ धमक झालेल ऊन कडक तापू लागलं होतं. दारासमोरच्या झाडाची लांबट, गर्द काळी सावली वाळत घातलेल्या ढोराच्या कातड्या– सारखी दारासमोर पसरली होती. झोपेनं किलकिले झालेले त्याचे डोळे दिपले होते. तो तसाच आत गेला· घाईघाईनं सकाळचे सगळे विधी, आंघोळ आटोपून त्यान फाटकी हिरवी बेलबॉटम आणि फिकट निळ्या रंगाचा त्यातल्यात्यात धड वाटणारा मॅनिला घातला. तोवर त्याच्या आईनं जेवण शिजवून ठेवलं होतं· एका थाळीत वाढून देत ती म्हणाली,

" बाबारं घरातली सगळी अन्नवस्तू सरत आली. कसबसं दोन दिवस पोटाला मिळल. आता असं घरात बसून जमाव कसं?" तसा उदासवाण्या आवाजात केराप्पा म्हणाला,

" बघतेस नव्ह! पोटाला मिळवायसाठी जेवढं

राबता येईल तेवढं राबतोय मी. आणखी काय करू? कायमरुपाची नोकरीच कुठं मिळत नाही. कसलीच लायकी नसलेल्या माणसांच्याही पायावर नोकरीसाठी मस्तक घासून घासून कपाळाची सालं गेली!" तसं म्हातारीच्या पोटात गलबलून आलं.म्हाताऱ्या डोळयात पाणी तरारलं. विझत आलेल्या निखाऱ्यावर पाणी मारता मारता ती म्हणाली,

"तुला कशाला दोष देऊ पोरा! दोष नशीबाला देतीया मी. लहान पणा पास्न हाडाची काड करून पोट भरत चार बुक शिकलास –– केवढं कवतिकाचं वाटलं मला! वाटलं, आता तरी दोन दिवस सुखाचं येतील. पोटाला दोन घास खायला मिळंल. अंगावर वर्षाकाठी एखादं धडुतं मिळंल. पण कशाच काय अन् कशाच काय?"म्हातारीनं निखाऱ्यावर पाणी शिंपताच भस्कन् धूर उसळला अन् निखाऱ्यांचे कोळसे झाले! म्हातारीच्या इच्छा कधीकाळी अशाच निखाऱ्यासारख्या धगधगत्या होत्या. आज त्यांचे कोळसे होऊ पाहत होते. घाईघाईनं केराप्पानं पोटात चार घास लोटले. तांब्याभर पाणी घटाघटा नरडयात ओतलं आणि पानावरून उठत तो म्हणाला,

" मी आज साखर कारखान्यावर जातोय. बघू कांही कामाच होतं की काय? मला यायला उशीर होईल. माझी वाट बघू नकोस." त्यानं सांगितलं आणि तो भिंतीला बसविलेल्या पारा गेलेल्या आरशासमोर उभा राहून गेल्या काही दिवसात खूपच पिकलेले केस विंचरू लागला. काहीशा गोल, चौकोनी चेहऱ्याची गालाची हाडं अर्धपोटी उपासानं वर आली होती. प्रकृती खालावली होती. मुळात उंच असलेल्या त्याची उंची अधिकच वाटत होती. पायात फाटक्या स्लीपर घालून तो बाहेर पडणार तोवर म्हातारीनं विचारल,

"कारखान्यावर कसलं काम बघणार आणी!"

" नोकरी कसली मिळती ग! बघाव म्हणतो एखादं लहान हॉटेल निदान पानाचं गादी तरी टाकता येते कां!" काहीशा त्राग्यातच तो म्हणाला. ते ऐकून म्हातारीन सुस्कारा सोडला आणि कपाळाला हात लावून ती म्हणाली,

" एवढं राबून, शिकून आणी नशिबात कप–बशाच विसळण आलं व्हयरं?"

"च्यायला! आपल नशीबच जिथं तिथं मांजरासारख आडवं जात त्याला काय करू?" म्हणून तो स्वतःशीच तणतणत बाहेर पडू लागला तोच दाराची ठेंगणी चौकट त्याच्या डोक्याला जोरात धडकली. डोक्यातून चांगलीच कळ उठली. शकूनापशकूनावर त्याचा विश्वास नव्हता तरीही त्याच्या मनात आलं,

'घरातनं पाय बाहेर घालतानाच ठोकर बसली. आता पुढं काय होतं कुणास ठाऊक!'

ठणकणारं कपाळ चोळतच तो बाहेर पडला मैल दोन मैलाच अंतर उन्हाच चालत जाण्याऐवजी सायकलीने जाव म्हटलं तरी खिशात फुटकी कवडीही नव्हती. काय करायचं? अधिक ऊन होण्यापूर्वीच कारखान्यावर पोहोचावं म्हणून तो तसाच चालत राहिला – –

मे महिन्याचे दिवस. सकाळी दहा अकराच्या सुमारालाच अंगातून घामाच्या धारा वाहू लागायच्या. वरून ऊन आग ओकत असायच. त्यात गावापासून कारखान्यापर्यंत रस्त्यावर कुठं खुरटं झाडही नाही. वरून तापणाऱ्या उन्हाच्या झळांनी डोळयांना अंधारी यायची. तशा रखरखत्या उन्हातून तो कारखान्याकडे निघाला भऱ्या विस्तीर्ण माळावर कारखान्याची नव्यान उभारलेली प्रचंड वास्तू तळपत होती. चढत्या उन्हात लखलखणाऱ्या निळया आकाशात धुराडयातून निघालेला धुराचा काळ लोट मार्ग आक्रमत होता. तो कारखा–न्याच्या आवारात आला आणि त्याच्या नजरेला आग ओकणाऱ्या भट्टया भोवती काम करणारे कामगार, चेनवर ऊस घालणारे मजूर, मशीनरूम भोवती घोटा–ळणारे तंत्रज्ञ, नव्या बांधकामावर काम करणारे मजूर यांची धांदल दुरूनच दिसू लागली. ऊस क्रशिंगचा खडखडाट होत होता. समोरच्या विस्तीर्ण मैदानात ऊस घेऊन आलेले ट्रक्स, ट्रॉलीज, ट्रॅक्टर, बैलगाडया त्याभोवती रेंगाळणारी पोरं यांची रांगच्या रांग उगव-तीला असणाऱ्या काजूच्या बागेपर्यंत पसरली होती. दोन तीन वर्षापूर्वी निर्मनुष्य असणारा माळ आता जागा

झाला होता.

तोंडावरुन घामाचे ओघळ वाहत असलेला, उन्हानं चर्या लालबुंद झालेला केराप्पा वॉचमनच्या परवानगीनं गेट मधून आत गेला आणि सरळ एम. डी. च्या केबिनच्या रोखानं चालू लागला. केबिन बाहेर टाकलेल्या लाकडी बेंचवर बसत त्यानं शिपायाकडे चौकशी केली. शिपायानं थोडा उशीर थांबायला सांगितलं. कांही उशीर तो केबिनच्या बंद दरवाजावर असलेल्या एम. डीं. च्या नेमप्लेटवर नजर खिळवून बसून राहिला. थोडचा अवधीतच त्याला आतून बोलावणं आलं. स्प्रिंगचा दरवाजा लोटून तो आत गेला एम्. डी. नी. फाईलमध्ये घातलेलं डोकही वर काढलं नाही. क्षणभर वाट पाहून त्यानं नमस्कार केला. मान वर न करताच त्यांनी विचारलं,

" बोला, काय काम होतं? "

" साहेब, एक महत्वाचं बोलायच होतं आपल्याशी – –" तो अजुनी हात जोडून उभा होता न्यायाधिशापुढे उभ्या असलेल्या आरोपीसारखा ! साहेबांचा अधिकार गुरगुरला,

" अहो त्यात काय ! येणारा प्रत्येकजण माझ्याशी महत्त्वाचच बोलत असतो! हे पहा जे सांगायचं असेल ते थोडक्यात सांगून टाका! मला अधिक वेळ नाही! " त्यांच्या कडक शद्बांनी तो बावरून गेला. क्षणभर त्याला काहीच सुचलं नाही. मग धीर करून तो म्हणाला,

"साहेब, मी नोकरी मागण्यासाठी आलो नाही – – या आवारात छोटस हॉटेल किंवा पानाची गादी काढावी म्हणतो. त्यासाठी मला जागा हवीय! " त्या सरशी एम डी. नी सांगितलं,

"अर्ज दिला असेल तर वर चेअरमनसाहेबांच्या कडे पाठवितो. नसेल तर लिहून द्या. समक्ष चेअरमनना भेटा. ते म्हणतील ते सारं नीट समजावून घ्या. नाऊ यू कॅन गो! टाईम इज ओव्हर! " दोन वाक्यातच त्यांनी मुलाखत संपविली. केराप्पा हताश मनानं तिथून बाहेर पडला. तसाच तो चेअरमनना भेटण्यासाठी निघाला. एवढयात खुद्द चेअरमनच बाहेर आले आणि कारगाडीत बसले. त्याची भेट न होताच ते निघाले. तो तसाच धावला. एवढयात कार स्टार्ट होत होती. उजवा हात उंचावित तो धावला आणि मागच्या खिडकीतून तोंड आत नेत म्हणाला,

" साहेब, एक मिनीट आपल्याशी बोलायच होतं! "

" बोला मुद्याच तेवढं बोला. मला अधिक वेळ नाही! " साहेबांनी घडयाळ पहात सांगितलं. तो अजिजीच्या स्वरात म्हणाला,

" साहेब, मला कँटीनसाठी किंवा पानाच्या ठेल्यासाठी जागा पाहिजे. त्या बाबत एम डी.साहेबांनी आपली भेट घ्यायला सांगितल आहे! " साहेबांनी एक वार त्याला चांगल निरखलं त्यांनी विचारलं,

" यापूर्वी तुम्ही एकदा भेटला होता ना?', त्यांच्या प्रश्नान त्याच्या मनात आशा पालविली.

" होय, त्यावेळी नोकरीसाठी मुलाखत द्यायला आलो होतो; पण नाही मिळाली नोकरी! "

" शिक्षण काय झालय? "

" आर्टसचा पदवीधर आहे, साहेब! " त्यानं उत्तर दिले.

" मला वाटत बी. एस. सी झाला असता तर बर झाल असत. मग एवढं पदवीधर होऊन हॉटेल घालणार की काय? " साहेबांच्या आवाजात काहीसा उपहास होता. तुच्छता होती गरीब, लाचार आवाजात त्यान उत्तर दिले,

" वशीला नाही म्हणून नोकरी मिळत नाही तर काय करायच साहेब? शेवटी पोटाला दोन घास कसे मिळतील हेच बघायच! "क्षणभर त्याच्या दोनवाण्या चर्येवर साहेब नजर खिळवून राहिले. त्यांनी विचारल;

" एवढं शिक्षण घेऊन हेच करायच होतं, तर शिकलात तरी कशासाठी?"

" हा प्रश्न मी स्वतःशीच विचारला अनेक वेळा. पण त्याचं उत्तर सापडत नाही! आता मात्र शिकल्याचा पश्चाताप होतोय, त्यापेक्षा अशिक्षित राहून शेतात मजुरीसाठी राबलो असतो तर! 'शिकलो कशा-साठी?' हा प्रश्न तरी मनाला छळत राहिला नसता!' त्यान सांगितलं. साहेबांनी परत घड्याळ पाहिलं आणि ते म्हणाले.

" हे पहा! मी तुमच्यासाठी काही करू शकत नाही. कँटीन वगैरेच्या क्षेत्राची जबाबदारी आनंदराव देसाई यांच्यावर सोपविली आहे. इथून दोन मैलावर त्यांच्या मळा आहे, त्यांना जाऊन भेटा. ते योग्य मार्गदर्शन करतील!" साहेबांनी थंड आवाजात सांगितल आणि गाडी स्टार्ट केली बघता बघता साहेबांची गाडी भर्रकन् गेट बाहेर निघून गेली होती.– –

खालच्या मानेनं केराप्पा तिथून चालू लागला आणि भर दुपारच्या उन्हात तो आनंदराव देसाई यांच्या मळ्याच्या दिशेन निघाला. चांगली अर्धातास पायपीट केल्यानंतर फोंडामाळ संपला आणि त्याची वाट गर्द झाडीत दाटलेल्या ऊस मळ्याच्या शिवारात शिरली. काही ऊस तोडला होता. काही ठिकाणी ऊसचा फड पेटविला होता. मध्येच नव्यानं लावण केलेल्या उसात बगळे उतरत होते. काही ऊस अजुनी तोडणीची वाट पाहत उभा होता. त्या मळ्याच्या कडेन नदीच्या काठान तो चालत राहिला. थोड्या वेळातच तो आनंदराव देसाईयांच्या ऊस मळ्याच्या आवारात आला समोरच बंगलावजा कौलारू घर आणि भवतीं ऊसाचे रान, वेलची, केळयाची, पेरूची बाग असलेला तो परिसर आनंदरावांचा श्रीमंतीचा दरारा दाखवीत होता. तो आत गेला. एवढ्यात त्याच्या कांनावर कुत्र्यांच्या भुंकण्याचा आवाज आला. पाठोपाठ झेपा घेत आलेल्या कुत्र्यानं त्याच्या पँटची तंगडीचा फाडली. तो घाबरून जाग्यालाच थांबला. एवढयात गड्यानं त्या कुत्र्याला आवरून धरलं आणि विचारलं,

" काय काम होतं?"

" साहेबाना भेटायच होतं?" धाप आवरत केराप्पा बोलला.

" असं कां! मग जरास थांबा. सायेब येयाल्ल आता! ' गड्यान गुर्मीतच सांगितलं आणि तो बंगल्यात जायला निघाला. एवढयात केराप्पान त्याला हाक मारली.

" जरासं पाणी देता? तहान फार लागलीय हो!" गडयान डोळे मोठे केले. भुवया नाचवित त्यानं विचारल.

' अस्सं? लईच तहान लागली कां? मग मसाला घालून दूध दिल तर न्हाई का चालायचं? अरं एवढा नदी काठान आला हायिस अन् नरडयाला कोरड पडली व्हयर! "एवढ्यात बंगल्यातून वाघाच्या आरोळी सारखी हाक आली. तसा जीऽ ' म्हणून गडी धावला आणि केराप्पान हताशपणे कपाळाला हात लावला.

थोड्या वेळातच आनंदराव देसाई बाहेरच्या व्हरांडयात आले तसा तो चटकन् उभा राहिला आणि त्यानं नमस्कार केला. विस्तीर्ण आराम खुर्चीत ऐसपैस पसरत आनंदरावनी विचारल,

" कुठून आलास?" केराप्पानं गाव सांगितल पाठोपाठ दुसरा प्रश्न.

" काय काम काढलंस?" केराप्पान अडखळत सांगितलं,

" काही नाही – – कारखान्याच्या आवारात एखादं हॉटेल किंवा पानाच दुकान काढावं म्हणतो!',

" तुला माझ्याकडं कुणी पाठविलं ? "

" चेअरमन साहेबांनी ! " केराप्पा उभा राहूनच बोलत होता,

" आयला ह्या चेअरमनच्या ! किती बदनाम करल आम्हाला ! आणि मग त्याच्याकडे जायच्या

आधीच माझ्याकडे का नाही आलास? आधी गुरवाकडं मग देवाकडं ह्यो रिवाज कुठला? बर. ते असू दे. पैसे किती आणलास?" त्या प्रश्नान केराप्पाच्या डोळया–समोर भोवळ आली. तारे लखलखले.सारं जग आपल्या भोवती गरगरा फिरतय असं वाटल. तो काही बोलला नाही. नुसता!! खाली मान घालून उभा राहिला.तसा परत आनंदरावांचा आवाज घुमला,

- "काय रे उत्तर नाही दिलंस?– –केराप्पाच्या डोळयात पाणी तरारल

"साहेब, एवढया लौकर हा व्यवहार ठरेल हे माहित नव्हतं पैसे आणले नाहीत." तो बोलला.

"राजा, व्यवहाराची गोष्ट दूर आहे अजून! कांही दक्षिणा आणलीस का? मग कशाला आलायस? कितवी पर्यंत शिक्षण झालय तुझं?" त्यांनी आपल्या मिशा कुरवाळीत विचारल.

"बी. ए. पर्यंत झालंय!"

"अस्स! मग नोकरी का नाही केलीस?" परत प्रश्न. तसा ताडकन् केराप्पा बोलला,

"नोकरी मिळत नाही. वशीला आणि लाच द्यायला पैसा नाही म्हणून नोकरी मिळत नाही!" जशी सोडयाची बाटली फुटावी तसे आनंदराव हसले डोळयात पाणी येईपर्यंत हसत राहिले, धोतराच्या सोग्यानं पाणी पुसत ते बोलले,

"चांगला विनोद केलास, पोरा! पण काय रे– –आमच्या शेतात राबायला राहशील का? रोजाना दोन रुपये पगार! बघ लाच न घेता नोकरी देतो! बोल तयारी आहे? माहिताय पोरा तू नाही म्हणणार! अरे शिकलेली पोरं तुम्ही! ह्या पँटा न उतरता पैसे कसे मिळतील ते बघणार. शेतात राबायला नको. पण काय रे? एवढं शिकून शेवटी कपबशा विसळायला लाज नाही वाटत?"त्या शब्दांनी त्याचा अभिमान दुखावला खचल्या आवाजात तो म्हणाला,

"साहेब, त्यात कसली आलीय लाज? स्वत:चा धंदा झाला की झाल आणि एवढा शिकलो ते हॉटेलमध्ये कपबशा: विसळत,! मिळेल ते कष्टाच काम करतच! एवढा कष्ट करून शिकलो पण पदरात काहीच पडलं नाही साहेब. शेवटी नशिबात कपबशा विसळणच असेल तर त्याला काय करायच? बघा साहेब, तुम्हाला देव समजून तुमच्या दारात आलोय. असे दूर लाथाडू नका!" त्यावर आनंदराव बोलले,

"अरे दूर कुठं लाथाडतोय तुला? आणि काय रे देव समजून आलायस तर मोकळया हातांनी कसा आलास? तुझं काम होईल· पण सहासात हजार खर्चावे लागतील मग शिवाय जागेची किम्मत – – सर्व साधारण तुला पंचवीस हजार तरी खर्च येईल नाही?" तो आकडा ऐकून त्याची छाती दडपून गेली. त्याच्या मनात आलं; एवढा पैसा आपल्याजवळ असता तर यांच्या दाराशी कशाला आलो असतो? त्याची मान नकारार्थी हलत राहिली. डोळयातून पाणी टपकू लागल. गुदमरल्या आवाजात तो म्हणाला,

"साहेब, आम्ही तुम्हाला देव समजत होतो – – आज समजल, देवदेखील सोन्याच्या सुरीसाठी आपलंच पोट पुढ करतात ते! या सुंदर परिसरात राहणाऱ्या माणसाजवळ थोडसा तरी माणुसकीचा ओलावा असेल देव माणस इथं राहत असतील अस वाटल होत. पण–पण साहेब, तो सगळा भ्रम ठरला. इथं रक्ताला चटावलेली जंगली जनावर राहतात; हे माहिती असतं तर इथं आलो नसतो. इथं आलो आणि तुमच्या इमानी कुत्र्यानच माझा चावा घेतला. दु:ख त्याच; त्याचं नाही झालं; ज्याला मोठा समजत होतो तो जनावरा पेक्षाही हलकट निघाला याच दु:ख झालं – –" तसे आनंदराव बंदुकीच्या बारा सारखे कडाडले'

"आय से गेट आऊट! आय से गेट आऊट! – – हरामी कुत्रा, आम्हालाच अक्कल शिकवितो – – शिरप्या, भडव्या, ऐकत काय उभा आहेस? धक्के मारून हाकलून लाव – –" आणि आनंदराव ताडकन् निघून गेले. केराप्पाला गडयान धक्के मारून बाहेर घातल – –

हताश झालेला केराप्पा परत त्या फुफाटयातून चालू लागला. चार पावल चालण्या इतकही बळ त्याच्या पायात राहिलं नव्हतं. त्याचे पाय खुरडत होते वरून ऊनं रणरणत होतं – – तो चालत राहिला घशाला कोरड पडली होती – – त्याची जड पावलं तशीच चालत राहिली – – तो नदी काठाला आला. नदी पार कोरडी पडली होती. त्याला भयंकर तहान लागली होती. डोळयासमोर काजवे चमकले. – – छातीत जोराची कळ आली. डोळयासमोर काजवे चमकले-छातीत जोराची कळ आली. डोळयासमोर अंधार पसरला आणि – – आणि भान हरपून केराप्पा धाडकन् खाली कोसळला! ●●

समता आणि लोकशाही

डॉ. आंबेडकरानी दिलेली— विकासाची विचार गंगा

रामचंद्र ईश्वर बारामती
बी. ए. भाग ३

तेवीस वर्षांपूर्वी दीन–दलितांच्या जीवनावर वज्राघात करणारा दुर्दैवी अविस्मरणीय दिवस आठवतो त्या दिवशी संपूर्ण दलित समाज शोक सागरात बुडाला होता. अवघी मानवता दुःखाने व्याकुळ झाली होती. वातावरण शोकाकुल झाले होते. दादर चौपाटीवर मानवी महासागराला दुःखाचे उधाण आले होते 'बाबा'' विषयाच्या श्रद्धेची, निष्ठेची, लोकप्रियतेची जन सागराला आलेली भरती पाहून साक्षात् हिंदी महासागर ओशाळून कोसभर मागे हटला होता. " बुद्धं शरणं गच्छामि " चा गंभीर ध्वनी दलितांच्या अंतःकरणात एकेकाळी दिलासा निर्माण करीत होता. जग हे अशाश्वत असून सत्य हेच शाश्वत आहे. माया, अज्ञान, मोह हेच दुःखाचे मूळ आहे. हा भगवंताचा संदेश दुःखी जनसागराला सांत्वन देत होता.भगावन बुद्धाच्या मांडीवर रंजल्या गांजल्यासाठी आहोरात्र श्रमणारा बुद्धीश्रेष्ठ चिरनिद्रा घेत होता.

डॉ. बाबांची जीवनज्योत मालवली होती. परंतु महात्मा जोतिबांच्या या शिष्याने कोटयावधी बहुजनांच्या अंतःकरणात पेटविलेली माणुसकीच्या स्वाभिमानाची ज्योत प्रखरतेने तेवत होती. कोटयावधी दलितजनांच्या हृदयांच्या स्पंदनात डॉ. बाबासाहेबांचे अस्तित्त्व जाणवत होते. नवचैतन्य आणीत होते आणि लाखोमुखातून आभाळाला फाडणारा उत्स्फूर्त जयघोष बाहेर पडत होता. " बाबासाहेब अमर रहे! आपल्या प्रचंड बुद्धीमत्तेच्या तेजानं तळपणाऱ्या त्या ज्ञान भास्कराला सहस्त्रकोटी आदरांजलीच्या ओजंळी अर्पून परतणारा बहुजन दलित समाज स्मृतिगंधाचा आस्वाद घेत मावळत्या सूर्याकडे एकटक पाहत होता. बाबांचा संदेश आठवत होता. मला तुमच्यासाठी अजून जगायचं आहे. संघटीत व्हा. संघर्ष करा. अग्नि दिव्यातून गेल्या शिवाय तुमचा उद्धार होणार नाही. तुमचा उद्धार तुम्हीच करा. मला इज्जत प्यारी आहे. स्वाभिमानाने

जगा, त्यासाठी आणखी झगडण्यासाठी मी तुम्हालां बुद्धीच्या ओटीत घालतो.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर दीनदुबळ्यासाठी अक्षरशः कायावाचामनाने झिजले. त्यांचे संपूर्ण जीवन सामाजिक विषमतेविरुद्ध देण्यात आलेला प्रखर लढा होता. सामाजिक समता हे त्यांचे आवडते अंतिम ध्येय होते. व त्यासाठी त्यानी समतेवर अधिष्ठित असा भगवान बुद्धाचा धर्म स्वीकारला. जातीभेद, धर्मरुढी, भोळया अंधश्रद्धांना आपल्या प्रखर बुद्धीतेजानें भस्मसात करणारे म्हणजे बाबासाहेब हे होत. स्वातंत्र्य समता– बंधुत्त्व या तीन सूत्रावर आधारित लोकशाही जीवन पद्धतीवर त्यांची गाढ श्रद्धा व विश्वास होता. म्हणूनच लोकशाहीचे महान पुजारी; उपासक म्हणून त्याचा जगात गौरव झाला. इतकेच नव्हेतर असे म्हणता येईल की " Democracy the name is Ambedkar " म्हणूनच आज त्यांच्या राजकीय व सामाजिक विचारांचे पुण्यस्मरण देशातील प्रत्येक व्यक्तीने केले पाहिजे.

डॉ. बाबासाहेबानी या देशाच्या स्वातंत्र्याचे व लोकशाहीचे रक्षण करण्यासाठी पुढील शद्बात इशारा दिला होता. " देशातल्या पक्षोपक्षांनी देशहितापेक्षा आपल्या पंथाला प्राधान्य दिले तर पुन्हा एकदा संकटात सापडल्यावाचून राहणार नांही आणि मग आपले सर्वस्व कायमचेच नष्ट होईल. या आपत्तीपासून आपण दृढनिश्चयपूर्वक आपल्या देशाचे रक्षण केले पाहिजे. रक्ताचा शेवटचा बिंदू असेपर्यंत आपण आपल्या स्वातंत्र्याचे संरक्षण केले पाहिजे" आज देशात राजकीय हक्कांच्या मागण्या पुढेकरुन सत्याग्रह, मोर्चे निदर्शने, उपोषणे वगैरेसारखे सनदशीर प्रश्न म्हटले जाणारे मार्ग चोखाळले जात आहेत ते अंतिम लोकशाहीच्या तत्त्वांना बाध आणणारे आहेत. घातक आहेत; हे स्पष्ट करताना डॉ. बाबासाहेब म्हणाले होते, " आपणाला जर खरोखर लोकशाहीचे स्वरूप आणि तिचा गाभा हवा असेल तर आपण काय केले पाहिजे? तर पहिल्याप्रथम आपण आपली सामाजिक व आर्थिक उद्दिष्टे साधण्यासाठी सनदशीर मार्गांनाच घट्ट चिकटून बसले पाहिजे याचा अर्थ आपण कायदेभंग असहकारिता व सत्याग्रह या मार्गाचा त्याग केला पाहिजे जेव्हा आर्थिक व सामाजिक ध्येय साध्य करण्या-साठी घटनात्मक मार्गही बंद झाले होते. तरी समर्थनीय होते. पण ज्या ठिकाणाच्या बेसनदशीर मार्गाचे कोणत्याही प्रकारे समर्थन करता येणार नाही. हे मार्ग म्हणजे ' अराजकतेचे व्याकरणच ' होत व जितक्या लवकर आपण त्याचा त्याग करु तितक्या चांगले लोकशाहीचे रक्षण करू इच्छिणाऱ्या आम्ही प्रत्येकाने वरील इशारा लक्षात घेणे अवश्यक आहे.

सामाजिक व आर्थिक विषमतेविरूद्ध परखड इशारा देताना डॉ. बाबासाहेबांनी सांगितले होते – राजकारणात आपल्याला समता मिळाली आहे. पण सामाजिक आणि आर्थिक जीवनात आपल्या विशिष्ट सामाजिक आणि आर्थिक समाज रचनेमुळे व्यक्ती मूल्याचे हे तत्त्व पूर्वीप्रमाणेच नाकारले जाणार आहे. हे विरोधात्मक जीवन आपण आणखी किती दिवस असेच चालवणार आहोत? आर्थिक आणि सामाजिक जीवनात आपण आणखी किती काळ समतेला थोपवून धरणार आहोत. आपण जर अधिक काळ पर्यंत या समतेला विरोध करीत राहिलो तर त्यायोगे राजकीय लोकशाही संकटात आल्यावाचून राहणार नाही.आपण ही विषमता शक्य तितक्या लवकर नाहीशी केली पाहिजे. नाहीतर विषमतेने गांजलेले लोक या घटना परिषदेने मोठ्या परिश्रमाने उभे केलेले हे राजकीय लोकशाहीचे मंदिर उध्वस्त केल्यावाचून राहणार नाहीत.

काँग्रेसच्या राजवटीत डॉ.आंबेडकरांनी निर्माण केलेली पवित्र राज्यघटना पायदळी तुडविण्यात आली अशी टीका करण्यात येत होती. तर आता भारतीय घटना बदलण्याचा नवा विचारप्रवाह व नवी घटना समितीची मागणी पुढे येत आहे. याची दखल आम्ही अनुयायांनी घेतली पाहिजे. अर्थात हा विचारप्रवाह क्षीण आहे परंतु या मागणीच्यापाठीमागील गांभीर्य लोकशाहीवाद्यानी लक्षात घेणे अवश्यक आहे. कारण घटनेच्या संदर्भात डॉ. बाबासाहेबांनी पुढील उद्‌गार काढले आहेत " घटना कितीही चांगली निर्दोष असली तरी ती राबवणारे चांगले असतील तर ती चांगली ठरेल" राज्यघटनेच्या स्वरूपावर तिची अम्मलबजावणी अवलंबून नसते. कायदेमंडळ, मंत्रीमंडळ व न्यायाधीश

अशासारखी राज्याची प्रमुख अंगे पुरविण्याचे काम राज्यघटना करीत असते. या राज्याच्या अंगाची अम्मलबजावणी ज्या घटकावर अवलंबून असते ते घटक म्हणजे जनता व देशातील राजकीय पक्षोपपक्ष हे होत.

डॉ. आंबेडकरांचे विचार कृतीत उतरविण्या ऐवजी रिपब्लिकन पक्षाची अवस्था फारच शोचनिय झाली आहे. याचे कारण रिपब्लिकन नेत्यांची बेकी. बाबासाहेबांच्या अनुयायांतमात्र अभेद्य एकीकरण, अनुयायाची अंतिम निष्ठा बाबासाहेबावर व त्यानी दिलेल्या शिकवणुकीवर आहे. बाबांच्या महापरिनिर्वाणा नंतरही त्यानी स्थापन केलेल्या रिपब्लिकन पक्षाचे खरे अस्तित्त्व या तथाकथित नेत्याशी नसून बाबांच्या अनुयायांच्या अंतःकरणात आहे. खरी "भीम शक्ती" नेत्यात नसून भीमअनुयायात आहे. डॉ. बाबानी दिलेली शिकवणूक आत्मसात करणें व त्यानी दिलेल्या दिव्य संदेशाप्रमाणे ध्येयप्राप्तीसाठी एकजुटीनें एक दिलाने पुढे वाटचाल करणे हे त्यांचे खरे पुण्यस्मरण ठरेल.

या दलितोद्धारक थोर देशभक्ताला मानवतेच्या मुक्तीदात्याला अनंत कोटी कोटी प्रणाम!

जय-भीम

○○

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

फोन ४६ pp.

श्री काळभैरव विविध कापड विक्री संघ

मेन रोड, गडहिंग्लज. जि. कोल्हापूर

० कॉटन ० टेरीन ० टेरेलीन ०
० टेरीकॉट ० सूटिंग व शर्टींग ०
तसेच अद्यावत फॅशनच्या साड्या
व मॅचिंग ब्लाऊज पिसेस

फर्म : फोन १८८

श्री काळभैरव ऑईल मिल

पिराजी पेठ, गडहिंग्लज जि. कोल्हापूर

श्री लक्ष्मी बेकर्स

मेन रोड,
गडहिंग्लज. जि. कोल्हापूर

आमचेकडे–
स्पेशल ब्रेड, साधा ब्रेड
फ्रुट केक, बर्थडे केक, टोस्ट, मसाले बटर
स्पेशल खारी व गोडी बिस्कीट, कोकोनट
(नॉनकट) तसेच फरसाण, पेढे, गुलाब जाम
बुंदी लाडू वगैरे माल
नेहमी ताजा व खुसखुशीत
योग्य दरांत मिळेल.

प्रोप्रा–
के. मुकुंद अॅन्ड ब्रदर्स

सूड....

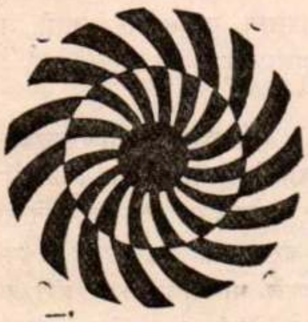

काबळे के. एम.
प्रथम वर्ष, वाणिज्य

सांज झाली, तसे रंगाने आपल्या कोळप्याचे बैल सोडले आणि बैलासाठी बाटुक काढण्यासाठी मक्क्याच्या फडात तो शिरला. त्याने इकडचे तिकडचे थोडेसे बाटूक काढून त्याचा बिंडा तयार केला आणि तो परत सोडलेल्या कोळप्यापासी आला. तो पर्यंत सूर्य रजाईच्या डोंगरापल्याड गेला होता. अंधाराचे साम्राज्य पसरण्यास सुरूवात झाली होती. पक्षी किल बिलाट करीत आपल्या घरट्याकडे धाव घेत होते.

रंगाच्या शेताशेजारचा बंडा खोत केव्हाच निघून गेला होता. जेव्हा रंगाच्या हे ध्यानात आले तेव्हा गडबडीने बैलाच्या जुवाला उलटी कोळपी अडकवून डोक्यावर बाटुकाचा बिंडा घेवून तो बांधाने चालू लागला. पवाराचा बांध उतरून पांदीने चालू लागला तेव्हा चांगलाच अंधार झाला होता. झुंजुमुंजू दिसत होते पण तो काय खरा प्रकाश नव्हताच मुळी. रंगाने गावाकडे सहज नजर टाकली तर त्याला गावातले दिवे लागलेले दिसले.'शुभं करोती' संपलेली होती. पांदीतून गावच्या पक्क्या रस्त्याला लागला आणि त्याने झपाझप पावले टाकण्यास सुरुवात केली.

रंगा गावाशेजारी आला तोवर चालत्या बैलाच्या पायाखाली काय तरी पांढरे वळवळल्यासारखे दिसले. तसे रंगाने बैलाना थांबविले आणि तो पुढे होवुन पाहतो तो एक भला मोठा नाग आपला खुशाल पणे रस्ता ओलांडत होता. रंगाच्या रांगड्या मनात आले की याला चांगलाच ठेचून काढावा पण चालू महिना श्रावण होता आणि चार पाच दिवसापूर्वीच नागपंचमी झाली होती. मनात एक प्रकारची धार्मिकता उत्पन्न होवून त्याने तो नाद तेथेच सोडून दिला. पण त्याच्या मनात 'त्याला चांगलाच ठेचून काढला पाहिजे' हे वाक्य सारखे घोळू लागले, हे वाक्य कोठेतरी त्याला ऐकल्यासारखे वाटले. तो पर्यंत तो घरी पोहचला होता

पाच दहा दिवसापूर्वींच घडलेली घटना त्याला चांगलीच आठवली.

रंगाची बायको चंपा ही गावच्या नदीच्या घाटावर धुणे धुण्यास गेली होती. तेथे गंगाराम पाटलाचा मुलगा भालबा अंघोळ करीत होता. चंपा धुणे धूत होती आणि त्या धुण्याचे पाणी भालबाच्या अंगावर शिपडले गेले. त्यामुळे तो चिडला. पहिलाच धिप्पाड, जाडजूड, काळसर रंगाचा, राकट चेहऱ्याचा भालबा आणि त्यात हा राग म्हणजे त्याचे श्रीमुख भयानक दिसू लागले. त्याने शिव्या देण्यास सुरुवात केली. त्यामुळे चंपा घाबरली आणि तिने रडतरडत घर गाठले आणि जोरजोरानें मुसमुसून रडायला सुरुवात केली.तसे रंगाला आश्चर्य वाटून तो म्हणाला,'अरतेच्या हिला काय झालं एकदम रडायला' तशी ती रागात म्हणाली, ' तुमाला जरा तर हाय का सोयर सुतक? तिने घडलेली सर्व हकीकत पुराव्यानिशी, तिखटमीठ लावून सांगितली; तसा रंगा एकदम चिडला. त्याच्या तळपायाची आग मस्तकाला गेली. दारामागची कुऱ्हाड घेवून त्याने नदीचा घाट गाठला. घाटावर त्याने इकडे तिकडे पाहीले पण तो 'भल्या पाटील' कोठेच दिसला नाही.

चार पाच महिने होऊन गेले. गावच्या बिरोबाची यात्रा आली.परंतु रंगाच्या मनातील भालबा बद्दलचा द्वेष गेला नव्हता. या यात्रेतच याचा काटा काढायचा असा त्याने विचार केला. केव्हा संधी सापडते याची तो वाट पाहत होता. रंगा आपल्यावर खूप चिडला आहे आणि त्याच्यापासून आपल्याला काही तरी दगाफटका आहे हे ' भल्या पाटला'ला चांगलेच माहीत होते. तोही स्वतःच्या तयारीनेच वावरत होता.

दिवसभर गावकऱ्यांनी यात्रेची चांगलीच मौज लुटली. त्या दिवशी रात्री मेळा ठेवण्यात आला होता या मेळ्यासाठी स्त्री पार्टीसाठी रांजणगांवाहून नायकीणी आणल्या होत्या.

रात्री मेळा अगदी रंगाढगांत, संगीताच्या सूरात सुरु झाला. लोक अगोदरच हजर होते काही लोक अजून येतच होते. बिरोबा देवळाच्या बाजूला दगडाची दरड होती. पण त्या दरडीमुळे काय घडणार होते हे कुणालाच ठाऊक नव्हते. पावसामुळे दरडी-खालची माती वाहून गेली होती. दरडीखाली वाव दीड वाव अंतरावर ' भल्या ' बसला होता आणि त्याच्याच बाजूला कासराभर अंतरावर ' रंगा 'आपल्या तयारी-निशी बसला होता.

मेळा अगदी रंगात आला होता. लोक अगदी मेळयात गर्क होते पण रंगा आपल्या सावजावर टपून बसला होता. जेव्हा त्याने दरडीकडे पाहीले तेव्हा दरड खाली येत असल्याचे दिसत होते. आणि लोक अजून त्या चढून बसतच होते. पण त्याचे दरडीखाली लक्ष गेले तेव्हा त्याच्या मनात एकदम भिती निर्माण झाली. आणि त्याच ठिकाणी 'भालबा' बसलेला होता. तेव्हा आपलाच माणूस दरडीखाली आता सापडणार असे त्याला वाटू लागले.

त्याच्या हातातील कुऱ्हाड खाली गळून पडली सूडाने पेटलेल्या रंगाच्या काळजाचे पाणी पाणी झाले. दरड कोसळणार इतक्यात त्याने मागचा पुढचा विचार न करता पळत जाऊन त्याने भालबाला बाजूला ओढत आणले. भालबाला काय होते हे समजण्याच्या आत दरड जोराने कोसळली भालबाला वाटले की काही क्षणात त्याजा चेंदामेंदा झाला असता आणि नुसता आकांत माजला असता. या कल्पनेने त्याच्या अंगावर काटा आला. आपल्याला वाचवणारा रंगाच आहे हे जेव्हा त्याला समजले तसे त्याच्या मनातील सूड बुद्धी विरघळली आणि दोघांनी आंनदाश्रू आवरत आवरत एकमेकांना मिठी मारली यावेळी त्याच्यातील माणूस जागा झाला होता आणि दोघेही माणुसकीला जागले होते. आणि येथेच त्यांच्या सूडाची समाप्ती झाली होती.

●●

सर्वांचे आवडते

' अमर टेलर्स '

गडहिंग्लज

※ जेंटस स्पेशालिस्ट

※ उत्कृष्ट शिलाई

※ आधुनिक फॅशन्स

प्रो. एल. एन. जांभळे, भादवणवाडी

जय शिवराय!

एक तपाची अविरत सेवा

★ न्यू किरण बेकरी ★

एस. टी स्टॅंड समोर, गडहिंग्लज

रुचकर, स्वादिष्ट व ताजा बेकरी माल किरकोळ व ठोक दरात मिळेल

※ न्यू किरण पोल्ट्री फार्म ※

साधना हायस्कूल जवळ गडहिंग्लज.

ताजी अंडी होलसेल व किरकोळ मिळतील.

प्रोप्रायटर–

एम एस. देवार्डे आणि बंधू

With best compliments from

M/s. REGADE CONSTRUCTIONS

ENGINEERS & BUILDERS

' ANNAPURNA ' NEAR S. T. STAND,

GADHINGLAJ

★

ANNAPURNA BHOJANALAYA

Near S. T. Stand, GADHINGLAJ

For Vege & Non-Vege Meals &

Best Service

Prop- R. M. REGADE

' लोंढे ' किराणा स्टोअर्स

मेन रोड, गडहिंग्लज

किरकोळ व ठोक किराणा मालाचे व्यापारी

ग ड हिं ग्ल ज.

'साधना'

बुक स्टॉल

शाळा, हायस्कूल व कॉलिजची
क्रमिक पुस्तके व गाईडस
व शालोपयोगी साहित्य मिळण्याचे
एकमेव ठिकाण–

प्रोप्रा. घुगरे ब्रदर्स
गडहिंग्लज.

प्रत्येकाची आवड भिन्न परंतु
आवड पूर्ण करणेचे एकच ठिकाण–

....गौरीनंदन

हॉटेल व खानावळ

कोल्हापूरी कट मिसळ. गरम भजी, चटकदार
चिवडा शिवाय गुणवत्तापूर्ण चहा
शाकाहारी, चविष्ट मांसाहारी जेवण मिळेल
एकवेळ अवश्य भेट द्या.
मेंबरशीप घेणे चालू आहे.
ऑर्डरीप्रमाणे स्पेशल माल तयार करुन देऊ

प्रोप्रा. वसंत ग. खोराटे
आणि बंधु

७८६

'गुलबहार'

फुल मर्चंट

मेन रोड, गडहिंग्लज
प्रोप्रा. एच. आय शेख

लग्न सराईसाठी व इतर कार्यासाठी
लागणारे हार-तुरे आपल्या ऑर्डरीप्रमाणे
करुन मिळतील व
उत्तम अत्तर मिळेल.

with best compliments from..

Dr Mane Hospital

Maternity &
Nursing Home

Shivaji Road,
Gadhinglaj.
Dist. Kolhapur

क वि ता

'मी'

(के. एम. गाडे, द्वितीय वर्ष, साहित्य)

सूर्य-चंद्र खिशात घेऊन
मी विजेवर कविता लिहितो,
क्षितीज खाली दाबून खोलवर
मध्यरात्री प्रकाश पहातो सूर्याचा.
ऊन-सावल्यांचे पाय टाकीत
सारे समुद्र पार करतो,
आकाशगंगा खांद्यावर लेऊन
प्रकाशाचे गीत गातो.
मी रंगल्यावर क्षितीज लाल होते,
डोळे मिटून पडल्यावर
रात्र अंधार घेऊन येते.
इंद्रधनुष्याचे ठसे उठवत
मी पावसात भिजतो केव्हा केव्हा !
○○

'उपदेश'

(पाटील सी. वाय., तृतिय वर्ष, वाणिज्य)

जातेस तर हसत जा
नेत्राला नेत्र भिडवू नकोस
मागे परतून पाहू नकोस
परत कधी भेटू नकोस
आठवणी मात्र विसरु नकोस

खोटे वचन देऊ नकोस
खरे वचन घेऊ नकोस
वेड कुणाला लावू नकोस
दुःखी कधी राहू नकोस
सुख मात्र विसरु नकोस !

तीन कविता

अकल्पित —

(वांद्रे डी. टी., तृतिय वर्ष, साहित्य)

क्षणाक्षणाला
भास
स्वप्नच वाटते
तेव्हा मी
स्वतःलाच
चिमटे
काढतो,
देहभान हरवून
अन् ! विझत
गेलेला
सूर्य पुनश्च
पेटतो,
तुमच्या शब्दाशब्दांनी

अनामिकेस —

फटीफटीतून झिरपणारा
कवडसा
स्वतःला सूर्य म्हणवून
घेऊ लागला तर,
सूर्याने कुणासाठी
उगवायचे ?
प्रातःकाळच्या धुक्याने
पाऊस
होऊ पाहिले तर,
पावसाने
कुणासाठी बरसायचे ?
तुझ्या हृदय
मंदिराचे
स्मशान झाले तर,
ज्योतीने
कुठे तेवायचे ?

तरंग

प्रीतीचा सारीपाट उधळून
दूर दूर गेलीस

फूल बनून राहिलो होतो
सुगंध मात्र तूच होतीस ... ...

जपलेल्या भावना त्या
नेत्रातूनी साकारिल्यास

शब्दांचे गीत माझे
सूर मात्र तूच होतीस ... ...

मृगजळाचे स्वप्न मला
झिडकारूनी दाविलेस

स्फुरले हे काव्य जरी
स्फूर्ती मात्र तूच होतीस ... ...

●●

तू येणार म्हणून

(कु. तारामती देसाई, प्रथम वर्ष, साहित्य)

तू येणार म्हणून,
झाडानी हिरवा संसार
फांद्यावर मांडून ठेवलाय्.
कुंकू पानांवर घेऊन वेडी
तुळस उभी आहे परसात.
तू येणार म्हणून केळी
पदर सावरून उभ्या आहेत
रातराणीच्या शेजारी
गुलाब पानातच फुललाय्
तू येणार म्हणून.
गंधाचे संगीत सुरू झालय्,
तू येणार म्हणून.
तुझ्या वाटेवर डोळे लाऊन ठेवलेत
केव्हापासून !

○○

समिधा

(प्रकाश हिरेमठ, तृतीय वर्ष, साहित्य.)

जातिभेदाच्या यज्ञामध्ये
अस्पृश्यांच्या समिधा पडती
धर्मपंथाच्या कोलाहलातून
निर्घृणतेचे ध्वनी उमटती
यज्ञ आहे हा खूपच विशाल
अश्वमेध यज्ञाहून ही
चालत आला आहे पूर्वापार
आर्य कालापासून ही
वर्ण पडले तेव्हा चार
अग्निकाष्ठे अस्पृशांची झाली
समिधांच्या धुराने त्या
मने त्यांची धुमसत राहिली
जातिभेदाचे स्तोम माजविले
त्याच धर्ममार्तंडांनी
भेदनीतीच्या वेदीवरती
अस्पृश्यांचे बळी दिले
न कळे केव्हा होईल
सांगता त्या यज्ञाची
विल्हेवाट पुरती लागेल
धर्म वेडाच्या पापाची
अस्पृश्यतेविरोधी विधेयक
मायबाप करिती आपुले
फायलीत पडून राहती
कळे ना केव्हा तयांचे दैव फुले

●●

रंग बांवरी

(एस. कुमार पाटील, प्रथम वर्ष, साहित्य.)

कधी कधी
सुरम्य प्रभातकाळी
हिरवा बुरखा
सोनेरी शेला
छुम छुम पैंजणी तालात
एक रंगबावरी येते
ती सतार अशी छेडते
त्या गोड गोड स्वरात
शराब धुंदी चढते
वाटते–
स्वर्ग-संगीतात भान हरपून
मी क्षणभर बसलो आहे
मी अगदीच अगतिक होतो
डोळे उघडून सतार पाहतो
डोळे उघडताक्षणी
शेवटचा तो स्वर
छन् - न् लोप पावतो विश्वात
पण –
युवती नसते तेथे
अन् – सतार छेडणें नसते तेथे

●●

विरह

(एम. के. गोंधळी, तृतीय वर्ष, साहित्य.)

गेली माझी प्रिया मजपासूनी दूर ।
लटकाच भास होई कानी पडती सूर ।
लोचनी भावनांचा वाहतसे पूर ।
उगाच जीवाला लागतसे हुरहूर ।
भेटशील का पुन्हा कधी जीवनात ? ।
कशी गेलीस सखे सोडूनिया साथ ।
सरितेविना डोह हा होई तृषार्त ।
आळवणी तव स्नेहाची सदैव मम मानसात ।
मूर्ती तुझी दिसे मज स्वप्नात ।
तुजवीण दुःखी हा तुझा नाथ ।
कळेल का मज कधीतरी तव सुखी जीवन ।
विरहात जरी मी दुःखी! मानीन समाधान ।
सहज तुझ्या चालीने ठोकरलेस प्रीतीला ।
उधळून लाविलेस तू मोरपिशी स्वप्नाला ।

○○

पायवाट

(राजाराम ब. पाटील, तृतीय वर्ष, वाणिज्य.)

लपत छपत वळत वळत
जात कुठे पायवाट ।
नदी नाले पर्वत अन्
झाडी तिथे रान दाट ।
बाजूला ओसाड माळ
तिकडे तो उंच कडा ।
कधी वरती कधी खालती
नागमोडी जात वाट ।
नसे तिथे भेदभाव
नसे तिथे चोर साव ।
रंक तिथे राव तिथे
मार्ग क्रमित एक साथ ।
लपत छपत वळत वळत
जात कुठे पायवाट ।

●○

प्रीतीची सुमने

(विठ्ठल गणपती पाटील तृतीय वर्ष, साहित्य.)

अलगद हास्य उमटवून गाली
तूच नेत्रवाती फुलवून दिली
याद तुझी ती किती ठेविली
नवरत्नापरी काळजात जपली
जरी कामामध्ये मग्न ते हात
जीव गुंतुनिया राही तुझ्यात
तुझ्याच क्षितिजात अपार विरलो
विसरुन भान दिशांचे
सूर्यास्त हरवून बसलो
संध्या येई उजळीत ज्योती
मनी जागवीत उदास आरती
निःशब्द आकाश रात्र तारांकित
कानी कुजबुजे अबोध एकांत
पेंगुळल्या नेत्री भरलीस जाग
रात्र जागवणार अशीच का सांग ?
नाचती रात्री हृदयी मधुर स्वप्ने
उधळीत पहाट येई प्रीतीची सुमने.

○○

कोणी नाही

(मौलाली महमद पठाण, द्वितीय वर्ष, वाणिज्य)

वेदनेच्या कळीमध्ये
फुलण्याची आशा नाही
शब्द हा वृथा झाला
पिसाऱ्यावर तेज नाही.
मावळणाऱ्या दिवसामागे
पानझडीची गणती नाही
भविष्याच्या ओटीमध्ये
दान घ्यायचे भाग्य नाही.
आता शब्द झिंगला वृथा
मातीचेही भान नाही
स्वरलाटांचे जन्म झाले
अंधाराचे कोणी नाही.

○○

स्मृती

(सुभाष शेळके, प्रथम वर्ष, साहित्य.)

तुझ्या डोळ्यातील भावनांची
धुंदी सतारीला चढली
दाटल्या कंठातून माझ्या
व्यथा शद्वांकित झाली
तुझ्यासाठी शद्वांना
साद घातली –
म्हणूनच –
मोडीत निघालेल्या शद्वांनीही
ओळींची कडवी बनविली
तुझे रुसवे डोळे
डोळ्यांनी ओळखले
आणि तुझ्या गालांचे गुलाब
अक्षर होऊन गेले,
तुझ्या स्मृतींची किनार
माझ्या काळजाला भिडली,
अन् पाणावलेली पापणी
शद्व घेऊन ढळली – – – –

○○

कळी

(सुनिल कारेकर, द्वितीय वर्ष, वाणिज्य)

एक लाल लाल कळी
गंधात गुदमरलेली
रंगाची उधळण करीत
पानात बिथरलेली — बिचारी !

दव अंगावर घेऊन
वरची निळाई पिऊन
स्वतःच्याच पाकळ्यांची
स्वप्ने देठावर कोरलेली — सगळीकडे !

गीत फुलांचे गाताना
वेदना सुखाची आलेली
रक्त रडून लाल कळी
हिरव्या पानांत मेलेली — फुलण्याआधी!

मी कविता लिहिते

(कु. कुर्डेकर प्रथम वर्ष, साहित्य)

डोळे झाकून मी आंधळी होते,
अन् कविता लिहिते आंधळ्यांची
काळजावर लिहूनसुद्धा
मेली कविता शद्वांचिच होते–वांझोट्या!
शद्वांचे पाय मोडून,
कविता पांगळ्यांची लिहिते,
पण मेले दुःख समजत नाही,
शद्व पाऱ्यासारखे असतात–अस्पृश्य!
सारीकडे डोळे फेकून,
दुःख वेचते दुसऱ्यांचे,
पण कोठे बोचत नाही,
हृदय असून रुतत नाही
अपंगांचे दुःख मोठे !
कारण मी अपंग नसते,
ते केवळ वर्ष असते,
"साजरे" करायचे !

सांत्वन

(कु नंदिनी ज. सबनीस, तृतिय वर्ष, साहित्य)

नयन भरुन आले असता चढते टेकडी मी
तृण-स्पर्श होतो, निराशेच्या छायेत – – –
शीतल – पवन – लहरी
केसांना स्पर्शतात, डोळ्यांना स्पर्शतात
पण – – मी – – माझ्या दुःखाशीच बोलते
अश्रू आवरत असता टेकडी उतरते मी.
या वर्षावाचे दंव
माझ्या ओठांना स्पर्शतात,
त्याचे पाय जवळून 'ये' 'जा' करतात
आसवांच्या संगतीने असते तुझ्यापाशी मी
-- एकटीच -- दुःख बोलते तुझ्याशी
त्याक्षणी टेकडी मला दूर–दूर–वाटते
तेव्हाच शीतल लहरी माझ्या ओठांना चुंबतात
वर्षा दंवाचे पाय जवळून ये-जा करतात.
--दुःखी मनाला दिलासा देतात, सांत्वन करतात.

राधा

(कु. माधवी खोत, प्रथम वर्ष, साहित्य)

फुलला आहे वसंत,
माझ्या स्वप्नांच्या अंगणात
चिंब भिजून गेले आहे
तुझ्या प्रीतीच्या चांदण्यात.

गुलाबाच्या कळीत
लुब्ध भ्रमर शिरला आहे
मोगऱ्याचा गंधवान
इथेच वेडा रेंगाळत आहे.

जाई जुई वेलीत फुलून
मला वाकोली दावीत आहे
युगे युगे तुझीच वेडया
डोळयात आर्त वाट आहे

मुरलीवाल्या कृष्णाची
मी बावरी राधा आहे
अणूरेणूतून भिनला सूर
आता केवळ तुझीच आहे.

मुक्ती

उमलत होत्या वेदना
मनाच्या देठातून
फुलत होत्या रोमरोमातून
मेंदूचे लचके तोडीत होती
चितेची गिधाडे.
मानगुटीवर बसली होती
संकटाची भुते
तरीही ती अगतिकतेने
वाट पहात होती
कुणा अश्वत्थाम्याची
तेव्हढीच एक परिणती होती
तिच्या वेदना मुक्तीची.

तीन कविता

(जोतीबा जी. पाटील, बी. ए. भाग दोन)

(१)

खिडकीच्या पडद्यामागे ती उभी असेल तेव्हा
सांगावे हळूच कानी तू भिऊ नकोस केव्हा --
त्या देहाच्या हृदयाची झालीय केव्हाच चोरी
डोळयांच्या पापण्यांची झडता लकेर प्यारी- -
द्वारी गुलाब फुलता गाली चढेल लाली
अन् ओठ डाळींबाचे हसतील त्याच काली
तू जवळील पारव्याना धाडू नकोस रानी
अन् हासऱ्या फुलाना हिणवू नकोस मनी
सारे इथे कथिता ही व्यर्थ कविता मेली
साराच खेळ मोडूनी फसवून दूर गेली. --!

(२)

आभाळी चंद्र असुनी अंधार मनात होता
प्रिये तुझ्या विना या रानात गात होता- -
वाटेवरी स्वप्नातल्या त्याने फुले टाकली
काटयात पाय रुतूनी अंधार मित्र आता- -
ज्याच्या दिठीत होता चंदेरी आसमंत हा
त्यालाच आज आता स्मशान भास होता--
पानावरी दवाचे अन् डोळयात थेंब आले
त्याचाच प्राण काय तो अस्तास जात होता- -
ज्या चांदणी कथेचा जीवास पीळ पडला
तो फास बनून माझा जीव घेत होता- -

(३)

कोण्या देशीचा फकीर त्याची वेदनेची गाणी,
तुझ्या दारात थांबला वाढ म्हणून पाणी- -
पाणी मिळाले नाहीच आली असावे डोळयात
आग मनात तनात गेली जीवाला जाळीत
होता ओळखीचा देश झाला अनोळखी आता,
काय करावे तयाने धरती उलटी फिरता ?
आज परतीच्या मार्गी उभे अनंत आकडे.
तुझ्या आनंदाचा वेढा माझ्या सरणाला पडे--!
वेडया फकीराची कथा झाली देहाची कविता,
हातावेगळया झाल्या आज तिच्यावरील कविता.

●●

शिक्षणाचा पवित्र यज्ञ अव्याहत धगधगत
ठेवणाऱ्या ' शिवराजला ' आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

M/s. D. S. KADAM
General Merchants & Commission Agents,
GADHINGLAJ. (Dist. Kolhapur)

मे. डी. एस. कदम
जनरल मर्चंटस अँड कमिशन एजंटस
ग ड हिं ग्ल ज. (जि. कोल्हापूर)
फोन– ऑफीस : ९६, निवास : १२५

" अभिकर्ता हा उत्पादकांचा विश्वस्त असतो "

" फोटो ग्राफीच्या कलेमुळे जीवनातल्या
अविस्मरणीय प्रसंगाना चिरंतन टिपुन
ठेवता येते. "

★
★

आकर्षक व कलात्मक फोटोसाठी

कागे फोटो स्टुडिओ
प्रोप्रा– एस. बी. कागे
गडहिंग्लज

★ **श्री कृष्ण भांडी स्टोअर्स** ★
मेन रोड, गडहिंग्लज.

संसार उपयोगी भांडी
योग्य दरांत मिळणेचे
एकमेव ठिकाण–

प्रो. डोणकर ब्रदर्स

विद्या मंदीर वस्तु भांडार,
पुस्तकालय, गडहिंग्लज

सर्वप्रकारच्या पुस्तक-वह्यासाठी

व स्टेशनरीसाठी प्रसिद्ध

' शि व रा ज ' ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

मे पी. के. डिस्ट्रीब्यूटर्स

– होलसेल औषध विक्रेते –

दीपक मेडिकल स्टोअर्स (किरकोळ विक्री)

लक्ष्मी देवालयानजीक, गडहिंग्लज.

प्रोप्रा. ज. र. पेडणेकर

हाऊसफुल्ल गर्दितील वैभवशाली चवथे वर्ष
निर्भेळ व चांगल्या प्रतीचे दूध हेच आमच्याकडे
होणाऱ्या गर्दीचे वैशिष्ठ्य

※ श्री कृष्ण दुग्धालय ※

राणी लक्ष्मीबाई रोड,

गडहिंग्लज.

★ अनुपमा इलेक्ट्रिकल्स ★

मेन रोड, गडहिंग्लज.

आमचेकडे इलेक्ट्रिक साहित्य योग्य भावात मिळेल.

प्रोप्रा– बी एस. खोराटे.

कॉलेज विद्यार्थ्यांचे आवडते!

※
※

'बॉम्बे टेलर्स'

※
※

※ आधुनिक फॅशन्स

※ उत्कृष्ठ शिलाई

※ तत्पर सेवा

स्वच्छता व विनम्र सेवा–भाव
अल्पावधीतच लोकप्रिय झालेले

मस्त-मधुर चहा व कॉफी
आमिष आहार व दर्जेदार उपहारासाठी

★ सेंट्रल रेस्टॉरंट ★

शिवाजी रोड, गडहिंग्लज.

शाखा–

मेन रोड, गडहिंग्लज.

– चिकन स्पेशालिस्ट –

हिंदी विभाग

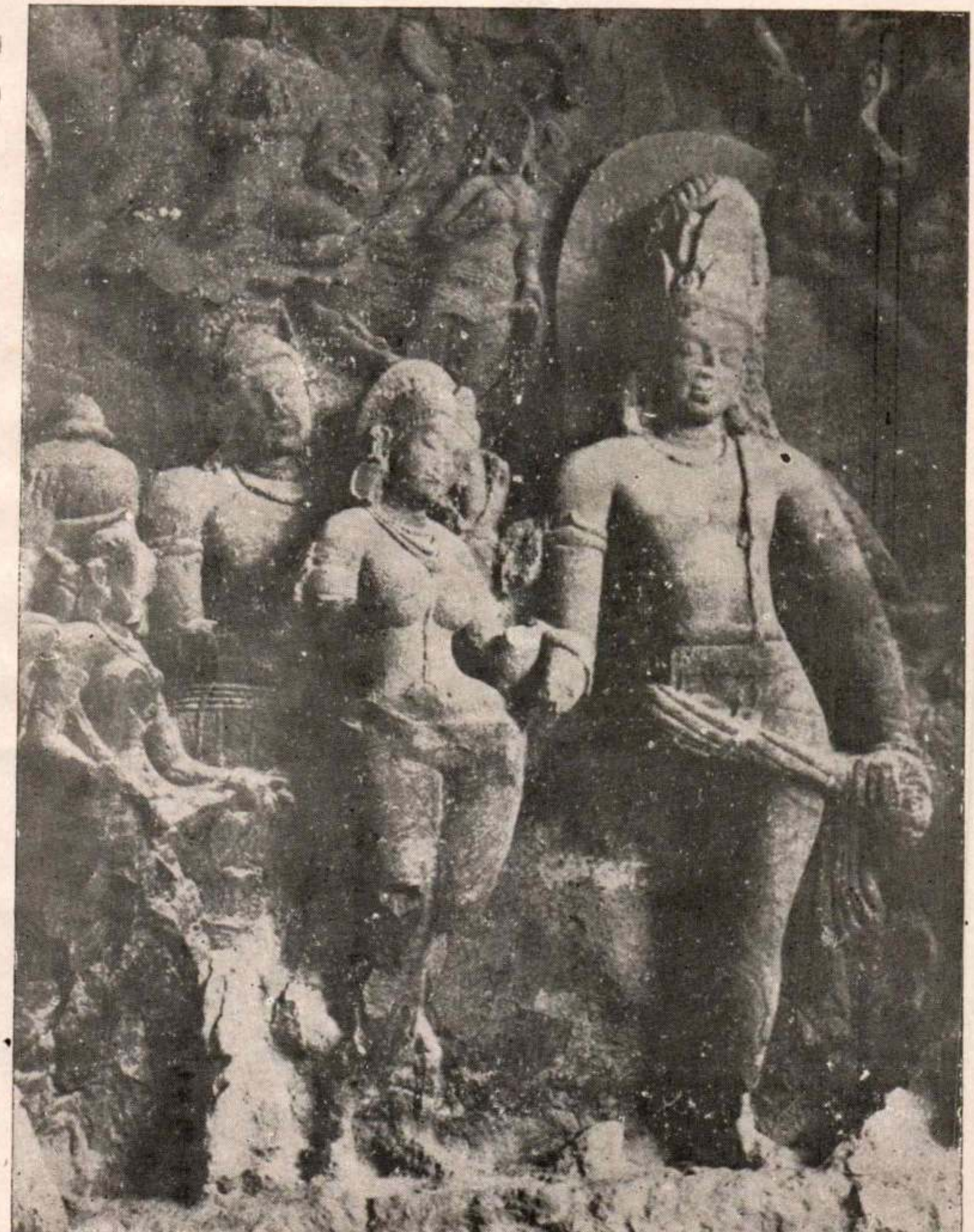

बी. ए. भाग ३ – समाजशास्त्र

बी. ए. भाग ३ – इंग्रजी

बी. ए. भाग ३ – मराठी

एम्. ए. हिंदी – मराठी

बी. ए. भाग ३ – हिंदी

वर्ग प्रतिनिधी

प्रा. एम्. डी. नलावडे विचार मांडताना

प्रा. ग. प्र. प्रधान वादविवाद मंडळाचे उद्घाटन

एन्. सी. सी.

सार्जंट एस् एस्. झुरळे
१) आर्मी अटॅचमेंट कँप पूना
२) वार्षिक ट्रेनिंग कँप पूना, मडगांव व अहमदनगर

सार्जंट एम्. एम्. पाटील
१) आर्मी अटॅचमेंट कँप पूना
२) वार्षिक ट्रेनिंग कँप पूना आणि मडगांव (गोवा)

कं. अंडर ऑफिसर सी. एस्. चव्हाण
१) आर्मी अटॅचमेंट कँप पूना
२) अॅग्री बॉईस कँप परभणी
३) ऑल इंडिया बे. लि. कँप तामीळनाडू ४) अॅन्यूअल ट्रेनिंग कँप गोवा व अहमदनगर

बी. कॉम. भाग ३

बी. ए. भाग ३ – अर्थशास्त्र

रांगोळी प्रदर्शन उद्घाटन

प्रौढ शिक्षण

श्री सुभाष घुमे- सामन्याचे उद्घाटन

ॲथलेटिक- जेन्टस चॅंपियनशिप

उलझन की सुलझन

बी. बी. चव्हाण
बी. ए. भाग दोन

सामान से आनेवाली एस. टी. बस कोडोली स्टेशनपर आ धमकी। उसी के साथ उठा धुवाँ कुछ देर तक रेंगता रहा। दरवाजा खुलते ही मैं देखता ही रह गया। मेरा मेरी आँखोंपर विश्वास नहीं हो रहा था, मैंने आँख मसलकर देखा तो क्या, मेरा एक बाल मित्र रामसिंह अपनी बैग लेकर सामने खडा दिखाई दिया। मैंने उसे पूछा, अरे रामसिंह तू ! तू तो उधर ही रहनेवाला था न ?'' इस प्रश्नपर उसने मेरी तरफ देखा, उसकी आँखे आसुओंसे भरी थी। उसने भर्राये आवाज में जवाब दिया।

" दो वर्ष पहले मैंने सोचा था, जो तुने पूछा लेकिन- - -" आगे वह कुछ नहीं बोल सका। उसने उसने अपनी आँखें पोंछकर आगे कहा, " चल, हम इस तरह रास्तेपर बातें करना अच्छा नहीं, तुझे मैं सब कुछ, बाद में बता दूँगा। "

इसके बाद हम दोनों घर की ओर चल पडे। हम रास्ते में चूपचाप चल रहे थे। रामसिंह की स्थिती देखकर मेरा मन तडप रहा था। उस सुनसान रास्ते में हमारा साथ केवल कडी धूप दे रही थी। हमारे ठिक कही दूर एक जगह पर छोटासा तुफान चल रहा था, तिनके और अन्य हल्की चीजें हवा के साथ आकाश की तरफ लपक रही थी। वह दृश्य देखकर मैंने एकाएक रामसिंह की तरफ देखा, उसकी आँखें मानो मुझे कह रही थी कि उसका जीवन तुफान के स्तंभ में समाये तिनके जैसा है। वह तिनका, उसे धरतीपर कोई सहारा ही नहीं था। उसके भाई उससे बिछुड गये थे। वैसा ही रामसिंह अपने आपमें बिछुड गया था। उसका गहरा असर उसकी आँखों में दिखाई दे रहा था। मैंने उसकी गहराई नापनेका प्रयास किया लेकिन उसके अजीब स्वभाव विशेष के कारण मुझे कोई उसका पता नहीं चला।

हम चलते-चलते गाँव के निकट पहुँचे। गाँव के पास की खेती हरा सुस्वरुप शृंगार लिये खडी थी।

कहीं गेहूँ की खेती बहार लेकर खडी थी, कहीं तील के पिले फूल तो कहीं सोयाबीन की खेती रंग-बिरंग फूल लेकर डोल रही थी। यह सुहावना दृश्य हमारे दायें-बायें होते हुए भी हमारा उलझा मन आवर्तों में धँसता जा रहा था। यही अप्रतिम प्राकृतिक दृश्य एखाद दिन आँखों को सुहावना लगता, लेकिन आज वही दृश्य हमारा मजाक उडा रहा है ऐसा प्रतीत हो रहा था। रामसिंह थक कर अपनी नैय्या के साथ गहरे पानी में मानो डूब रहा था, जिसकी दिमागी पतवार निकामी हुओ थी।

हम सोचते हुए बीना कुछ बोले घरपर पहुँच गये। साधारण अतिथ्य के बाद हम मेरे कमरे में बैठ गये थे। थकान के कारण रामसिंह की आँखें बोझील हो रही थी। यह देखकर मैंने उसे बिछाये चौपाई पर लेटने के लिए कहा। उसका मन और शरीर थका हुआ था, अत: उससे तुरंत नींद आयी। नींद में उसके मुखपर एक क्षण परेशानी उभरती और दुसरे क्षण हडबडाता, यह देखकर मुझे लगा कि उसके दिमागपर आघात हुआ है, और फलस्वरूप उसमें पुरा परिवर्तन हुआ है।

तीन घन्टो के बाद वह नींद से जगा और उसने मुंह हाथ धोकर चाय पी लिया और कुर्सी पर बैठ गया। अस्वास्थता के कारण उसने एक लम्बी साँस खींच ली और कहानी कहने के लिये आगे बढा जब मैंने उसे रोककर कहा कि, "-अब सुरज पश्चिमकी ओर झुका है, और बातें करने के लिए हमें शांत जगहह चाहिए, अतः हम सामने पहाड पर जायें।" मेरे इस सुझाव पर वह तुरंत सहमत हुआ। हम घरसे बाहर चल दिये। एक नाला लाँघकर हम पहाडी चढान चढने लगे। हम पहाड पर एक ओर आकर बैठ गये। सुरज थोडी देर बाद डूबने वालाही था, वह अपनी कनकमयी किरणें अहिस्ते-अहिस्ते अपनी ओर खिंचनेका प्रयास कर रहा था। रामसिंहने एकबार उसे निहारा और अपना घसा साफ करके कहने लगा--

" हमारे पिताजी बम्बई में मिल मजदूर थे। विवाह के बाद ही माँको उन्होंने अपने साथ ले लिया और वहाँ के रगड-झगड से वातावरण में माँ और पिताजी ने अपना डेरा एक किरायेके कमरे में जमाया, मैं उस बांबू के ठाठसे बनी झोपडी को कमराही कहता हूँ। ऐसे मकान में भी माँ और पिताजीने मिलकर नयी रौनक तथा नया उजियाला कर दिया। उनके पास धनसंपदा नहीं थी लेकिन मन नई उमंगें तथा रंगीन स्वप्नोंसे हराभरा था। उनकी पूर्ती के लिए वे दोनों भरसक प्रयत्न करने लगे।

विवाह के बाद करीबन दो-चार वर्ष बीतते न बीतते मेरा जन्म हुआ। इस सुखद अवसर पर सभी पडोसी लोगोंको इकठ्ठा करके खुशियाँ मनायी और खास भोजन दिया गया। पिताजी मेरी जन्मकुण्डली बडे अभिमानसे दिखाते थे। दिन-ब-दिन बीतते गये, पाँच छ वर्ष के बाद मुझे और एक भाई मिल गया। उसकी भी अच्छी खातीर सभीने की। दो वर्ष बाद ही हमारे घर का वातावरण खिल उठा। सभी ओर खुषी का वातावरण छाया था। माँ हमे पलभर ओझल होने नहीं देती। उसका सब समय हमारे भरण-पोषण मे व्यय होता उसके व्यतिरिक्त वह हमें कहानियाँ सुनाती और बडे प्यार-दुलारसे थप-थपाकर सुलाती।

मुझे अबतक अच्छी तरहसे बोलना आ रहा था। और मैं पाठशाला में भी रोज जाता और अध्ययन भी बडी लगन से करता था। दो कक्षाओं को पार करके मैं अभी तिसरे कक्ष में जाने की सोच रहा था कि अचानक ही हमारे इस सुहावने जीवन मे बाधा आ पडी।

एक दिन पिताजी अपना भोजन कर सुबह-सुबह ही अपने कामपर चल दिये। कामपर पहुँच कर उन्हे एक-दो घण्टे हुओ होंगे कि हमारा एक पडोसी दौडकर आया और उसने कहा कि, " चाचाजी को एकाएक बुखार आया है, उन्हें कामगार सेवा कल्याण अस्पताल में रखा गया है।" वह सुनतेही माँ की हालत बहुत बुरी हो गयी। पैर इतने डगमगाये की वह गिर पडी, उसे उठाकर चारपाई पर सुलाया गया और काफी प्रयास के बाद सजग किया, वह गंभीर हो गयी जिससे उसके आंसू भी सूख गये। यह देखकर हम दोनो भाईभी रोने लगे। हमें बादमें रिक्शामे बिठाकर अस्पताल लाया गया। उस जगह जाते ही माँने दुःखावेगके साथ पिताजीसे लिपटना चाहा, लेकिन प्रयास से लोगोंने उसे दूर किया। हमे डॉक्टर ने एक कमरेमें बुलाकर

कहा कि, " मुन्ने की माँ तुम्हारे पति की स्थिती नॉर्मल है, लेकिन हमें पुरी तरहसे उनके उपर निगाह रखनी चाहिए, अब तुम्हें इस स्थितीमें काफी सुजबुझ के साथ काम लेना चाहिए'' यह सुनकर माँ सुन्नसी रह गयी। उसकी निगाह खोईसी लग रही थी, मानो उसकी जीनेकी चाह ही खतम हुयी थी, थोडी देरबाद वह सहसा चौंककर खडी हुई, उसकी आँखें अब निश्चय से चमक रही थी।

पिताजीकी बीमारी गंभीर स्वरूप ले रही थी। उन्हें बुखार के साथ सर्दीका भी मुकाबला करना पडा, इससे उनकी दशा और भी बुरी हो गयी। जिस घरमे रोज हँसी के फौव्वारे उठते वहीं अब कब्रस्थान की तरह असहय सन्नाटा छाया दिखाई दे रहा था। आखिर हमने पिताजी को बडे अस्पताल में रखवाया, पर अब तो उनकी हालत डांक्टर के हाथों से भी आगे चली गयी थी। उन्होंने आखिरकार दैवका हवाला देकर औषधियाँ जारी रखी।

एक दिन पिताजीने माँ और हमें पास बुला लिया जबकी अंतिम क्षण समीप था। अपना कृश हाथ उठाकर उँगलियाँ हमारे माथेपर फेरकर अपने क्षीण तथा बुझते स्वर में माँसे कहा कि, "तुम मेरे इन दो बछडों को जीने की राह और पूरा बल प्राप्त कर दें, यही मेरी चाह है।" इतना कहते उनका आवाज टूटता चला गया और उनकी छाती श्वास लेते वक्त जोर से फुलने लगी, यह देखकर माँने अपने आँसू भरे आँख पिताजीके आँखोंसे मिलाकर उन्हे विश्वास दिलाया कि, " मैं इन्हें आखिरी दम तक, अभिमानसे तथा सम्मानसे जीने योग्य बनउँगी।" और अपना काँपता हाथ उनके हाथ थाम दिया तभी उनकी आँखे एक अचनबा चमकसे चमक उठी और समाधानसे सदाके लिए बुझ गयी।

पिताजीके मृत्यू के बाद हमारा जीवनप्रवाह गहरी खाई के किनार से गुजरने लगा। हमारा सब घर अब माँ के कंधोंपर था, लेकिन माँने हिम्मत से काम लिया। पिताजीके मिल से आये पैसे थे वे डॉक्टर की फीस तथा पडोसी लोगोंका कर्जा चुकानेमें व्यय हुआ। आखिर हमें पालने के लिए माँने दो तीन घरके बर्तन माँजने को शुरुवात की। तथा एक प्रेस में नौकरी भी शुरू की। उसी आयपर हमारा जैसे-तैसे गुजारता। माँने हमारे लिए सात बर्षोंतक यही कार्य किया, लेकिन हमें पितृ तथा मातृछाया देनेका सफल प्रयास किया। यह करते वक्त उसे कई जगह अपना अभिमान भूलना पडा, डाँट सहनी पडी, तब भी हमारे लिए वह यह सब सहज हँसी के साथ सह लेती थी। उसका एक मात्र ध्येय था कि हम अच्छे बने और कहीं काम ढूंढकर गुजारा कर सके।

मै अब कुल अठारह बरसका था। मैं माँकी सहायता करना चाहता अत: कही न कही कामपर जाता, शिक्षा तो पहले ही छोड दीथी। माँ और मुझे पढनेवाले प्रयास और इस व्यवहारी जगत का न्याय पहचानकर मैं अब जिम्मेदारी समझ चुका था। हँसी मजाक के दिन कबके खत्म हुये थे मैंने अंतर्मुख होकर प्राप्त स्थिती का अध्ययन किया और एक दिन सुरक्षा दल में भरत हुआ। जब मैं माँसे बिदाई लेकर चल पडा तब मेरे दिमागमें विचारों का तुफान ऊठा था, माँके बारेमें ह विचार थे। रहरहकर माँके थके हाथ जो बर्तन माज रहे हैं ऐसा प्रतीत होता और मैं दुःखी होता।

मुझे नौकरीपर जाकर अभी लगभग एक वर्षभी नहीं हुआ था कि हमारे एक दूरस्थ चाचीने अपनी मानस पुत्री के विवाह के लिये दुल्हा मुझे तय किया। वह लडकी अनाथ थी, विवाहमें कुल बारह बरसकी थी, जिसे विवाह क्या चीज होती है उसकी कल्पना तक नहीं थी। विवाह के बाद लडकी को अपने यहां चाचीने रख लिया, उसे भी कोई बालबच्चा न होने के कारण मैंने उस तरफ ध्यान नहीं दिया। लेकिन उसके कई दिन बादही चाचीने मेरे उपर डोरे जमाना शुरू किया मुझे यह अच्छा नही लगा। आखिर एक दिन उसका एक खत आया, उसमें मुझे लिखा था कि, "खेती की देखभाल करनेके लिए यहांपर तेरी आवश्यकता है, और तू नौकरी छोडकर यहां आना। यह पढकर मुझपर कुछभी असर नहीं हुआ, लेकिन आगे की पंक्तियां पढकर मुझे सहसा एक धक्का लगा, उसने लिखा था कि "आते वक्त मांको अपने भाई के यहां रखकर आना।" यह पढकर मुझे घुस्सा आया। मै सोचन लगा वैसे ही मेरे गत दिनों का सारा चलचित्र मेरे आंखों के सामने आया। मां का परम कर्तव्य,

प्यार और त्याग इसका मैं लेखाजोखा करने लगा। उसका मूल्य करने का मैंने व्यर्थही प्रयास किया। जगतमें माँ का मूल्यांकन नही किया जाता, इस उदात्त विचार के साथ मैं व्यवहारी दुनियाका दायित्व भूल गया। मुझे मेरा अमृत कुंभ ही चाहिए था। इसके बाद मुझे इधरही आना सही लगा, "जैसे की कोई मेरे इस अमृत कुंभ को मेरे हाथोंसे छीन न ले।" इतना कहकर रामसिंह ठहरा और मेरी तरफ देखने लगा, मैं उसकी तरफ पेख रहा था। मुझे लगा कि उसके आँख आँसुओंसे भरे हैं, और उस आँसूओंमें उसका सब मनका बोझ बहकर हल्का हो रहा है, जैसे कि सूरज अपने फैलें किरण झटसे सिमटकर दुनियाको एक सुखपूर्ण नींद दे वैसाही भाव अब रामसिंह के मुखपर ओतप्रोत था, उसे देखकर मेरा मन डोल उठा।

मैंने डूबते सूरज की ओर देखा वह आम दुनियाको एक सुहावनी नींद देने के लिए अपने किरण वापस ले रहा था और उसके साथ दुनियाकी रगड-झगड रुकने वाली थी। सभी ओर अनंत में अनंत शांतीका भासमान होनेवाला था, वैसेही रामसिंहके मन पर छायी दोहरी कठीनायी, दोहरा असर और दोहरा असर और दिलपर का घाँव एक साथ उसके कहानी की समाप्ती के साथ पोंछा गया था, और अड पहाड का उतार हल्के दिलसे उदात्तता के साथ उतर रहा था। उसका मन और शरीर बाहरी वातावरण के हल्की फुल्की हलचल की तरफ भी ध्यान दे रहा था। उसके साथ-साथ मुखकमल पर स्वाभाविक हँसी विराजित थी।

फोन : ६१६६

श्री लक्ष्मी प्रोसेस स्टुडिओ

३२८८ ए, महाद्वार रोड, कोल्हापूर

– ब्लॉक मेकर्स
– डिझायनर्स

लाइन, हाफटोन ब्लॉकसाठी
त्वरित सेवा

लायन्स क्लब, गडहिंग्लज

सेवाभावी संस्था

पी. आर. देशपांडे	व्ही. एस. आलूरकर	एम. एस. गाडवी
सेक्रेटरी	प्रेसिडेंट	ट्रेझरर

अजनबी

अरुण हिरेमठ
वाणिज्य भाग-३

एक सुहानी, दिल बहलानेवाली शाम......सुरज हौले हौले इस सुंदर दुनिया को अपनी आँखोमे छिपाते सागर में डूब रहा था।...धरती और आकाश का अटूट मिलन...कितना सुंदर दृश्य था वो? बम्बई मे यही शाम...गेटवे पर...बोटिंगमे...बस्स! मैं सब कुछ खो बैठा! खुद अपने आपको भी।...इक अजनबी सुंदरता की मुरत खडी थी।...जी चाहता था। इसी वक्त...किसी ना किसी बहाने बहुत कुछ बाते करता रहूँ।...पुरी न होनेवाली बाते...फुलोंकी महक जैसी बाते......

"अगर आपको बुरा न लगे तो, कहाँसे आयी हो पुछ सकता हूँ ?"

क्यों नही ? मैं आजही सुबह सिमला फ्लाईटसे आयी. और आज दिनभर बम्बई मे घुमती रही... फिर कल फ्लाईटसे कलकत्ता जाऊँगी।

(मन मे सोचा वो तो फ्लाईटसे आयी है ... और हम ? रेल से आ गये यह क्यों कह दूं...खामोश बैठ गया)

हम कालेज की टुरमें से आगरा, देहली देखते आजही बम्बई आ गये...सच। ताजमहल कितना सुंदर और खुबसुरत ......।

मैं तो पहले दो दिन देख चुकी हुँ...ताजमहल के पास...एक मनमे...बडासा शोर मच गया...एक छोटासा तुफान ही सही...दिलमे अनजाने बेचैनी बढ गयी .....और यह बेचैनी मेरी उमरसे बढती ही जा रही है।

मुझे भी ताजमहल मे ओ शायरी याद आयी। आपकी इजाजत हो तो......

मैं तो शायरी को दिलसे पसंत करती हूँ।... बताओ न ?

" जाने वे कैसे लोग थे, जिन्हे प्यार को प्यार मिला
हमने जब कलियाँ माँगी, तो काँटोंका हार मिला ।।

सच! आप इतनी खुबसुरत बाते कैसे करते हो?

कभी कभी आप जैसी खुबसुरत कम्पनी मिली तो लब्ज होंठोपे कब आते हैं यह मालुम नही होता । ...और आपकी बातों मे भी कितना जादू भरा है ।

यहाँ लाँचमे ऊपर डेकपर बैठनेमे मजा आयेगा न?

लेकिन डेकपर जाने का रास्ता बंद किया है ।

सिमला में ऐसी लाँचिस नहीं है । वहाँ पाँवसे चलानेवाली लाँच होती है । उसमे बैठकर...पानी में हात डालनेमे मजा आती है । आप कभी बैठे थे ?

मैं जो तुम्हारे जैसा खुशकिस्मतवाला नही हूँ ।

एक बात कह दूं ? मैं जो कोई बात दिलमें लाती हूँ । वो पुरी हो जाती है । देखो न ?...मेरा तो अब पुरा हिंदुस्थान देखने का इरादा है...।

आपकी सफर को मेरी शुभ कामनायें...।

आज ताजमहल होटल में चाय पीली । फिर भी वो चाय अच्छी है ..जो सत्तर पैसे में फुटपाथपर मिलती है ।

फिर भी आप क्यों गये थे वहाँ ?

इन्सान को एक घमंड होता है न ? बम्बई गयी थी ।...ताजमहल होटल में चाय पीली...कहने मे मजा आता है । फिर अन्दर का डेकोरेशन तो अच्छा है ।

(बोटिंग का एक घंटे का वक्त पुरा हो रहा था । किनारा पास आ रहा था । सच ! वक्त कैसे गुजर गया पता नहीं चला । काश ! और थोडा वक्त मिलता तो...फिर ये अजनबी...अपनी यादें बिखराकर न जाने कल कहाँ होगी ?)

आप गलत न माने तो क्या मैं आपका नाम पुछ सकता हूँ ?

क्यों नहीं ?...शमा...फिर आपका नाम तो मुझे मालूम है ।

वो कैसे ? (मैं अचरज में डूब गया)

वो देखो, तुम्हारा दोस्त तुम्हारे नामसे पुकार रहा है । ..

(कुछ देर तक चुपचाप समुद्र की ओर देखते रहे...फिर बिरह की असीम वेदना की सिर्फ नजारे...)

आपके साथ बिती हुआी यह शाम हमेशा याद रखूंगा ।

और मैं भी...सिर्फ शामहि नही...तुम्हें भी याद रखूंगी ।

(जान पहचान न होते हुअे भी...कभी कभी ऐसे अजनबी...इतना दिल क्यों लगाते हैं ?...और कुछ यादें पिछे छोड जाते है...जो अक्सर याद आती है ।)

★ अनन्त कॅन्टीन ★

शिवाजी रोड, गडहिंग्लज

स्वादिष्ट व रुचकर फराळ व चहासाठी एकवेळ अवश्य भेट द्या !

आजरेकर ए. जी.
चालक

ज्वाला

बी. के. कोकीतकर
तृतिय वर्ष, वाणिज्य

५ जून १९७४ का दिन । लोगोंकी भीड-भाड से गांधी मैदान उस व्यक्तीकी आत्मीयताका सबूत दे रहा था । वह व्यक्ति–जो सभा पीठपर खडे होकर ' समग्र क्रांतीके ' बारेमें लोगों को आव्हान कर रहा था, वह जो व्यक्ति जिसकी उम्र सत्तर वर्ष की थी, जिसके बुढापेमें भी जवानी थी और उसके मुखसे निकले हुअे हर शब्दको लोग बिजली की तेजस्वी धारा मानते थे।

" आप क्रांती करना चाहते हैं, मगर क्रांती करनेकी चीज नहीं तो वह एक सामाजिक और राजनीतिज्ञ परिस्थितीपर निर्भर रहनेवाली चीज है । और इस परिस्थितीकी परिपक्व बनाना यानी क्रांती करना जैसा है ।"...हर एक यह भाषण सुननेमें मशगुल हो गया था, और खुदको भूल गया था ।

इतनेमें ' जयप्रकाश झिंदाबाद ' की नारोमें वातावरण गुंज उठा । इतना बडा जनसमुदाय देखकर जयप्रकाशजीका मन भी खुश हो गया था । वे जा रहे थे–चल रहे थे, इस जनसागरमें समग्र क्रांती के बीजों को बो देने के लिए ।

मेरे मनमें भी एक ऐसा पहलू झलक रहा है, और वह पहलू है–' जयप्रकाश '–महात्मा गांधीके बाद देशकी सेवा करनेवाला एकही देशभक्त । सच्चे दिलसे उम्मीदसे, स्फूर्तिसे, किसी भी प्रकारकी सत्ता की अभिलाषा दिलमें नहीं रखनेवाला–देश के लिए अपनी जानकी ' कुर्बानी ' करनेवाला एक तेजस्वी तारा–एक प्रकाशमान व्यक्तिमत्व–श्री जयप्रकाशजी ।

एक देहाती निम्न श्रेणीके कुटुंबमें जयप्रकाशजीका जन्म हुआ । गंगा–शरयु नदीके किनारे बसा हुआ ' सिताब–दियारा ' गाँव अपने आँचलमें एक नये देशभक्त का पोषण कर रहा था । अपने गरीब कुटुंबमे जयप्रकाशजीने अपनी शालांत परीक्षातक की शिक्षा पुरी की और फिर उच्च दर्जेकी शिक्षा पूरी करते अपनी देशकी सेवा करनेका निश्चय अपने मनमें रखा,

और इसके लिए वे अपने अध्ययन के लिए अमेरिका चले। एम. ए. की उपाधी ग्रहण की। उन्होंने पी.एच. डी. के लिए अपना प्रयत्न जारी रखा, लेकिन दुर्भाग्यसे उनकी माताकी बीमारी बढ जाने के कारण उनको अपने मातृभूमी वापस आना पडा। खुदका विकास कर लेनेके बदले केवल देशसेवा के लिए उन्हें वापस आना पडा। अपनी शिक्षाको हमेशाका सलाम देकर मातृभूमी की सेवामें अपना मन जयप्रकाशजी देने लगे। इसवी सन १९२९ में वापस आनेवाले जयप्रकाशजी मार्क्सवादसे प्रेरित हो गये भारतके समाजवादका ख्वाब देखनेवाला 'एक युवक नेता' के रूपमें मशहूर हुअे। भारतभुमिके स्वातंत्र्य-संग्राममें एक सैनिक बनकर उन्होने महात्मा गांधीजीको सहायता की। आखिर उन्होंने अपनी पूरी जिंदगी देशसेवा के लिए अर्पण करने बिडा उठाया।

प्रकाशजीने १९२२ से ३४ तक साम्यवाद का पुरस्कार किया। और उसके बाद १९३४ से ५४ तक समाजवादके पुरस्कर्ता बने लेकिन इसके बाद उन्होने मार्क्सवादका त्याग किया और 'सर्वोदय' विचारोंका स्वीकार किया और 'सर्वोदयी कार्यकर्ता' बने।

अपने देश के लिए अनेक किस्मके कष्ट सहन करके लोगोंमें विशेषत: युवकोंमें क्रांतीके बीजोंको बो देनेवाला जब 'महान नेता' बनता है तब शेकडों लुटेरे भी उनके सामने झुक जाते हैं। लुटेरोंकी जिंदगीको हमेशा का सलाम कर देनेकी सलाह देनेवाला और अपने सापने लुटेरोंको कसम खाने लेनेवाला जयप्रकाश एक महान नेता है। उनका दिल महान था। यह काम मानों उनके सार्वजनिक जीवनकी एक पर्वणी है।

जनता का संघटन करके दीन-दलित लोगोंके प्रश्न मिटाना, हर एकके जीवनमें नैतिक मूल्योंकी स्थापना करना, उसके लिए उन्होंने 'सत्याग्रह' का स्वीकार किया। इससे सरकार जाग उठी। अपनी समग्र क्रांती के लिए विशेषत: युवक-जवान लोगोंको अपने पीठपर बिठा लिया। साहससे किसीभी प्रकारका कार्य करना उनके मनका गहरा विश्वास था। समग्र क्रांतीकी प्रेरणादायक विचारोंसे युवक एक नयी प्रेरणा लिए बैठा था। और इससेही समग्र क्रांतीका दीप प्रज्वलित हुआ करता था। समस्थ देशमें इस दीपज्योतीका नया चैतन्य मान दिखाई देता था।

'जयप्रकाश नारायण' और 'समग्र क्रांती' ये शब्द मानों मंत्र समझकर हरएक की जबानसे आते थे। देशमें अराज्यकता थी, आंदोलन बढा था, हडतालसे दैनंदिन जीवनमें बाधा आ गयी थी, तोभी सरकार एक कुंभकर्ण की तरह सो गयी थी। ऐसे समय प्रकाशजीने अपने जनसामर्थ्यसे भ्रष्टाचार अन्याय इनका प्रतिकार करना, चुनाव क्षेत्रमें जनमत प्राप्त करना, जीवनावश्यक चीजोंके मूल्यमें स्थिरता लाना, चीजोंका बनावटीपन, उसमें फायदा लेनेवालोंपर कडी नजर रखना, भूमिहीन लोगोंको जमीनका वितरण करना, मजूर, किसान, अछूत लोगोंके प्रश्न हल करना आदि क्षेत्रोंमे शांततामय संघर्षका वातावरण जागृत करना, अपने लिए उन्होंने देशसेवाही समझ लिया था।

प्रकाशजीका जीवन मानों एक उदात्त जीवन था, जिसमें ध्येयका एक समर्पण था। उनको सत्ता की आस नहीं थी। वे कहते थे, " मैं खुद कभी उम्मीदवार के रूपमें चुनाव के लिए नहीं ठहरूंगा बल्कि जवान विद्यार्थी और जनता को मार्गदर्शन जरुर करता रहूँगा।" कितने ये उच्च कोटीके विचार हैं।

सर्वोदयमें मशगूल होनेवाले जयप्रकाशजी राजनितितज्ञमें ज्ञान रखने लगे, सन १९५४ के 'साथी जयप्रकाश' और १९७४ के 'लोकनायक जयप्रकाश' इसमें धरती-आसमान का फर्क है। उनके विचारोंकी धारा गरुड की तरह थी। उनके विचार व्यापक, प्रौढ और परिपक्व बन गए थे।

देशमें हिंसाचार, अत्याचार, हडताल का जोर था। गरीबी, बेकारी, चीजोंकी बढती कीमत इत्यादिके कारण देशमें गरीब जनता आटेकी तरह पीसी जा रही थी, इस वक्त प्रकाशजीने 'समग्र क्रांतीकी विशाल मशाल' हाथमें लेकर लोगोंको एक नये विचारोंका प्रकाश दे दिया। आखिर इस प्रकाश से उस वक्तके सत्तारूढ दलकी आँखें चौंधा गयी। सत्ता और कुर्सी इसकी हिफाजत के लिए 'मिसा' कानून लाया गया और इसके बंधनमें सबको जखडाया गया। विरोधी दलकी आवाज नष्ट हो गयी। लेखन, विचार स्वातंत्र्य

पर बाधा आ गयी। २६ जून १९७५ से देशमें 'इमर्जंसी' का अंधेरा फैल गया। तोभी इसी अंधेरेमें 'समग्र क्रांतीके जुगनू' स्फूर्तीसे चमक रहे थे। उन्हें देशका इस अंधेरेमें रखना बिलकुल पसत नहीं था। जब धीमी जलनेवाली ज्योती–एक ज्वाला का रुप लेती है तब उसका सामर्थ्य समझ जाता है। २६ जून को जयप्रकाशजीके साथ उनके अनेक कार्यकर्ताओंको पकडा गया और जेलमें डाल दिया गया, तब देशमें हलचल मच गयी, जागृतीकी लहरें उभरने लगी।

इमर्जन्सी का समय मानो उनके जीवनका एक शाप माना जाता है। अनेक प्रकारकी यातनाओंको उनको सहना पडा है। अपने देशमें और वह भी स्वतन्त्रतामें इसी प्रकारकी यातनाएँ हमें सहनी क्यों पडती है? इस बातकी उनको चिंता थी। उनके प्रखर ज्योतीमें कुछ हदतक कमजोरी आती गयी। जिन्दा दिलमें मुर्दा दिल देखनेका अवसर उनके जीवनमें आ गया।

आखिर सन १९७७ मार्च में चुनावका ऐलान हो गया। इसमें कॉंग्रेस दलको बडी असफलता मिली। 'जनता दल' बडे पैमानेपर यशस्वी हुआ। प्रकाशजीके इच्छाको इस वक्त तृप्ति हो गयी। उन्होंने बोये बीज का वृक्ष आज फूलोंसे बहरने लगा। आजतक लोकशाही एक गंदे नालेकी तरह बहती थी, वह अब एक पवित्र गंगाकी तरह बहने लगी है।

प्रकाशजीकी शारीरीक अवस्था दिन–ब–दिन ढल रही थी। उनको कमसे कम दो वर्ष जसलोक इस्पितालमें रखना पडा। डायलेंसिसपर रखकर उनके उपर उपचार किया जाता था। देशमें हर मंदीरोमें, मज्जिदोमें, चर्चोंमें प्रार्थना होती थी। हर जातीका इन्सान केवल एकही ध्येय के लिए इश्वरके सामने झुकता था। लेकिन ईश्वर तो क्या करता? आखिर वह भी पत्थर! नहीं है उसके पास मृदलता, माया और वात्सल्य! देशके अनेक जातीधर्म के लोगोंसे आनेवाली मदद इसपरही प्रकाशजीको इस्पितालमें रखा गया था। आखिर उसी इस्पितालमें उनको मृत्यू आ गयी। सोमवार दि. ८ अक्तुबर १९७९ के रात। सुबह जयप्रकाशजीने अपने देशका आखरी दर्शन ले लिया। जलनेवाली ज्योती पहले हमे छोटी लगती है, लेकिन बुझनेसे पहले वह कुछ क्षण अपना बडप्पन दिखा देती है।

गंगा तटभी अपने प्रिय पुत्रको मिलना चाहता था। गंगाके तटपर करोडो आदमी अपने प्रिय नेता के दर्शनके लिए इकठ्ठे हुअे थे। हजारो आदमी गंगामे स्नान कर रहे थे। तटपर हजारो नावोंकी संख्या थी। मानों ऐसा लगता था, जयबाबूको गंगासागरसे भव-सागरतक ले जानेके लिए ये नावें इकट्ठा हो गयी हैं।

पूरा देश शोकसागरमें डूब गया। देशका महान नेता अपने देशसे दूर चला गया। देशको रचनात्मक और संघर्षात्मक कार्यकी प्रेरणा देनेवाला सूरज आज ढल गया है मानवताका सच्चा प्यारा पुत्र चला जानेपर मानवता (माँ) आज परदेशी बन गयी है। जयप्रकाके अंतसे एक समर्पित जीवनका अंत हो गया। गंगातटपर वातावरणमें दु:खकी छाया फैल गयी थी। हरएकके आँखोंसे आँसूओंकी धाराएँ बहती थी। हिचकियोंकी आवाजें आती थी। और ऐसे वातावरणमें चंदनकी चितापर श्री जयप्रकाशजीका सतेज प्रसन्न देह हमेशाके लिए सो गया। मंत्र सुनाए जा रहे थे। और बंदुकोंकी आवाजसे हरएकका मन घबराया जा रहा था। सब अपने प्यारे नेताके दर्शन के लिए रोते थे।

चिताको अग्नि दिया गया। हरएकने "जय-प्रकाशजी अमर रहे" की नारे लगाना शुरू किया। चिता प्रज्वलित हो गयी, हवासे ज्वाला फूलने लगी, फूलते – फूलते ज्वालाएँ कहने लगी......

"समग्र क्रांतीकी ज्वालाएँ इसीप्रकार
प्रखर होने दो, उसे बुझने न दो!"

शाम खडा था इस डूबनेवाले सूरजके दर्शन लेनेके लिए–आँखोंसे आँसू बहते थे–केवल जयप्रकाजीके लिए। जयप्रकाशजीके लिए बहनेवाले ये मेरे प्यार के आँसू यही मेरी श्रद्धांजली!!!

मदिरा सुगंध की

आज यहाँ नये वसंत में
सुगंध की सुमदिरा
लेकर, मधु बन में
आ जा, तू वन्य अप्सर ।।

फुल, फल है बागों में
हर पर्ण का रंग गहरा,
मोर, मैना पंछी कानन में
लेते है, सुवर्ण सहारा ।।

बन में खेलेंगे हम
हर पंछी पेड के साथ
मिल जाऊँ, सौंदर्य में
शीतल बने चाँदनी रात ।।

बनकर मैं पपीहा
उड जाऊँगा लताकुंजमें,
लिखुंगा तेरा रूप नया
बनो कांताकामिनी कविता ।।

मंद पवन बनू मैं
बन जा तू उजियाला,
बन जा तू सुगंध फूल
मैं बनूंगा भौरा काला ।।

इरेश य. बंटमुरी
बी. ए. भाग दोन

सुविचार

" ज्याना विचार करण्याची पात्रता नसते त्यांचे खरे सुख केवळ करमणुकीत भरलेले असते "–पोप

" एखाद्याला पाहताच आपल्या मनावर जो पहिला संस्कार होतो त्याला फार महत्त्व आहे "
–कॉन ग्रेव्ह

"जितके ज्ञान कमी तितकी आरडाओरड जास्त"
–स्टर्न

" क्षुद्र माणूस अधिकारावर आला की कडकपणाचा कळस करतो "–क्लॉडिअन

" निसर्गाकडून स्त्रीला प्रथम मिळणारे व प्रथमच हिरावून घेतले जाणारे बक्षिस म्हणजे सौंदर्य "–मरे

" मधमाशीच्या मुखात मध असतो पण शेपटीत विष असते "–जॉन लिली

पुस्तकाची
कोल्हापूरातील दोन
प्रसिद्ध दुकाने – – –

फडके बुकसेलर्स
महाद्वार रोड, कोल्हापूर
फोन : ५७७५

फडके बुक सेंटर
बिनखांबी गणेश मंदिर चौक,
महाद्वार रोड,
कोल्हापूर–४१६ ००२

हार्दिक शुभेच्छा !

बनश्री नर्सिंग होम

डॉ. सुरेश न. संकेश्वरी

एम.बी,बी.एस.; एफ.सी,पी.एस.; डी.जी.ओ.; डी.एफ.पी. (मुंबई)

स्त्रीरोग, प्रसुतिशास्त्र, कुटुंबनियोजन व

लॅपरोस्कोपी विशेषतज्ञ

गडहिंग्लज फोन नं.

॥ वेताळ अंबाबाई प्रसन्न ॥

अधिकार पत्रक परवाना नं. १/६५

धा. ला. नं. ६७।६५

फोन– ऑफीस ७६ फॅक्टरी १८४

PRAKASH POHE FACTORY

प्रकाश पोहे फॅक्टरी

गडहिंग्लज (जि कोल्हापूर)

'समाधान,

कोल्ड्रींक हाऊस

' संगीता डेकोरेशन '

मंडप ० लायटींग ० स्पीकर

मिळण्याचे ठिकाण–

—प्रोप्रा बंडा कोवाडे

आमच्या हार्दिक शुभेच्छा

रजि. नं. १३७४१ जय सहकार स्था. ८–१०–४६

हरळी बु॥ वि कार्य. सह. (विकास) सेवा संस्था मर्यादित, हरळी बु॥

शेअर भांडवल १५०४८० सभासद संख्या ३२५

खेळते भांडवल ५१५००० ऑडीट वर्ग 'अ'

गणेश विष्णू हरळीकर

चेअरमन

दिनकर शामराव पाटील शिवमोर्ती सातापा मोर्ती

सेक्रेटरी व्हा. चेअरमन

–० कार्यकारी मंडळ ०–

बाबूराव सुबराव पाटील बाबू आपा पताडे

कृष्णा तातोबा होडगे गुंडू आणापा पाटील

विठ्ठल दत्तात्रय निकम नारायण आबा पाटील

कृष्णदास द्वारकादास बैरागी

गडहिंग्लज शहरातील

" अद्यावत केश कर्तनालय "

★ हेलो हेअर ड्रेसर्स ★

स्टेट बँके नजीक, गडहिंग्लज

महिलांचे पांढरे केस घरी येऊन काळे करण्याची व्यवस्था

॥ श्री शंभोमहादेव प्रसन्न ॥

मार्केट यार्ड फोन नं. १०४

M/s. Ajitkumar Shankarrao Chavan & Co.

General Merchants & Commission Agents, GADHINGLAJ. (Dist. Kolhapur)

★

मे. अजितकुमार शंकरराव चव्हाण आणि कंपणी,

जनरल मर्चंट अँड कमिशन एजंटस्, गडहिंग्लज. (जि. कोल्हापूर)

ये देश की धरती । उगले सोना उगले हिरा मोती ॥

पण केव्हां? जेव्हां आपण

शेतकरी संघाची ' बैल छाप ' दाणेदार मिश्रखते वापराल तेव्हांच ना?

तुम्ही शेतांत जा अगर घरांत जा

शेतांत ' बैल छाप ' खतांच्या रूपानंतर

घरांत आपणाला लागणाऱ्या भांड्याच्या रुपानं

आम्ही आपल्या सेवेला हजर आहोतच.

आपल्या समाधानाचा आशिर्वाद हेच आमच्या संघाच भांडवल

त्यात दिन प्रतिदिन वाढच होत आहे.

सर्व अंगिकृत क्षेत्रांत उत्तरोत्तर प्रगतिकडे जाणारी

अग्रगण्य सहकारी संस्था.

शेतकरी सहकारी संघ लिमीटेड, कोल्हापूर.

वि. शं. शिंदे, नेसरीकर
कार्यकारी संचालक

बी. एच. पाटील, टाकवडेकर
अध्यक्ष.

बदलत्या कालमानानुसार झालेल्या
अद्यावत फॅशन्स शिलाईकरितां

★ वेस्टर्न टेलर्स ★

मेन रोड, गडहिंग्लज.

वैशिष्ठ्ये–
कोट फॅशन्सच्या नमुन्यात आधुनिक फॅशन्सचे
विविध नमुने सफारी ड्रेस
नविन फॅशन्सच्या जरकिन, बनपीस पँट, जिन
स्टाईल शिवाय कोट व पँट साठी प्रसिद्ध
गडहिंग्लज नगरीतील एकमेव ठिकाण

प्रोप्रा- डी. डी हावळ

गडहिंग्लज शहरातील अत्याधुनिक फॅशनचे
माहेरघर

आर. के. टेलर्स

जेण्टस स्पेशालिस्ट

वैशिष्ठ्ये
- वक्तशिर काम
- अद्यावत फॅशन
- विनम्र सेवा

अवश्य भेट द्या – – –

।। श्री काळभैरव प्रसन्न ।।

卐

— स्वास्तिक इंडस्ट्रीज —

आजरा रोड, गडहिंग्लज. (जि. कोल्हापूर)

आमचेकडे लोखंडी दरवाजे, खिडक्या, कॉट, पाळणे
व इलेक्ट्रीक वेल्डींग टिकाऊपणे करून
दिले जाईल.

लग्न सराईसाठी – – –
कमीत कमी दरात मागवीलेली
दर्जेदार वस्त्रप्रावरणे मिळणेचे विश्वसनिय
ठिकाण म्हणजेच – – – आपले

वैभव कटपीस क्लॉथ सेंटर

लक्ष्मी देवालया नजीक, गडहिंग्लज

प्रोप्रा. श्री. पी. जे. चौलगे

with best compliments from—

★

Dr. S. S. Chougule
M.B.B.S.,D.L.O.,
F.A.G.E.,M.A.M.S.

&

Dr. Smita S. Chougule
M.B.B.S.

न्यू लकी ड्रायक्लीनर्स....
शिवाजी रोड, गडहिंग्लज.
आमचेकडे नेहमी २४ तासात व अर्जंट
६ तासात टेरिकॉट, टेरिलीन, टेरीवुल वुलन
ड्रायक्लिन करुन मिळेल तसेच
सुंदर रफू करुन मिळेल
प्रो.–खोत बी. एस. किल्लेकर डी. एम.

शालेय साहित्य व स्टेशनरी माफक दरात
मिळण्याचे ठिकाण–
लक्ष्मी–छाया
बुकसेलर्स व जनरल स्टोअर्स
मेन रोड, गडहिंग्लज.

महिलांचे माहेर–
★ मे. महिला वस्तू भांडार ★
मेन रोड, गडहिंग्लज

फॅन्सी बँगल्स, स्टेशनरी
प्रो. सुरेंद्र साळवी

※ सुखदा ※
कोल्ड्रींक्स,
आईसक्रीम्स,
फ्रुटज्युस
ग ड हिं ग्ल ज.

with best comliments from..

Dr Vivek M. Patne
B.D.S.
DENTAL SURGEON

Tilak Peth,
GADHINGLAJ.
416502

ENGLISH.

" Artists must be sacrificed to their arts
Like bees, they must put their lives into the
Sting they give "

... Emerson.

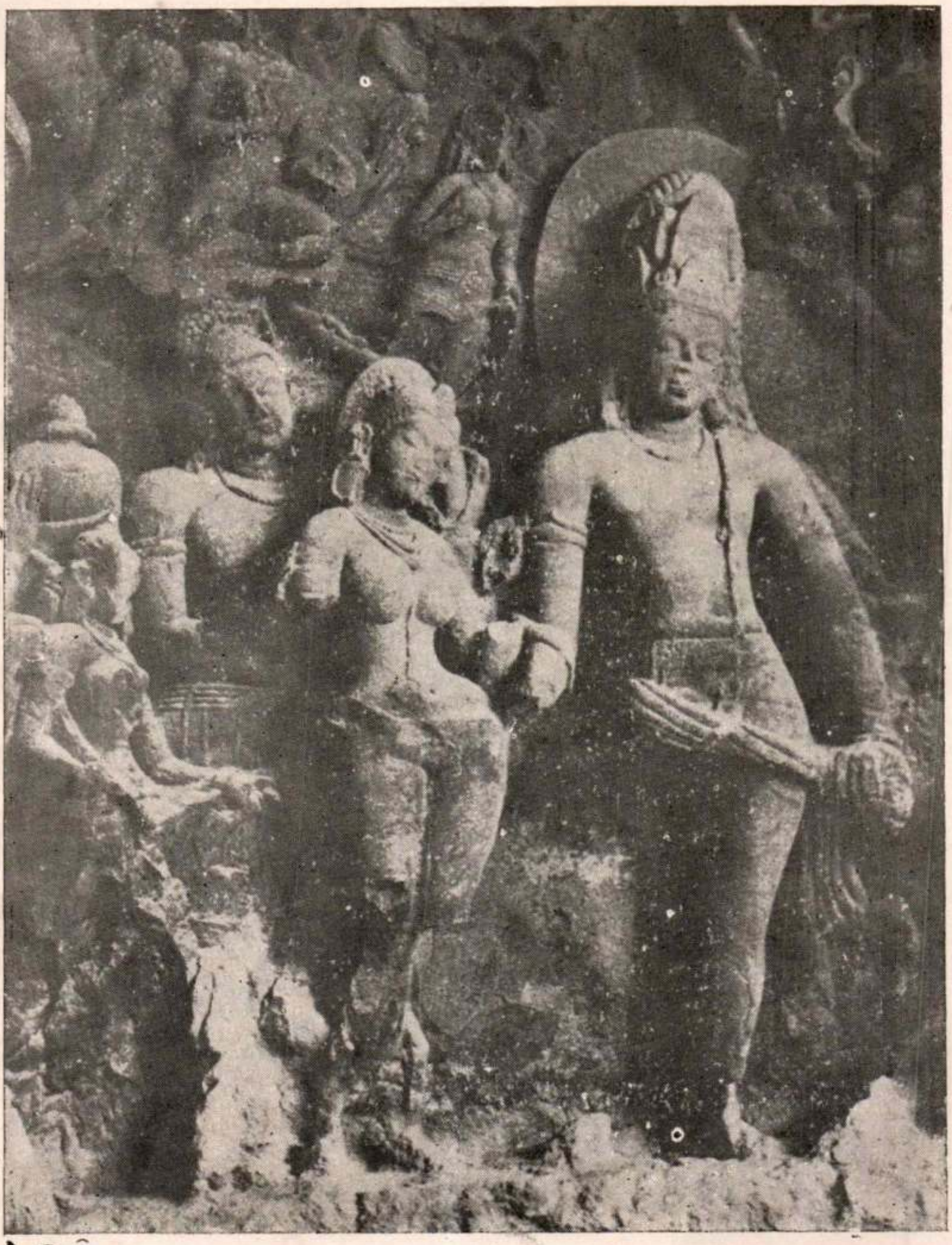

मा. शंकरराव पाटील कौलवकर यांची महाविद्यालयास भेट

प्रा. देशमुख यांच्यासमवेत खेळाडू

कु. एस्. एम्. परूळेकर (एल्. आर्.)

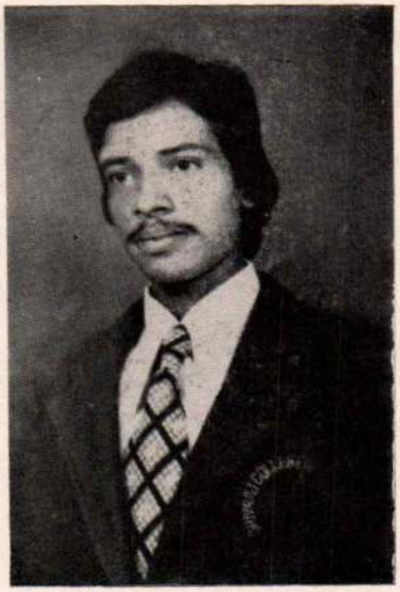

श्री आर. एस. पाटील (यू. आर्.)

मोहिते एस्. के.
अंतर विद्यापीठ फुटबॉल
संघात निवड

मोहिते ए. जी
अंतर विद्यापीठ फुटबॉल संघात निवड
राज्य पातळीवर सुवर्णपदक विजेता

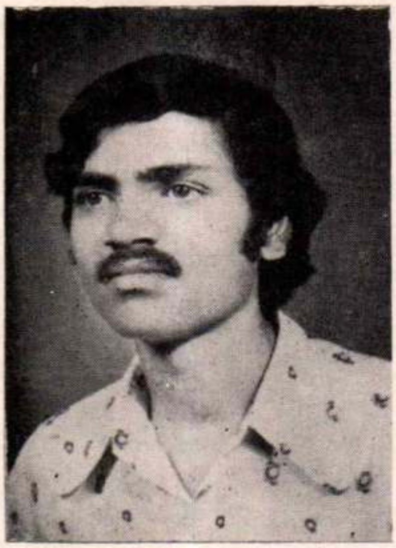

बी. ए. भाग ३- मराठी विभाग-विद्यापीठात सर्वप्रथम
विदर्भ साहित्य संघ पारितोषिक विजेता- राजन गवस

बी. कॉम. भाग ३
प्रथम वर्ग- रावण

एक बहुगुणी कलाकार -
एम. के. गोंधळी

१५०० मि. धावणे
अंतर वि. २रा क्र.- कु.एम.जी.खोत

वाद-विवाद स्पर्धा विजेता- पीरमहमद नदाफ

The Hunters

V. G. Patil
B. A. II (English)

The lightning flashed and the sky thundered in the west. It had rained a litle already, and the small ponds were seen on the ground. The sum set and the night crept in with the rain. It was not a proper time for one to be out of the house. They knew this and yet they walked into the night with their guns and took a powerful torch. The dogs shook their heads and ears and walked before their masters with their noses down. The party moved very slowly towards the forest and the search-light went dancing before steps. They came to a house where the third hunter was ready with his gun and the brush-haired dog. Atlast the party was made of four hunters and five dogs. The were to walk fifteen miles through the forest and reach to a spot where they could make the hunting.

The spot was a cup-shaped valley with small hills to all sides. The slopes were filled with tall-trees, bushes and thickly growing grass. The party descended slowly down the hill. The torch light spread and was filtered through the grass and the low growing branches of the trees. A hunter in a half-pant jumped up with his gun and came running to his leader. He had seen a track just made by a herd of pigs. The hunters whispered something in the bed-room-voice and lifted their guns to their shoulders. The dogs barked and their barking sound went out shooting among the hills.

The lightman yelled and collapased on his paralysed legs. All the hunters ran to the spot where the lightman had fallen. He was flat on the ground,

with face down, and his burning torch was buried among the blades of grass. The man's body trembled and he could form no words on his tongue. Atlast he could speak somehow and told that ha had seen a dead body lying in blood. All those brave hunters were astonished to see a man's half-eaten body lying in the grass. The man's only head and shoulders were left, and the complete body was eaten-by some beast in the forest. The head was hanging to the neck and it was red in blood and their were some marks of claws and teeth on the face. The lightman sat in the grass with the torch lit and his eyes staring at the spot. The knew that there must be another party that had come before them and the man was victim of a tiger. The hunters did not know where to go and what to do. Their dogs had disappeared into the forest and were unheard for a long time. It was not raining, but it was cold and wet.

The hunters went ahead and saw a deer just dying with a gapping-wound near its left eye. The brains of the hunters were on work and tried to understand the things that had happened before their coming. They knew that a tiger comes at the spot exactly at the time when a deer comes. The previous party had shot the deer, but cpuld not manage the tiger. Of course, the hunters did not guess where the tiger was hiding. They stuck together and walked slowly towards a big mango tree. Before they climbed on the tree, they had received another shock. They saw two persons sitting in the tree and requesting the party to come up.

The four hunters bounded to the different branches on the tree and neared to the two strange persons. The two men were hunters of the first party, and one of them was eaten by the tiger. All of them were sitting in the tree awaiting for the deer. When the deer came, they shot it down under the tree. But, to that very moment, a tiger sprang up from the bush, perhaps terrified, and came under the tree. A hunter in the tree lost his balance in fear and fell down befor the tiger. The remaining two hunters had no time to shoot the tiger. The tiger tore the man and feasted upon him behind the bushes. The two hunters were too terrified to speak. At last when they narratted the incident, their eyes were filled with tears and their bodies were still trembling.

Now, in all, there were six hunters in the mango tree, thiking about the tiger and the dead person. All of a sudden they heard the tiger roaring and running among the bushes. The valley was filled with the barking of dogs and roaring of the tiger. Now it was a fight among animals ! The five dogs were shooting their bodies at the tiger with the game of hide and seek. The tiger was wounded and his one eye was plucked out by the brave dogs. The hunters flashed the torchlight but had to keep it moving as the tiger was running and fighting with the dogs. One hunter lined is gun with the torch-light and made a quick shot at the tiger. He killed, not the tiger, but the dog attacking the tiger like a thunderbolt. It was another tragic death taking place before the hunters.

At six O'clock in the morning the tiger lay on the ground in the pond of blood. When he was unable to run, the hunters poured shots into his body and put an end to his terror. The hunters come down and saw the grass red in blood and the dogs flat on the ground with tongues out. The dog of brush-like hair was dead and was lying in mud in his own blood. The hunters collected all the bodies-that of the tiger, the deer, the dog and the man-and heaping them in a bundle carried them out of the forest. The hunters dead and the hunters living !

Poet of the East Dr. Mohammad Iqbal

I. A. Attar
B. A. III

Who knows, after Mirza Galib India gave birth to one more poet, whose highlights in the realm of Poetry reaches the spirit of humanity, reality and equality. The Poet's name is no doubt "Dr. Mohammad Iqbal." The word " Iqbal " will be balanced in English as " Sublime ". And the name " Iqbal " shows the real meanning as it delivers. Forty three years have already passed since is his death.But it looks as if he is stiil living among us. His philosophical thoughts, and his poetry of high calibre make him immortal.

Dr. Mohammad Iqbal's family belongs to Kashmiri Brahmins. But his grandfather prostetylised Islam. And this bright son was born on. February 22, 1873 at Sialkot in the Punjab. After his primary education in mission school, he entered college for higher education at Cambridge and Munich. In Cambridge be was influenced by McTaggart. From 1905 to 1908 be carried on advanced Research at Cambridge under Mc Taggart and James Ward in Germany. He wrote Doctoral thesis on " Metaphysics in Persia " at the trinity college at Cambridge. Prof. Nicholson who translated the famous Persian Poem " Asrar-e-Khudi " in English.

In " Asrar-e-Khudi " Iqbal says.

" It (i. e. self) is slaying by the strength of its arm.

That it may become consicious of it's own strength

Like the rose, it lives by bathing itself in blood.

For the sake of a single rose it destroies a hundred rose garden

The excuse for this wastefulness and cruelty

Is the shaping and perfecting spiritual beauty .....

From the "Asrar-e-Khudi" in English Iqbal was intrcducedto the people of America and Europe. The English people gave him and opportunity fo write "Preface."

In 1905 he travelled all over Europe and wrote about " Falsaf-e-Iran ". For this he was awarded the Degree of Philosophy by Germany's Munich Univerity. He passed Bar-at-Law in London. Iqbal was Member of Punjab legislative council from 1925 to 1928. He was nominated a delegate to the second and third round table conferences held in London to discuss, India's constitutional problems.

Iqbal is held in high esteem for his Urdu and Persian Poems. He gained wide recognition as a Poet, in West Asia. His Poems broughl him immense renown. He was the greatest Urdu poet of Modern India. " Asrar-e-Khudi " "Rumuz-e-Bekhudi ", "Payam-e-Mashrique" are the books written by Iqbal in Persian language. We can find his emotional and extra ordinary relation with helpless people in " Bange-e-Dara ", " Bal-e-Zibril " and "Khuliyat-e-Iqbal" in Urdu. His famous poem

" Sare Jahan se Accha

Hindustan Hamara"

Shows that he is proud of his country.

No other poet in Urdu has left so many awards behind his name as "Sir" "Dr." and "Allama." Generally he is called "Shair-e-Mashrique" (poet of the East). After serving humanity whole heartedly this great poet said "good bye" to this mortal world in 1938. Without Dr. Mohammad Iqbal, India would be a poorer place to live in.

Our best wishes to :

" Shivraj College "
Gadahinglaj

AJAB
PUSTAKALAYA
Bhausingji Road, Kolhapur. Phone 6710

The biggest Bookshop in South Maharashtra

The Calf

B. J. Khot
B. A. III

It was a kum-kum-coloured calf ! My father had brought it from a far-off-relative living in another village. In the evening light the calf stood aside my father looking at our excited faces. My mother went in and brought water, kum-kum and flowers for worship. The " Small bull " was worshipped and was directly brought into kitchen-room. He srayed there is if he were a member of the family. Everyday we fed the calf with bread and rice. My younger sister used to walk to it and brush its silky skin everyday in the morning. Soon the bull was named Lalya, Five years passed and Lalya grew into a " young-bull,"

Lalya was iike an atombomb, difficult to control and dangerous to handle. One day my rather asked me to take Lalya to the river to drink water. As soon as I took him out, he was on wind snatching its string from my hand. It went galloping witn its tail up in the air and disappered behind the slope of the small hill. I ran after it, like wind. but never could reach near the winged-calf. The other bulls of the village that had come to the river were scared and rae away from Lalya.

Lalya was known in the village for his fierce nature and his dagger-like horns. After three to four hours Lalya came back Into the village with his head down and horns pointed. The people shut their doors and watched the bull from their windows. As if he were a tiger, or a man-eater walking in the street. Lalya came to our house and some how he was caught and brought in.

It was just beginning of rainy season and we decided to yoke Lalya first time. We were wonder-struck as we saw the bull drowing the plough like an experienced and well-trained bull. His steps went in musical beats, and his bells rung when he moved his neck in rhythm. Fair and finished was his work. One day we yoked him to the bullock-cart and he proved to be a quick footed machine ! His partner the other bull, was always one step behind. and foamed at the mouth by long run-up. Really, Lalya was a beast of brain ! He used to take his yoke himself on his neck by kneeling on the ground, when my father struggled with other bull to adjust the bar.

Lightning Is the finest thing in the world, but it is most voilent and dangerous, Lalya was a lightning when he walked before my father. One day all of sudden. he turned back and taking my father on horns whirled him off in the field. My father was seriously enjured as his left thigh was cut two inches deep and and his clothes were red with blood. For fifteen days, my father was confined to the bed. On the sixteenth day he woke up with his eyes red and took a heavy staff in hand. Lalya too was tied at one place for fifteen days and was starved more times. We gave grass to Lalya from safe distance and took out the water pot with a hooked stick at one end. The bull was never cowed or made mild in fifteen days. He stood there like a horse straight on his four legs and looked at us with his red eyes. My father walked slowly towards the bull and cracked the heavy staff on his back. Lalya crumbled down, opening his mouth and produced a terrific sound. His back-bone was broken and he could never stand well.

Lalya was of no use ! My father decided to sell him in the market. We all of us requested father not to do so because we felt it much. A year passed and the next went dry with no rain and no crops. There was famine in our region, and Lalya was unnecessary burden to our family. One or two nights we did not have a single grain of rice in the pot. We little children went to bed, starving; and our mother watched our faces with tears in eyes ! The day came when we were forced to sell the bull. My father put on his ragged turban, went to Lalya and looked at him a minute. When Lelya was brought out we all stood with tears staring at his bent back. His red skin shone in the sun, but he was bent and limping. The bull, piece of our heart, departed and we sat before the cottage paralysed, expecting that our father would bring the bull back in the evening.

The evening came but not Lalya. He was useless to a farmer and so a bucher bought him for meat ! When my father narrated this, he wept like a child and we too, burst into tears. The night crept out and the dull day broke with dim light. Lalya was to go by that way. I saw ten to twenty oxen walking in the dust with their heads down. They were walking in the could of red dust, tired, bored and dying. The whips thundered on their hind legs and took the skin off with blood. I was nearly dead to see Lalya walking and raising his head when he came near us. we wanted to buy the bull back when he stared at us with pity in eyes. We had spent the woney for rice and had nothing to spare. We knew that Lalya was to be killed on the next day for beef, when we would be eating bulls rice !

The Cinema

And It's Influence

M. B. Dalavi
B. Com. I

The Cinema is one of the Popular means of entertainment.Every small town has at least one cinema theatre. On Sundays and Public holidays we can see long queues of film fans before the box offices of city theatres. If you hear film songs on the radio, you see the attractive pictures of film stars, on hoardings. Thus The cinema has become a part of our life.

The cinema has become the most popular means of entertainment because it appeals to eye and ear. It delights the spectators withought giving them any strain. The novel also is interesting, but in order to enjoy a novel the reader has to exert himself to some extent. The spectator of a film just watches the figures on the screen and hears what they say, sitting in his comfortable seat, Everything is presented before his eyes so that no strain is put on his imagination. Secondly, unlike a play acted on the stage, a film can realistically portray mountains seas trains and scences of wars.

The Merits of the cinema which make it ponular also make it a popular medium of communication. Good and artistic film are not only entertaining but educative. They enlarge our experience and make us more aware of beauty and pathos of life, its mystery and complexity. Thea can help to bring about social reform by dealing with evil practices like untouchability and the dowry system and vividly depicting the suffering and harm caused by them. Films,again,can teach us history, geography and science more effectively than books. By seeing historical films, we get a clear idea of customs, manners and ways of living in by gone days. We can see on the silver screen cities and places which we are not likely to visit as London, Paris, New York. The himalayan peaks and the icy polar regions.

But bad films have an undesirable influence on the youg minds. Some fIlms invest vice and sensuality with glamour and glorify, criminals and the villians. They corrupt the minds of teenagers. many popular Indian films, cater for low tastes. The greatest harm they do is that they lower the aristic standard of the people.

There are some classical films like Bhuvan Shon which have significant things. They are free from the outwarn formulas of commercial films, but such fims are few. Unfortunately the tastes standards are low, and till they change for the better. The cinema as an Art Form cannot be used for artistic and educational purpose.

Some Little Known Facts About Great Writers

S. G. Patil
B. A. III

William Hozlitt the famous English writer, would compose his essays in a sufprisingly short time, with hardly any corrections, as he sat writing them, drinking innumerable cups of strong tea, which finally brought on a deadly stomach cancer.

Marcel Proust, the great French novelist, was one of the biggest egoists in all literature. He was a sickly child, an ailing and unhealtn man, neurolic, insomniac, asthmatic and homo sexual. He used to read his own works to himself. He hermetically sealed his windows against nose.

Year after year, often for as much as sixteen hours a day, Karl Max went to British Maseum for collecting the enormous mass of material for his work later titled Das Kapital. Discounting interruptions coused by other activities and Illness, the book took over 19 years in preparation,

Alexandre Dumas produced as many as 250 Novels in his life time. Visitors to the indefatigable man would shake his left hand while he continued writing with the other. He believed he could write novels only on ***blue yaper, poetry on yellow and articles on rosy.***

Ernest Hemingway haunted lonely tenament houses and empty Paris restaurants to write. To write his novel "The sun also Rises" he used to roam the cities of Spain trying to avoid friends on crowds or admirers.

Edgar Allan Poe wrote and rewrote and revised "The Raven" and worked on it intermittently for ten long years and yet, he had to sell it ror ten dollars a dollar for each year's work. But it was his patient work that caused him to stride like a colossus across the pages of American literature.

D-H. Lawrence used to be hauntod by the baseless fear that he was going to be murdered, and his elopment with the wife of his friend, did nothing to dispel it.

"Poems"

King Lear

It is a play of tears !
Lear is a fear, in a way
The himalayan inhumanity
Cruelty and madness !
How can you see Lear ?
His is the region of hearts
Of blood, bones and brains
Of wind, lightning and thunder
All, all elements of Nature !
Lose not yourself
It's the whirl-pool of mistakes !
Fate strikes balance at the end,
But how can you forget
The Ponds of blood ?
We are fooled by shakespeare
We cannot see the play
With hearts bleeding
And eyes in tears !

M. K. Gondhali
B. A. III

When She Comes to Me

She comes to me; when
There's Silk in the field.
She comes to me, when
Milk flows on the hill.
She comes to me, when
Gold shines on tower.
She comes to me, when
Flies drink in flower.

The sea rises to brim,
When I see and feel,
My rose-coloured dream.
Patels fall on Patels,
Waves dance on waters,
Heaven meets to heaven,
In rainbow-colours saven,
When she comes to me !

P. K. Ambulkar
B. A. III

The Eyes

I have seen
The eyes lit with love,
The eyes in eyes
That link heart to heart
The eyes in tears
The eyes in fears
The eyes that glows
In fire and sparks
Eyes of the born
Eyes of the dead
Eyes of the dying
Eyes of the blind
Struggling for light !
Eyes on flag, eyes in fire
Eyes on gold, eyes on flesh
I have seen
Eyes in blood, eyes in mud !

K. S. Mandekar
B. A. III

How Can We Love ?

There is smoke and acid
How can we love ?
There is oil on face
Bodies flow with sweat,
How can we smile
And say "yes"; and race
in this racing world ?
How touch can be pleasure
Among crowds on roads ?
Where can be romance
In the company of coals ?
There are Morchas, Strikes
And Gheraos, where can
We wait and meet for love ?
How can we love ?
How can we love ?

J. A. Bardeskar
B. A. III

Take Time

Take time
to work
it is the price of success.

Take time
to think
it is the source of power.

Take time
to read
it is the fountain of wisdom.

Take time
to be friendly
it is the road to Happiness.

Take time
to laugh
it is the music of the soul.

M. B. Bugade
B. A. III

The War

It's really a war, a tug-of-war
Between " conscious "
And the "sub conscious"
My mind is always divided,
And shouts hopelessly,
In that terrible night-mare
When my judgement is vain
And sanity struggles
Against my devilish Emotion
of lust and desire,
Thus I am lost and torn
In the spontaneous war between
The "should" and "should not"
The "good" and the "evil";
Such suffering is nothing
But failure of my will-power.
Against so much of temptation.
Of sheer physical conscience
and enjoyment
But my soul cries in agony forever,
forever and forever

I. A. Attar
B. A. III

A Tale from Shakespeare

Who were the bride and bride groom ?
-Romio & Juliet
When did he propose ?-*Twelfth Night*
What did she reply ?-*As you Like it*
From whom was the ring obtained ?
-The Merchant of Venice
Who were the chief guests ?
-Anthony and Cleopatra
Who were the bride-grooms friends ?
-Two Gentlemen of Verona
Who prepared the wedding breakfast ?
-The Merry Wives of Windsor
Where did they live after Marriage ?-*Hamlet*
What was the honeymoon like ?
-A Midsummer Night's Dream
What was their married life like ?
–The Tempest
What did she give him-*Measure for Measure*
What was the bride-groom's chief
occupation-*Taming of the Shrew*

Compiled by–**P. M. Jamader**
B. A. III

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

न्यु इंडिया गेस्ट हाऊस

स्टेट बँकेच्या पाठीमागे, गडहिंग्लज

जेवण्याची उत्तम सोय

मस्त चिकन, चवदार बिर्याणी आणि उत्तम मटण प्लेटस साठी एकवेळ आवश्य भेट द्या.

प्रोप्रायटर

शिवाजी आपाजी पेडणेकर

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

' लता लॉजींग व बोर्डींग '

मेन रोड, गडहिंग्लज

आमची वैशिष्टे

आमचेकडे शाकाहारी व मांसाहारी उत्तम जेवण स्पेशल चिकण दररोज मिळेल.

रहाण्याची उत्तम सोय

प्रोप्रायटर

महादेव भैरू केसरकर

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

—हॉटेल अमोल—

मेन रोड, गडहिंग्लज

गडहिंग्लज शहरातील एकमेव उत्कृष्ट हॉटेल उत्तम फराळ, चहा आणि कॉफी साठी प्रसिद्ध

प्रोप्रायटर

धनाजीराव आप्पाजी पेडणेकर

With best compliments from :—

Dr. Pednekar

Heart Specialist
GADHINGLAJ

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

—अप्सरा कोल्ड्रींक हाऊस—

एस. टी. स्टॅंड समोर, गडहिंग्लज.

शित पेये व आईस्क्रीम मिळण्याचे ठिकाण लग्न व अन्य समारंभा करीतां ऑर्डर्स स्विकारल्या जातील.

प्रोप्रा—

श्रीमती पार्वती ईश्वरा पेडणेकर

ग्रामिण पुनर्रचनेत प्राथमिक शिक्षणाचे काम करून सहभाग होणाऱ्या
प्राथमिक शिक्षकांचे अभ्युदयासाठी अहिर्नीश वाटणारी

दि प्राथमिक शिक्षक सहकारी बँक लि., कोल्हापूर

स्थापना– १९३९ फोन ६१४८

(संस्थापक– कर्मविर रावसो। डि. आर भोसले)

आमची वैशिष्टये

१. ७७ महिन्याची दामदुप्पट
२. एस. एस. सी. व स्पर्धा परीक्षेत पास होणाऱ्या शिक्षकांचे मुलाना उस्फूर्त बक्षीस योजना
३. रु. १०,००० पर्यंत कर्ज मर्यादा व्याज दर १३%
४. स्थापने पासून आजपर्यंत 'अ' ऑडिट वर्ग.
५. मासिक आर्वत ठेव योजना
६. पगारातून कर्ज हफ्ता वसुलीची सोय
७. मयत सभासदांच्या कुटुंबियाना वार्षिक मदत सहाय्य
८. आजरा, चंदगड, गडहिंग्लज सभासदांचे सोईसाठी– गडहिंग्लज शाखा

अधिकृत भाग भांडवल	७५०००००	खपलेले भाग भांडवल	६४७९५३०
निव्वळ नफा	९३३७००	सभासद संख्या	५९६२
रिझर्व फंड	२१७६७००	ठेवी	४४०७३००
खेळते भांडवल	१९९२८०००	कर्ज	१५७९८४३९

ए डी. शिंदे
मॅनेजर

भू. ह. कांबळे
व्हा. चेअरमन

आ. ज्ञा. सोहनी
प्रेसिडेंट

डायरेक्टर्स

पां म. पाटील   ब. कृ. कोलते   भा. भै. परीट   व. ग. महाजन   स. द. कोंडेकर
सा. पां. पाटील   ग. तु. कोडक   सु. पां. पोतदार   दा. शं. सुतार

उत्तम व वक्तशीर धुलाईसाठी आणि इस्त्रीसाठी

श्रीराम लाँड्री, महागांव

प्रोप्रा. एम. आर. पोवार
सर्व प्रकारची कपडे धुलाई व इस्त्री करुन मिळतील

रेडिओ रिपेअरींगमधील एक विश्वसनिय ठिकाण

आदर्श रेडिओ, महागांव (मेन रोड)

प्रोप्रा– डी. डी. रेडेकर

येथे सर्व प्रकारची इलेक्ट्रीक साधने, रेडिओ ॲम्प्लीफायर उत्कृष्ट व वेळेवर रिपेअरी करुन मिळतील.

बॅटरीसहीत स्पिकर भाडयाने मिळेल.

माध्यमिक व महाविद्यालयीन विद्यार्थी व विद्यार्थीनीचे आवडते हॉटेल-

हॉटेल कोहिनूर

— नवीन सुरु केलेला विभाग —

मांसाहारी व शाकाहरी जेवणाची उत्तम सोय

प्रोप्रा. शेटके ब्रदर्स, गडहिंग्लज

सुशिक्षित बेकार योजनेखालील-

संसार किराणा भांडार

प्रोप्रा. आर. व्ही कुंभार

गडहिंग्लज

महागांवच्या परिसरांतील ग्रामिण विद्यार्थ्यांना १२वी वाणिज्य शिक्षणाची मोफत सोय करून देऊन उत्कृष्ट निकालाची परंपरा राखणारे ज्युनियर कॉलेज व गरीब विद्यार्थ्यांना सर्व सोयी सवलती देऊन १०वी पर्यंत गुणवत्तापूर्वक शिक्षण देणारे विद्याकेंद्र-

समर्थ महाराष्ट्र शिक्षण मंडळ, महागांव.

महात्मा फुले ज्युनि. कॉलेज ऑफ कॉमर्स

व

महात्मा फुले विद्यालय, महागांव

प्रिन्सिपॉल

श्री. कृष्णराव देसाई

उत्कृष्ट चहासाठी नावाजलेले

अशोक रिफ्रेशमेंट, महागांव

(एस. टी. कॅन्टीन)

प्रोप्रा. बी सी. मगदूम

उत्तम व रुचकर फराळासाठी भेटा.

महागांवमध्ये एक नवीन सेवा

मेघन मेडिकल्स, महागांव

(मेन रोड)

प्रो. एन. व्ही. हरळीकर

सुंदर व आकर्षक फोटोसाठी भेटा-

बागवान फोटो स्टुडिओ महागांव

रोल डेव्हलपींग, एनलार्ज

प्रिंटींग करुन मिळतील.

प्रोप्रा- महंमद बागवान

जेन्टस स्पेशालिस्ट-

-सम्राट टेलर्स, महागांव.-

प्रोप्रा- गौस मुल्ला

'विक्रांत शिलाई'

मशीनच्या चौकशीसाठी भेटा

श्री जयप्रकाश दुध व्यावसायिक संस्था मर्या. महागांव

– दूध हे पूर्णांश अन्न –

ते पुरविणाऱ्या शेतकऱ्यास त्याचा पूर्ण मोबदला दिला पाहीजे हेच आमचे एकमेव ध्येय.

चेअरमन– श्री बाळासो धरणगुत्ती

सेक्रेटरी– एम. बी. पाटोळे

'दुर्बल घटकास अर्थ सहाय्य'

जनता नागरी सहकारी पतसंस्था मर्यादित, महागांव

रजि. नं. के. पी. आर. । बी. एन. के. २६४–७७

स्थापना, ४–११–१९७७

भाग भांडवल ३६००० सभासद संख्या २८०

खेळते भांडवल १२५००० ऑडीट वर्ग–ब

चेअरमन– श्री रमाकांत धरणगुत्ती

सेक्रेटरी– श्री एस. जी. उत्तुरे

क्लार्क– श्री जी टी नाडगोंडे

महागांवमधील सर्वांचे लाडके हॉटेल

हॉटेल दयानंद

सोसायटीसमोर, महागांव.

प्रोप्रा- अशोक मांगले

उत्तम फराळासाठी आवश्य भेट द्या !

महागांव वि. का. का. स. (विकास) सेवा संस्था मर्यादीत-महागांव

स्थापना १४–९–१९४६ रजि. नं. १३८६२

शेअर भांडवल रु १६७७१० ऑडीट वर्ग ब

खेळते भांडवल रु. ५९५२७६ सभासद १४३९

चेअरमन– श्री काशिनाथ रामगोंडा तिमगोंडा

सेक्रेटरी– श्री सखाराम राऊ बिरंजे

" नाथ हा माझा " – नाटक

प्राचार्य व दिग्दर्शकांसमवेत कलाकार

व्ह
रा
य
टी

डॉ अनिल अवचट–शाह विचार मंच

क. वि. रा. शिंदे वाद स्पर्धा, बक्षिस समारंभ

आग्रा–दिल्ली सहल

आग्रा–दिल्ली सहल

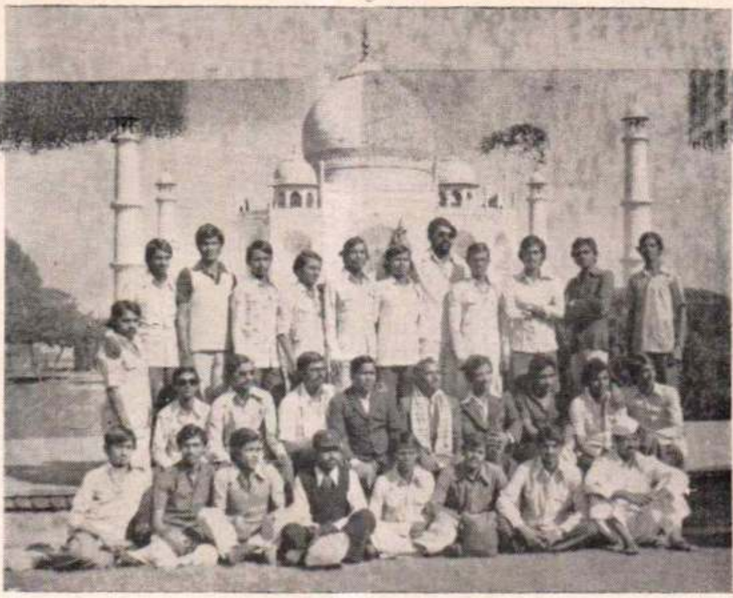

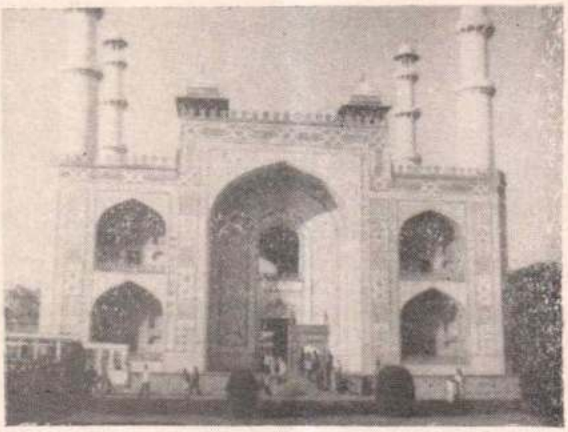

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

वनश्री सॉ मिल अँण्ड टिंबर मर्चंट

गडहिंग्लज जि. कोल्हापूर

आमचे येथे इमारतीस लागणारा सर्व तऱ्हेचा जंगली माल व अनगड माल तसेच आंबा फळी योग्य दरात कापून मिळेल,

प्रोप्रा. पापा कोरी

फर्म – श्री लक्ष्मी निवास

विद्यार्थी व बोर्डींग (कॉलेज) साठी रहाणेची उत्तम सोय

कडगांव रोड, गडहिंग्लज

प्रोप्रा.– सौ. सुवर्णा बसवराज तेली

॥ श्री राधास्वमी प्रसन्न ॥

फोन – ऑफीस १४३

जवाहर क्लॉथ स्टोअर्स

मेन रोड, गडहिंग्लज

पिन कोड ४१६५०२

कॉटन, टेरिन, टेरेलिन, टेरिकॉट, सूटिंग व शर्टिंग तसेच अद्यावत फॅशनच्या साड्या मॅचिंग ब्लाऊज पिसेस आणि लग्न व मुंजीचे कापड मिळण्याचे विश्वसनीय केंद्र.

शिवराज कॉलेजला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा

बी. आर. जी. हॉस्पिटल

गडहिंग्लज

सुवर्ण महोत्सव वर्षानिमित्त

सर्वांच्या सहकार्याची अपेक्षा

स्थापना ८।१०।१९७१ ॥जय सहकार॥ रजि.नं. केपीआर/बीएनके १५२

☎ १३९

श्री शिवाजी सहकारी बँक लि.,

गडहिंग्लज (जि. कोल्हापूर)

शेअर भांडवल	रु. ३,४३,०००
रिझर्व फंड व इतर रिझर्वज्	रु. ३,०७,०००
ठेवी	रु. ४० ८०,०००
कर्जे	रु. २९,५०,०००
खेळते भांडवल	रु. ४७,८७,०००

★ अल्पावधीत गडहिंग्लज तालुक्यातील जनतेच्या आदरास पात्र ठरलेली व
★ कृषी औद्योगिक विकासासाठी झटणारी तालुक्यातील एकमेव बँक
★ सर्वांना पेलतील अशा ठेवींच्या निरनिराळ्या योजना
★ बँकींगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

एम. बी, भोसले — मॅनेजर
धोंडीराम स. कदम — व्हा. चेअरमन
शंकरराव बाबूराव चव्हाण — चेअरमन

॥ श्री महादेव प्रसन्न ॥
॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

प्लॉट नं. ११ ☎ १०५
खत ला. नं. ०३८०९/८-१२-६८

M/s.
Nanasaheb Maruti Jadhav
& Co.,
General Merchants & Commision Agents
GADAHINGLAJ (Dist. Kolhapur)

मे. नानासाहेब मारुती जाधव आणि कं.

जनरल मर्चंटस् अँड कमिशन एजंटस्
मार्केट यार्ड, गडहिंग्लज, (जि. कोल्हापूर)

☎ दुकान : ९८
निवास : १९८

मे. जी. एस. गाडवी औषध दुकान

गडहिंग्लज

औषध विक्री क्षेत्रातील एक विश्वसनीय नांव

अ-ह-वा-ल

१९८० – ८१

● क्रीडा

क्रीडा-क्षेत्रात आमच्या महाविद्यालयाने फार मोठी परंपरा निर्माण केलेली आहे. ही उज्वल परंपरा जोपासण्याचे व वाढवण्याचे यशस्वी प्रयत्न या वर्षी-सुद्धा झाले

ॲथलेटीक्स

१) कु. गवस एम. एस. (कोल्हापूर विभागीय स्पर्धेत)
  १) ४०० मी. धावणे – प्रथम क्रमांक
  २) ८०० मी. धावणे – द्वितीय क्रमांक
  ३) १५०० मी. धावणे – तिसरा क्रमांक
  ४) ३००० मी. धावणे – द्वितीय क्रमांक

२) कु. खोत एम. जी. (कोल्हापूर विभागिय स्पर्धेत)
  १) ८०० मी. धावणे – तृतीय क्रमांक
  २) १५०० मी. धावणे – द्वितीय क्रमांक
  ३) ३००० मी. धावणे – तृतीय क्रमांक

३) कु. गवस एम. एस. (कोल्हा. विभा. स्पर्धा रिले)

कु. खोत एम. जी. कु. घेवडे एच. जे.	४००X४ मी –द्वितीय क्र.
कु. बिशनकोप बो ए. कु. पाटील एम. बी. कु. साळोंखे एस. डी.	१००X४ मी.–तृतीय क्र.

४) १) श्री. खोत बी. डी. (कोल्हापूर वि. स्पर्धा)
  ४०० मी. धावणे–तृतीय क्रमांक

२) श्री. घोरपडे ए. व्ही.
  १५०० मी. धावणे–तृतीय क्रमांक

३) रिले ४००X४ दुसरा क्रमांक

खेळाडू:–श्री खोत, श्री. घोरपडे, श्री. मोहिते ए. के., श्री. कदम पी. एम., श्री खोत एस. डी. व श्री. पोवार आर. डी.

बुद्धिबळ

प्रथमच या स्पर्धेत भाग घेऊनही १) श्री. देशपांडे डी. एस., २) श्री. झडके डी. डी., ३) श्री. सोहनी एस. जी. यानी प्रत्येकी तीन स्पर्धा जिंकल्या. श्री. सावंत एम. बी. यानी दोन विजय मिळविले.

टेबल टेनिस

श्री. गवळी, श्री. आत्तार, श्री. मोहिते व्ही. एस. व श्री शहा यांचा खेळ फारच चांगला झाला.

फुटबॉल

तीन सामने जिंकून उपांत्य फेरीत प्रवेश. श्री. मोहिते एस. के. व श्री. मोहिते ए. जी. यांचा आंतर-विद्यापीठ स्पर्धेसाठी विद्यापीठ संघात मानाची निवड.

कुस्ती

श्री. पोवार डी. एम., श्री. व्हनबट्टी एस. व्ही., श्री. खोत एस. डी. व श्री. खोत एम. आय. या सर्वांनी प्रत्येकी तीन ते चार कुस्त्या जिंकून शिवराजच्या यशात भर घातली.

कबड्डी

श्री. बेळगुंदकर व श्री. घोरपडे ए जी. यांचा खेळ चांगला झाला.

व्हॉलीबॉल

मुली:–कु. साळोखे एस. डी. व कुमारी साळोखे एस. एस. यांचा खेळ फारच चांगला झाला.

मुले:–तीन सामने जिंकून उपांत्य फेरीत प्रवेश. श्री मोहिते व्ही. एम. व श्री. कोकीतकर बी. के. यांनी उत्तम खेळ केला.

हॉकी

श्री. आत्तार, श्री. खोत व श्री. पाटील पी. एम. यांचा खेळ प्रेक्षणीय झाला.

● ज्युनिअर कॉलेज

ज्युनिअर विभागाच्या विद्यार्थ्यांनीसुद्धा चांगल्या प्रकारचा खेळ करून तालुका व जिल्हा स्तरांवर यश संपादन केले. श्री. संभाजी. ए. बी., श्री. किरण कदम व श्री. अविनाश चौथे यानी तालुका टेबल टेनीस स्पर्धेचे अजिंक्यपद मिळविले. फुटबॉल संघाने जिल्हा पातळीवर चार सामने, श्री. नदाफ गुलाब, श्री. विक्रांत गुरव, श्री. रंजन लाखे व श्री. विलास पेडणेकर यांच्या सहाय्याने जिंकले. खो खो स्पर्धात श्री. शंकर फुटाणे, खंदी व चव्हाण यानी चांगला खेळ केला. कबड्डी संघाने तालुका पातळीवरची पावसाळी स्पर्धा जिंकून चॅंपियनशीप मिळवली. यात श्री. घाटगे बी. एम. श्री. अदीलकर यू. एल. व सावंत बी. जे. यांचा खेळ प्रेक्षणीय झाला.

प्रा. ए. एस. नाळे
खेळ विभाग प्रमुख

● प्रौढ शिक्षण

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत चालविलेल्या प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाचे एक युनिट म्हणून आमचे महाविद्यालय काम पहात आहे. येथे १० सह घटक काम करीत असून, कॉलेजतर्फे एकूण १० वर्ग चालविण्यात येतात. विविध केंद्रातून शिक्षण घेणाऱ्या प्रौढांची संख्या २९२ आहे, १५० पुरुष, १४२ स्त्रिया व ८९ मागास वर्गीय आहेत या सर्व केंद्रावर काम पहाणारे कॉलेज विद्यार्थीच असून त्यांचे प्रशिक्षण मुंबई येथे झालें आहे.

आमच्या कॉलेजच्या इमारतीत यावर्षी दहा दिवसांचे एक प्रशिक्षण शिबीर आयोजीत केले होते, व त्यात २५ संघटकांनी शिक्षण घेतले. या प्रशिक्षण शिबीरास गट-विकास अधिकारी श्री. देसाई, भू विकास बॅंकेचे मॅनेजर मा. पाटील, स्टेट बॅंक ऑफ इंडियाचे मॅनेजर मा. मगदुम, शेती विकास अधिकारी मा. चौगले व पशुसंशोधन केंद्राचे अधिकारी मा. देसाई यांनी मार्गदर्शन केले.

● केंद्रातील उपक्रम

१) कोंबडया पाळणे, परस बगीचा, म्हशी योजना, महिला मंडळे, युवक मंडळे, भजनी मंडळे इत्यादी.

२) शेती, आरोग्य व पशू–संवर्धन यांचे शेतकऱ्यांना ज्ञान देणे, व्याख्याने आयोजित करणे वगैरे.

३) शिक्षण घेणाऱ्या प्रौढांसाठी "महात्मा सामाजिक विकास" नावाची संस्था स्थापन करून म्हैस खरेदी योजना राबवली.

४) जिल्हा दारुबंदी अधिकारी मा. पत्की सारखे कार्यकर्ते आणून समाज प्रबोदन, करमणूक व विकास साधणे. डॉ. सुधाकर गोकाककर प्रकल्प प्रमुख.

● राष्ट्रीय छात्रसेना

छात्रसेनेत एणूण ५३ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आला. प्रशिक्षणाचे काम नायब सुभेदार भोसले व हवालदार गायकवाड व आयवाळे यानी कंपनी कमांडरांच्या मार्गदर्शनाखाली उत्तम प्रकारे केले.

● प्रगतीपर वाटचाल

अहमदनगर येथील ५५० छात्रांच्या शिबीरात

आमच्या कॉलेजचे अंडर ऑफीसर चव्हाण सी. एस. यानी कवायत व बायोनेट-फायटींगमध्ये प्रथम क्रमांक मिळवला. सार्जंट गाडे एम. के. याने ५०० छात्रामध्ये १२ कि मी. धावण्यात दुसरा व कवायतमध्ये पहिला क्रमांक मिळवला. सार्जंट झुरळे यानेसुद्धा कवायतमध्ये पहिला क्रमांक पटकावला. यावर्षीच्या पुणे (औंध) येथे झालेल्या आर्मि-अटॅचमेंट कँपसाठी सार्जंट झुरळे एस. एस. कार्पोरल पाटील एम एम. यांची निवड झाली जुलै १९८० मध्ये कन्नूर (तामिळनाडू) येथे झालेल्या ऑल इंडिया बेसीक लिडरशीप कँपसाठी अंडर ऑफीसर चव्हाण सी. एस. यांची निवड झाली; गेल्या वर्षी फेब्रुवारीत झालेल्या "बी" सर्टिफिकेट परीक्षेमध्ये पुढील छात्र उत्तीर्ण झाले—१) पाटील एम. एम. २) झुरळे एस. एम ३) हाबोटे बी. बी. ४) खोराटे ए. आर. ५) खोत बी डी. व ६) सलामवाडे एस. एम.

● समाज सेवा

महाविद्यालयाचे मैदान साफ करणे, गाजर गवत निर्मूलन, झाडे लावणे वगैरे विधायक कामे केली. शिवाय १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी हे दिवस साजरे करण्यात आले. आमच्या कॉलेजचे एन. सी. सी. यनिट प्राचार्य देशमुख व व्ही. के. एस. बेडकरसाहेब यांचे मार्गदर्शनाखाली उत्तम प्रकारें काम करीत आहे.

कॅप्टन नाळे ए. एस.
एन. सी. सी. प्रमुख

● स्नेहसंमेलन

आमच्या स्नेहसंमेलनातील जवळ जवळ सर्व निर्णय मुलेमुलच घेतात. कार्यक्रम तेच ठरवितात. यशस्वीरित्या तेच राबवितात. आम्ह प्राध्यापक केवळ मार्गदर्शकच असतो. आता ही प्रथाही बिनधोक ठरली आहे.

यावर्षी जनरेटरखेरीज गॅदरिंग पार पाडले, यातच गॅदरिंगची यशस्वीता आणि विद्यार्थ्यांची सुजानता यांची अवीट गोडी स्पष्ट होते. याचे श्रेय प्राचार्य, प्राध्यापक, सहकारी आणि विद्यार्थी प्रतिनिधी यानाच आहे.

खेळ, गंमत जंमत, प्रश्नमंजूषा, शेला पागोटा, रंगावली, मनरंजन, नाटक अशा भरगच्च कार्यक्रमानी सारे वातावरण कसे मोहरवल गेले होते !

मी देव मानत नाही, पण देव कल्पनेत काही चांगुलपणा असेल तर तो आमच्या विद्यार्थ्यांत निश्चित आहे, एवढं मी पुन्हा एकदा उच्चाराव म्हणेण !

डॉ. सुधाकर गोकाककर	**प्रा. विठ्ठल बन्ने**
प्रा. शंकरराव जाधव	**चेअरमन**
(हायपॉवर कमिटी)	(हायपॉवर कमिटी)

● ग्रंथालय १९८०-८१

'शिवराजचे' ग्रंथालय उत्तमदर्जाचे आहे असे मी म्हटल्यास ते वावग ठरणार नाही. कारण प्राचार्य बळवंत देशमुख, प्रा. गोकाककर, प्रा. दुंडगेकर, प्रा. गजेंद्रगड, प्रा. कुराडे व प्रा. पोवार यानी केलेली दर्जेदार ग्रथ निर्मिती, विविध नियत कालिकातून विविध विषयावर केलेले लेखन हे आमचे ग्रंथालय दर्जेदार असल्याचेच सिद्ध करीत नाही काय ? शिवाजी विद्यापीठात मराठी विषयात सर्व प्रथम येऊन कै. खांडेकर पारितोषिक पटकावणारा राजन गवस आमच्या ग्रंथालयाच्या कपाटातूनच घडला नाही काय ?

गेल्या दोन वर्षात UGC व विद्यापीठाकडून मिळालेल्या भरघोस अनुदानामुळे आमचे ग्रंथालय अद्यावत आणि समृद्ध झाले आहे. या समृद्ध ग्रंथसग्रहाचा वापर व्हावा म्हणन राजन गवससारख्या पहिल्या वर्गात उत्तीर्ण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयाचा मुक्त वापर करण्याची सोय असून त्यांना हवे असणारे संदर्भ ग्रंथ आणि क्रमीक पुस्तकांचे संच दिले जातात. स्पेशलच्या विद्यार्थ्यानाही पुस्तक संच आणि संदर्भग्रंथ वर्षभरासाठी दिले जातात. याखेरीज बुकबँकेची सोयही उपलब्ध आहे. ११ वी, १२ वीच्या सर्व विद्यार्थ्यांना वर्षभरासाठी पुस्तक संच देण्यात आले आहेत.

प्राचार्य बळवंत देशमुख व प्रा. दुंडगेकर यांच्या मार्गदर्शनानुसार या वर्षी काही नवीन उपक्रम हाती घेतले आहेत. विद्यार्थ्यांना वाचनाची आवड निर्माण

व्हावी म्हणून क्रमीक पुस्तकाबरोबर एक ललित पुस्तक दिले जाते. एम्. ए., एम्. कॉम्. करणाऱ्या माजी विद्यार्थ्यांनाही ग्रंथालयाचा वापर करण्याचा उपक्रम या वर्षीपासून सुरू केला आहे. तसेच अन्य प्रतिष्ठीत वाचकानांही ग्रंथालयाचा वापर करण्याची योजना चालू आहे. यापाठीमागे सपृद्ध ग्रंथालयाचा वापर व्हावा हीच एक इच्छा आहे.

हे सर्व उपक्रम राबविण्यात माझे ग्रंथालयातील सहकारी रेगडे, पाटील, कदम व गाडीवड्डर यांचे सह-कार्य महत्त्वाचे आहे.

दृष्टीक्षेपात आजचे ग्रंथालय

- एकूण ग्रंथ संख्या २०,०००
- नियतकालीकांची संख्या ८९

अभ्यासिकेची वेळ :	पुस्तक देवघेवीची वेळ :
दुपारी ४ ते रात्री १२	सकाळी ८ ते ११-३०
	व दुपारी ४ ते ६

श्री. टी. ए. पाटील
ग्रंथपाल

● राष्ट्रीय सेवा योजना

१) १०० विद्यार्थी आणि १४ विद्यार्थीनी
२) हरळी, हुनगिनहाळ–दत्तक खेडे
३) विद्यार्थ्यांचे प्रशिक्षण
४) आर्थिक–सामाजिक सर्वेक्षण
५) सर्वेक्षणाचे विश्लेषण
६) आन्तरराष्ट्रीय साक्षरता दिन
७) निबंध स्पर्धा
८) वृक्षारोपण
९) दलित स्त्रियांची शैक्षणिक परिस्थिती –एक पाहणी
१०) अपंगांची स्थिती आणि गरजा–एक पाहणी
११) श्रमदान
१२) हरळी येथे विशेष शिबीर इ०

डॉ. सुधाकर गोंकाककर
प्रकल्प प्रमुख

● प्लॅनिंग फोरम

या वर्षी प्लॅनिंग फोरम मार्फत एक वक्तृत्व स्पर्धा शिवराज महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकरिता आयोजित करण्यात आली. हा कार्यक्रम फोरम ऑफ फ्री एंटरप्राईजच्या सौजन्याने घेण्यात आला. कु. बेकनाळकर पहिल्या क्रमांकाचे व श्री. कुंभार यांना दुसऱ्या क्रमांकाचे बक्षिस दिले गेले. पारितोषिक वितरण संकेश्वर महाविद्यालयाचे श्री. एस. एस. पाटील यांच्या हस्ते झाले. अध्यक्षस्थानी आपल्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य होते. प्लॅनिंग फोरमतर्फे आणखी एक कार्यक्रम घेण्यात आला. भाई शांताराम गरुड यांचे भारताच्या आर्थिक समस्यावर व्याख्यान झाले.

प्रा. ए. ए. पोवार
प्लॅनिंग फोरम प्रमुख

● राजर्षि शाहू विचारमंच

शिवराज महाव्द्यिालयात एक लोकयुक्त व्यासपीठ असावे अशी कल्पना क. वि. रा. शिंदे शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. खासदार बाळेसाहेब माने यानी मांडली. त्या अनुरोधाने यावर्षी या उपक्रमाचा औपचारिक उद्घाटन समारंभ प्रा. आनंदराव नलावडे यांच्या व्याख्यानाने संपन्न झाला. दुसरे पुष्प महाराष्ट्रातील समाज प्रबोधन व देवदासी या विषयावर डॉ. अनिल अवचट यानी गुंफले. नंतर कोजागिरीस कवी समेलन आयोजित केले गेले.

प्राचार्य बळवंत देशमुख यांचे मार्गदर्शन, प्रा. सौ. कोटीभास्कर व प्रा. खिचडी यांचे सहकार्य यामुळे हा विचारमंच उत्तम कार्यक्रम देवू शकला.

प्रा. ग. गो. गुळवणी
निकता प्रमुख

● वसती–गृह

"लक्ष्मी" या कडगाव रोडवरील इमारतीत मुलांच्या वसती गृहाची सोय केली आहे. याच इमारतीत गेस्टरूम व एन. सी. सी. च्या स्टोअर रूमचीपण व्यवस्था केली आहे. या वर्षी एकूण ४२ बी. सी. विद्यार्थी या वसती गृहात रहात आहेत. विद्यार्थ्यांचा अभ्यास, खेळ, आरोग्य व चांगल्या संवयी याबाबतीत आम्ही कटाक्षाने लक्ष देत आहोत.

प्रा. ए. एस. नाळे
वसती-गृह प्रमुख

Bakari Sangopan Va Lokar Utpadak
Sah. Sangh Ltd., Gadhinglaj.
Dist. Kolhapur

बकरी संगोपन व लोकर उत्पादक सहकारी संघ लि., गर्डाहिंग्लज. (जि. कोल्हापूर)

र. नं. पी. ४४६१   प्रमाण पत्र नं.एम.आर/६६२
ता, १६-४-१९५८   सेलटॅक्स नं एन-३२/सी१९०

बिरापा रामा भुसाई — सेक्रेटरी
सि. मा. रानगे — चेअरमन

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥

Shri Basaweshwar Timber Depot
& Saw Mill, Gadhinglaj.

श्री बसवेश्वर टिंबर डेपो अॅन्ड साँ मिल,
गडहिंग्लज. (जि. कोल्हापूर)

॥ श्री काळभैरव प्रसन्न ॥
धवल क्रांतीकडे वाटचाल करणारी
व दूध उत्पादकांना दूधाच्या प्रतिप्रमाणे
दर देणारी एकमेव संस्था —

श्री काळभैरव सहकारी दूध व्यवसाईक संस्था मर्यादित, गर्डाहिंग्लज.

... संस्थेचे इतर विभाग ...
१) सहकार मिल्क ब्रेड
२) पशुखाद्य विक्री केंद्र

खेळते भांडवल ३००००० चे वर
सभासद ३४०
भाग भांडवल ७५००

सदाशिव शंकर डोमणे — सेक्रेटरी
बापूसाहेब फडणीस — चेअरमन

–Shri Virupakshaling Prasanna–

M/s. C. D. Kapase
General Merchants
Main Road, GADHINGLAJ.

मे सी. डी. कापसे
जनरल मर्चंटस
मेन रोड, गर्डाहिंग्लज.

निवडक किराणा भुसारा मालाचे व्यापारी

– जय सहकार –

गडहिंग्लज तालुका शेतकरी सहकारी खरेदी विक्री संघ लिमिटेड, गडहिंग्लज.

तालुक्यात ग्रामीण भागातील जनतेशी शेती उपयोगी व जीवनोपयोगी वाटपाचे कामी गेली ३० वर्षे काम करीत लोकप्रिय झालेली संस्था —

★ आमची ठळक वैशिष्ठ्ये ★

सर्व नामांकित कंपनीची रासायनीक खते, मिश्रखते, तेवे, किटकनाशक औषधे,बी –बीयाणे सिमेंट, लोखंड, पन्हाळी पत्रे, पशुपक्षी खाद्ये, पेंड, पातळे, शालू, दंडिये, लुगडी, खण, शर्टींग व कोटींग, ॲल्यूमिनियम भांडी, राजकमल व स्वस्तिक स्टेनलेस स्टील भांडी, इलेक्ट्रिक मोटर्स, ऑईल इंजिन्स, स्पेअर पार्टस्, गॅल्वानाईज पाईप, प्लॅस्टीक पाईप, स्वीच स्टार्टर, नामवंत कंपन्यांची सर्व प्रकारची औषधे, किराणा, भुसारा, स्टेशनरी वगैरे माल

डी. एन्. कामत. सेक्रेटरी.

नाना सामानगडकर. चेअरमन.

संचालक– सर्वश्री बा. प. पाटील, ता. रा. मोकाशी, कृ. गुं. पाटील, रा. भै. देसाई, डॉ. आर. एस. संकपाळ, शं. रा. मेंडूले, शि. स. मोळदी, ज. कृ. चव्हाण.

आमकचेडे मफतलाल ग्रुप, रेमंड, जियाजी, विमल, बॉम्बे डाईंग, सिप्लेक्स आदी मिलचे सुप्रसिद्ध–

कॉटन, टेरिन, टेरेलिन, टेरिकॉट, सुटिंग व शर्टींग तसेच अद्यावत फॅशनच्या साड्या व मॅचिंग ब्लाऊज पिसेस मिळणेचे एकमेव ठिकाण–

....श्री राम क्लॉथ स्टोअर्स....

फॅन्सी कापडाचे व्यापारी

मेन रोड, नगरपालिकेसमोर, गडहिंग्लज

प्रोप्रा. जी. आर. पाटील

गिऱ्हाईकांचा मनसंतोष हाच आमचा नफा.

।। श्री लक्ष्मीदेवता प्रसन्न ।।

Phone- 20 Br. 156

M/s. Virappa Nijappa Zond

General Merchant,
GADHINGLAJ. (Kolhapur)

मे. विराप्पा निजाप्पा झोंड

जनरल मर्चन्ट, गडहिंग्लज. (जि. कोल्हापुर)

M/s. B. M. Shintre

General Merchants & Commission Agents
Gadhinglaj Dist. Kolhapur

मे. भिमापा मल्लापा शिंत्रे

जनरल मर्चंटस अँड कमिशन एजंटस
गडहिंग्लज जि. कोल्हापूर

श्रवणकुमार विश्वनाथ शिंत्रे
मार्केट यार्ड, गडहिंग्लज.

※ मे. रामचंद्र लक्ष्मण शिंदे ※

किराणा भुसार दुकान,

नेहरु चौक, गडहिंग्लज.

Shri

Phone- Req. 171

Nilakanth Stores

Opp. S. T. Stand,
GADHINGLAJ.
Dist. Kolhapur

Stockist of :- Sanitary, Electric Material, Kerosin dealer, Building Plumbing Material & Glazed Tiles

※ कोहीमत्तूर ड्रेसिस ※

फोन नं १३४

रामकृष्ण नामदेव कोळेकर

तयार कपडे व होजीयरीचे
प्रमुख व्यापारी
मेन रोड, गडहिंग्लज.

अधुनिकतेत आघाडीवर
स्वस्ताईत अग्रेसर

★ रजनी गंधा ★

बाजारभावापेक्षा कमी दराची
हमी देणारी एकमात्र

※ रजनी गंधा ※

सौंदर्य प्रसाधने, आकर्षक हँडबॅग्ज व
स्टेशनरी उत्तम मालाचे भांडार

★ रजनी गंधा ★

डिपार्टमेंटल स्टोअर्स
मेन रोड, गडहिंग्लज.

फ्रे. चंद्रकांत आणि कं. बेकरी इंडस्ट्रीज

★ चंद्रकांत बेकरी ★

मेन रोड, गडहिंग्लज.

आमचेकडे स्पेशल ब्रेड, मिल्क ब्रेड, साधा ब्रेड, ताजी खारी, कुरकुरीत चिप्स, बटर व बेकरीचा सर्व माल ठोक व किरकोळ योग्य दरांत मिळेल.

प्रोप्रा– चंद्रकांत डी. कोळकी

SHRI HIRANYAKESHI SAHAKARI SAKKARE KARKHANE NIYAMIT, SANKESHWAR. Dist. Belgaum. (Karnataka State)

Phone : 34, 38 & 127. Tel. 'HIRASUGAR'

MANUFACTURERS OF CRYSTAL WHITES SUGAR.

Present Capacity	—	3500 M. T. Per day
Nearest Railway Station	—	Ghataprabha (S.C. Rly.)
Authorised Share Capital	—	Rs. 128.00 Lakhs.
Paid up Share Capital	—	Rs. 124.00 Lakhs.

The Distillery of the capacity of 6000 gallons per day is working satisfactorily snice August 1972 producing Rectified Sprit, Denatured Sprit and Fusel oil.

(1) Sugarkane Prise paid to growers

		(Per M. T.)
1] 1975-76	..	Rs. 165.00
2] 1976-73	...	Rs. 162-00
3] 1977-78	...	Rs. 131-00
4] 1978-79	...	Rs. 162-00
5] 1979-80	...	Rs. 300-00
6] 1980-81	...	Rs. 250-00

(2) Profit Earned-

1] 1974-75	...	Rs. 19.18 Lakhs
2] 1975-76	...	Rs. 11.17 ,,
3] 1976-77	...	Rs. 9.26 ,,
4] 1977-78	...	Rs. 2.65 ,,
5] 1978-79	..	Rs. 7.94 ,,

BONOUS PAID TO WORKERS: 20% per annum.

(3) Cane Crushed in M. T.

1[1976-77	...	4,87,683
2[1977-68	...	4,46,480
3] 1978-9	..	5,18,399
4] 1979-80	...	3,07,865

(4) Sugar Produced in Quintals-

1] 1976-77	...	5,31,824
2[1977-78	...	5,05,180
3] 1978-79	..	6,16,020
4] 1979-80	...	3,51,590

Please insist on 'HIRASUGAR' for quality white crystal sugar.

R. B. NAIK	V. M. KATTI, Ex-M.L.C.	B. A. PATIL
Managing Director.	Vice-Chairman.	Chairman